

Perspektive razrješenja statusa Republike Artsakh (Nagorno Karabakh)

Grbeša, Mislav

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:217:783321>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-05**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)

Mislav Grbeša

**Perspektive razrješenja statusa Republike Artsakh
(Nagorno Karabakh)**

Diplomski rad

**Zagreb
2022**

Mislav Grbeša

**Perspektive razrješenja statusa Republike Artsakh
(Nagorno Karabakh)**

Diplomski rad

predan na ocjenu Geografskom odsjeku
Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
radi stjecanja akademskog zvanja
magistra geografije

**Zagreb
2022.**

Ovaj je diplomski rad izrađen u sklopu diplomskog sveučilišnog studija *Geografija; smjer:*
Prostorno planiranje i regionalni razvoj na Geografskom odsjeku Prirodoslovno-
matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, pod vodstvom prof. dr. sc. Zorana Stiperskog.

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Diplomski rad

Perspektive razrješenja statusa Republike Artsakh (Nagorno Karabakh)

Mislav Grbeša

Izvadak: Republika Artsakh, odnosno Nagorno Karabakh kakav joj je drugi i poznatiji naziv, je jedno od brojnih područja na svijetu oko čijeg statusa se vode međunarodni sporovi. Ratovi i mirovni sporazumi koji su se događali nakon raspada SSSR-a oko ovog područja nisu donijeli konačno rješenje statusa većinski armenske Republike Artsakh na teritoriju Republike Azerbajdžan. Cilj rada je utvrditi moguće razvoje događaja po pitanju razrješenja statusa sporne regije u svjetlu događaja nakon rata iz 2020. godine između armenske i azerbajdžanske strane koji su uvelike otežali nastojanja ove regije da postane međunarodno priznata država. Usporedbom situacije u Artsakhu s drugim primjerima jednostranog proglašenja neovisnosti te uzimanjem u obzir, prema autoru, tri ključna čimbenika za uspješno ostvarenje neovisnosti (međunarodnopravni, vojni i geopolitički), razmotrit će se mogućnosti za ostvarenje međunarodnog priznanja Artsakha. Rad će se, također, osvrnuti na pravne postavke suvereniteta Artsakha, diplomatske formate kojima se nastojalo doći do rješenja, interese regionalnih sila, ali i na povijesni razvoj regije koji je posljedično utjecao na njenu burnu stvarnost u kojoj se tek trebaju riješiti svi problemi oko njenog statusa.

67 stranica, 11 grafičkih priloga, 0 tablica, 51 bibliografskih referenci; izvornik na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: Suverenitet, Artsakh, Nagorno Karabakh, Kavkaz, de facto države, neovisnost

Voditelj: prof. dr. sc. Zoran Stiperski

Povjerenstvo: prof. dr. sc. Zoran Stiperski
doc. dr. sc. Slaven Gašparović
doc. dr. sc. Luka Valožić

Tema prihvaćena: 10. 2. 2022.

Rad prihvaćen: 8. 9. 2022.

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb
Faculty of Science
Department of Geography

Master Thesis

Perspectives for resolution of the status of the Republic Artsakh (Nagorno Karabakh)

Mislav Grbeša

Abstract: Republic of Artsakh, or Nagorno-Karabakh as it also called, is one of the many areas in the world about whose status the international disputes are held. Wars and peace agreements that were happening after the dissolution of the USSR over this area didn't deliver a final status of Armenian majority Republic of Artsakh on the territory of the Republic of Azerbaijan. The aim of this thesis is to determine the possible developments in relation to the resolution of the status of the disputed region in the light of the events after the war of 2020 between the Armenian and Azerbaijani side which have greatly aggravated the efforts of this region to become an internationally recognized state. By comparing the situation in Artsakh with other examples of unilateral declaration of independence and taking into account three key factors, according to the author, for the successful achievement of independence (international legal, military and geopolitical), the possibilities for achieving international recognition of Artsakh will be considered. The paper will also look at the legal settings of Artsakh's sovereignty, the diplomatic formats used to achieve a solution, the interests of regional powers and also the historical development of the region, which consequently affected its turbulent reality, in which all the problems surrounding it have yet to be resolved.

67 pages, 11 figures, 0 tables, 51 references; original in Croatian

Keywords: Sovereignty, Artsakh, Nagorno Karabakh, Caucasus, de facto states, independence

Supervisor: Zoran Stiperski, PhD, Full Professor

Reviewers: Zoran Stiperski, PhD, Full Professor
Slaven Gašparović, PhD, Assistant Professor
Luka Valožić, PhD, Assistant Professor

Thesis title accepted: 10/02/2022

Thesis accepted: 08/09/2022

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb, Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia

SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
1.1. Hipoteze istraživanja.....	2
2. Pregled dosadašnje literature.....	2
3. Pristup istraživanju.....	4
3.1. Metodologija.....	4
3.2. Teorijski okvir.....	5
4. Opća obilježja Artsakha.....	6
4.1. Prostorni obuhvat istraživanja.....	6
4.2. Fizičkogeografska obilježja Artsakha.....	9
4.3. Stanovništvo.....	10
5. Historijsko-geografski pregled Artsakha.....	11
5.1. Antika, srednji vijek i perzijska kontrola.....	11
5.1.1 Azerbajdžansko viđenje antike i srednjeg vijeka.....	13
5.2. Ruska uprava.....	13
5.3. Predsovjetsko i sovjetsko doba.....	14
5.4. Kraj SSSR-a i proglašenje neovisnosti.....	18
5.5. Razdoblje 1994.-2020.....	20
5.6. Od 2020. do danas.....	21
6. Međunarodno-pravni okvir postizanja neovisnosti.....	22
6.1. Pravo na samoodređenje.....	23
6.2. Načelo teritorijalne cjelovitosti.....	25
6.3. Jednostrano proglašenje neovisnosti u međunarodnom pravu i teorijski koncepti njenog ostvarenja.....	25
6.4. Jednostrano proglašenje neovisnosti u praksi.....	28
6.4.1. Bangladeš.....	29
6.4.2. Kosovo.....	31
7. Analiza čimbenika rješenja statusa Republike Artsakh.....	37
7.1. Međunarodnopravni čimbenik.....	37
7.1.1. Suglasnost s međunarodnim pravom.....	37
7.1.1. a) Sovjetsko zakonodavstvo.....	37

7.1.1. b) Međunarodne konvencije i deklaracije.....	39
7.1.2. Dosadašnji mirovni procesi.....	41
7.1.3. Popravna secesija.....	42
7.2. Vojni čimbenik.....	45
7.3. Geopolitičke okolnosti.....	47
7.3.1. Uloga Ruske Federacije.....	48
7.3.2. Uloga Turske.....	49
7.3.3. Uloga ostalih.....	50
8. Mogući scenariji razrješenja statusa Artsakha.....	51
8.1. Rješenje statusa s obzirom na ključne čimbenike.....	51
8.2. Metoda analogije.....	52
8.2.1. Bangladeš.....	53
8.2.2. Kosovo.....	54
9. Rasprava.....	55
10. Zaključak.....	57
11. Literatura.....	60
12. Izvori.....	64
Prilozi	
Popis grafičkih priloga.....	VII

1. UVOD

Republika Artsakh, odnosno Nagorno-Karabakh kako ju se češće naziva, jedno je od nekolicine svjetskih samoupravnih područja čiji suverenitet nad njezinim teritorijem ne priznaje niti jedna članica UN-a unatoč tome što već više od 30 godina egzistira na području međunarodno priznatom kao dijelom Azerbajdžana. Područje Kavkaza, na kojem se Artsakh nalazi, obilježeno je kolopletom raznih etničkih i vjerskih skupina što je i rezultiralo brojnim secesionističkim pokretima u moderno doba poput onih u Južnoj Osetiji, Abhaziji, Čečeniji te u Artsakhu. Isprepletenost prostora Kavkaza raznim narodima koji su većinu povijesti proveli pod vlašću jednog od triju velikih carstava, Ruskog, Osmanskog ili Perzijskog, utjecala je na stvaranje etnički nehomogenih prostora u toj regiji što se kasnije pokazalo problematičnim prilikom određivanja državnih granica. Artsakh karakterizira činjenica da je prostor većinski naseljen Armencima, što je bio slučaj kroz veći dio povijesti ove regije, no prilikom ucrtavanja granica republika SSSR-a ta je regija po principu „podijeli, pa vladaj“ uključena u sastav Azerbajdžanske SSR pod statusom autonomne pokrajine što je odredilo daljnji tijek događaja i posljedično dovelo do sadašnjeg stanja raspadom SSSR-a i ratovima u regiji. Sukob oko statusa Republike Artsakh dugo je vremena bio smatran zamrznutim sukobom jer je od potpisivanja sporazuma u Biškeku 1994. godine uglavnom prevladalo primirje u regiji. Takvo primirje je, ipak, proteklo bez ikakvih pomaka u mirovnim pregovorima na što je de Waal (2010a) upozoravao da bi takvo stanje bez rata i bez mira moglo biti vrlo opasno te da je najgora stvar koja se može dogoditi da međunarodna zajednica shvati važnost sukoba oko Artsakha tek kada situacija eskalira u potpuni rat. De Waal je, nažalost, bio u pravu kada je ukazivao na te stvari jer je kratkotrajni rat prvo izbio 2016. godine, da bi se 2020. dogodio još jedan veliki rat kao u 1990-ima koji je drastično promijenio granice Republike Artsakh kao i geopolitičku stvarnost Južnog Kavkaza. Upravo posljednja eskalacija sukoba iz 2020. godine navela je autora za obradu ove teme u diplomskom radu. Novi rat je stavio do sada postignute diplomatske napore sa strane te je sada potrebno ponovno utvrditi stanje u regiji kada su se pregovaračke pozicije znatno izmijenile ishodom sukoba.

Predmet istraživanja ovog diplomskog rada je suverenitet Republike Artsakh i pravne postavke istog. Kroz diplomski rad osvrnut će se na povijesni kontekst sukoba oko suvereniteta ove de-facto države, suprotstavljene tvrdnje o legalnosti proglašenja suvereniteta, međunarodnopravni okvir u rješavanju sličnih spornih slučajeva, dosada potpisane sporazume vezane za sukob u regiji te će se razmotriti kolika je vjerojatnost za postizanje punog međunarodnopravnog suvereniteta Artsakha.

Cilj diplomskog rada je utvrditi legitimnost suvereniteta Artsakha, a zatim i mogući razvoj događaja u regiji te pokušati pronaći adekvatno rješenje sukoba kojim bi Artsakh nakon višedesetljetnih sukoba uspio u namjeri za postizanjem međunarodnog priznanja ili rješenje koje bi odgovaralo međunarodnopravnim standardima, a kojim bi se zadovoljili apetiti svih strana. Uz to, proučit će se i efikasnost dosadašnjih pokušaja međunarodnih aktera prilikom posredovanja u rješavanju sukoba, osobito OSCE-ove Minsk grupe osnovane upravo radi rješenja ovoga sukoba. Također, pokušat će se doći do zaključka o mogućnostima nastavka ratnih sukoba te zainteresiranosti vanjskih sila za sukob u regiji, pri čemu će se osobito razmotriti uloga država sljednica carstava koja su tokom povijesti ratovala na području Južnog Kavkaza, a to su Rusija, Turska i Iran.

Također, valja napomenuti da radi postojanja više naziva za regiju u kojoj se sukob odvija, poput Nagorno Karabakh, Gorski Karabakh, Nagorny Karabakh i Artsakh, autor će u daljnjem tekstu regiju oslovljavati imenom Artsakh iz razloga što je to službeno ime samoproglašene republike. Drugi naziv, Nagorno Karabakh, će se koristiti u slučaju da se tekst odnosi na Autonomnu pokrajinu Nagorno Karabakh unutar Sovjetskog Saveza.

1.1. Hipoteze istraživanja

Polazne pretpostavke autora koje će se unutar diplomskog rada pokušati potvrditi ili opovrgnuti pomoću korištene metodologije dobivene su dugotrajnim razmatranjem situacije, čitanjem postojeće literature te praćenjem novosti o stanju u regiji od strane autora. Hipoteze do kojih se došlo tim putem glase:

H1: Međunarodno priznanje Republike Artsakh nije vjerojatno u narednih 5 godina

H2: Razrješenje situacije će ovisiti o interesima regionalnih sila

H3: Novi oružani sukob je neminovan

H4: Punopravna neovisnost je nemoguća dok Artsakh ne nađe partnera u nekoj od utjecajnih zemalja

2. PREGLED DOSADAŠNJE LITERATURE

Pitanje suvereniteta Republike Artsakh potezalo se kroz brojna istraživanja iz sfere znanstvenih disciplina poput prava, političke geografije, politologije, povijesti, a njime su se bavili i psiholozi, sociolozi te brojni drugi. Promatra li se razvoj znanstvenih radova koji su u središtu zanimanja imali regiju Artsakh, zamjetno je kako su do 1988. godine i eskalacije dugogodišnjih trzavica u regiji dominirali radovi o životu, povijesti, gospodarstvu, kulturi i demografskom sastavu stanovništva prostora. Ipak, početkom raspada sovjetske države koja je

uspijevala držati u miru razne suprotstavljene narode, ne samo Armence i Azerbajdžance, unutar države koja je promovirala međunacionalno zajedništvo, dolazi i do povećanog interesa za proučavanje suvereniteta Artsakha, nerijetko proučavanog zajedno s onima Abhazije i Južne Osetije, dviju odmetnutih regija Gruzije.

Do inflacije znanstvenih radova i knjiga o regiji dolazi početkom 21. stoljeća, a kao polazišnu točku većine istraživanja stanja u regiji treba se istaknuti knjigu Thomasa de Waala iz 2003. godine *Black Garden: Armenia and Azerbaijan through Peace and War*. U njoj je detaljno opisan tijek događaja od početka podizanja napetosti u Artsakhu u veljači 1988. godine koji su rezultirali proglašenjem neovisnosti regije, ratom i primirjem do 2001. godine kada je autor završio s istraživanjem temeljenim na oko 120 intervjuu iz 2000. i 2001. godine, izvještajima svjedoka i brojnim sekundarnim izvorima. Isti je autor, također, zaslužan i za brojne druge publikacije vezane za ovu regiju, a kao njegov bitan rad trebalo bi se istaknuti onaj iz 2010. godine pod naslovom *Remaking the Nagorno-Karabakh peace process* u kojem autor zagovara novi pristup mirovnim pregovorima o razrješenju situacije u regiji te ističe kako je potrebno potaknuti interes međunarodne javnosti za status Artsakha prije nego situacija krene u smjeru novog oružanog sukoba do kojeg je i došlo 10 godina poslije.

Pravnim pitanjima vezanima za sukob u regiji bavi se knjiga Tima Potiera *Conflict in Nagorno-Karabakh, Abkhazia and South Ossetia: A Legal Appraisal* izdana 2001. godine. Knjiga se, doduše, osim pravnih pitanja o Republici Artsakh osvrće i na druge dvije samoproglašene republike na Južnom Kavkazu, Abhaziju i Južnu Osetiju, te razmatra koncepte u međunarodnom pravu poput prava o samoodređenju, autonomije, prava manjinskih skupina i razmatra potencijalna rješenja statusa tih područja. O istim pitanjima, no isključivo o Artsakhu, piše i Kruger u knjizi izdanoj 2010. godine naslova *The Nagorno-Karabakh Conflict: A Legal Analysis* gdje se osvrće, između ostalog, i na sovjetske zakone o secesiji.

Ohannes Geukjian je autor knjige *Ethnicity, Nationalism and Conflict in the South Caucasus: Nagorno-Karabakh and the Legacy of Soviet Nationalities Policy* iz 2012. godine u kojoj je prikazan razvoj prostora od vremena etnogeneze u transkavkaskom području do modernih vremena s naglaskom na sovjetsko doba te vrijeme eskalacije sukoba između Armenaca i Azerbajdžanaca, a metodološki je sastavljena od niza nestrukturiranih intervjuu te su u istraživanju korišteni deklasificirani dokumenti sovjetskih tajnih službi, CIA-e i Komunističke partije Armenije.

Arsene Saparov je još jedan znanstvenik s više istraživanja oko regije Artsakha, od čega se ističe knjiga *From Conflict to Autonomy in the Caucasus. USSR and the Making of Abkhazia, South Ossetia and Nagorno Karabakh* gdje se ponovno problem Artsakha proučava skupa s

republikama Abhazijom i Južnom Osetijom, a od znanstvenih radova navedenog autora o problematici regije posebice se ističe rad *Why Autonomy? The Making of Nagorno-Karabakh Autonomous Region 1918–1925* koji govori o kontekstu nastajanja Autonomne pokrajine Nagorno-Karabakh unutar Sovjetskog Saveza.

Nakon izbijanja novog rata 2020. godine, koji je znatno izmijenio stanje na terenu, pojavilo se nekoliko radova o Artsakhu, no oni su uglavnom bili usmjereni na analizu novih odnosa snaga u kavkaskoj regiji ili analize tijeka vojnog sukoba, a ne radovi usredotočeni na pitanje suvereniteta Republike Artsakh koje je dovedeno u stanje ozbiljne ugroze.

U hrvatskoj literaturi se, pak, iznimno rijetko spominje Artsakh, uglavnom u slučaju razmatranja cjelokupnog područja Južnog Kavkaza, te tako postoji samo jedan znanstveni rad o ovoj de-facto državi. Iva Blažević (2021) napisala je rad *Gorski Karabah: sukob dug više od tri desetljeća* kojim proučava razvoj sukoba od raspada SSSR-a te ulogu OSCE-ove Minsk grupe u posredništvu u sukobu oko regije.

3. PRISTUP ISTRAŽIVANJU

3.1. Metodologija

Za ostvarivanje ciljeva diplomskog rada korišteno je nekoliko metoda. Prva i temeljna metoda je metoda prikupljanja podataka kako bi se dobila što jasnija slika o problematici vezanoj za temu. Literatura i izvori korišteni unutar ove metode odnose se na knjige, znanstvene radove objavljujane u stručnim časopisima, međunarodne pravne dokumente, potpisane sporazume, a radi aktualnosti situacije i na novinske članke. Nastojalo se koristiti što je moguće više literature od raznih autora iz različitih struka radi postizanja objektivnosti prilikom predstavljanja stanja u Artsakhu.

Korištena je i metoda analogije kojom se htjelo usporediti situaciju u Artsakhu s nekim sličnim situacijama sporova oko suvereniteta regija i jednostranog proglašenja neovisnosti od matične države. Kako u svijetu postoji više različitih modela kojima se rješavao status spornih regija, uzimani su primjeri i provjeravala se usporedivost tih slučajeva sa slučajem u Artsakhu. Tom se metodom htjelo doći do potencijalne smjernice za razvoj situacije u Artsakhu, utvrditi legitimnost suvereniteta Republike Artsakh, pronaći put koji bi bio poželjan kako bi se razriješio ovaj višedesetljetni spor u regiji i otkriti na koji način bi Artsakh mogao ostvariti međunarodno priznanje.

3.2. Teorijski okvir

Prije nego se diplomski rad počne baviti pitanjima suvereniteta Artsakha, potrebno je razjasniti značenje osnovnih pojmova koji će se razmatrati u daljnjem tekstu, države i suvereniteta. Država se, kako Shaw (2003) navodi, definira kao zajednica koja se sastoji od teritorija i stanovništva podložnih organiziranom političkom autoritetom, a takvu državu karakterizira suverenitet. Isti autor navodi i općeprihvaćenu definiciju države, definiranu člankom 1. Konvencije o pravima i dužnostima država u Montevideu 1933. godine, prema kojoj država kao međunarodnopravna osoba mora zadovoljavati sljedeće kriterije: a) postojanje stalnog stanovništva, b) definirani teritorij, c) vladu i d) sposobnost ulaska u odnose s drugim državama.

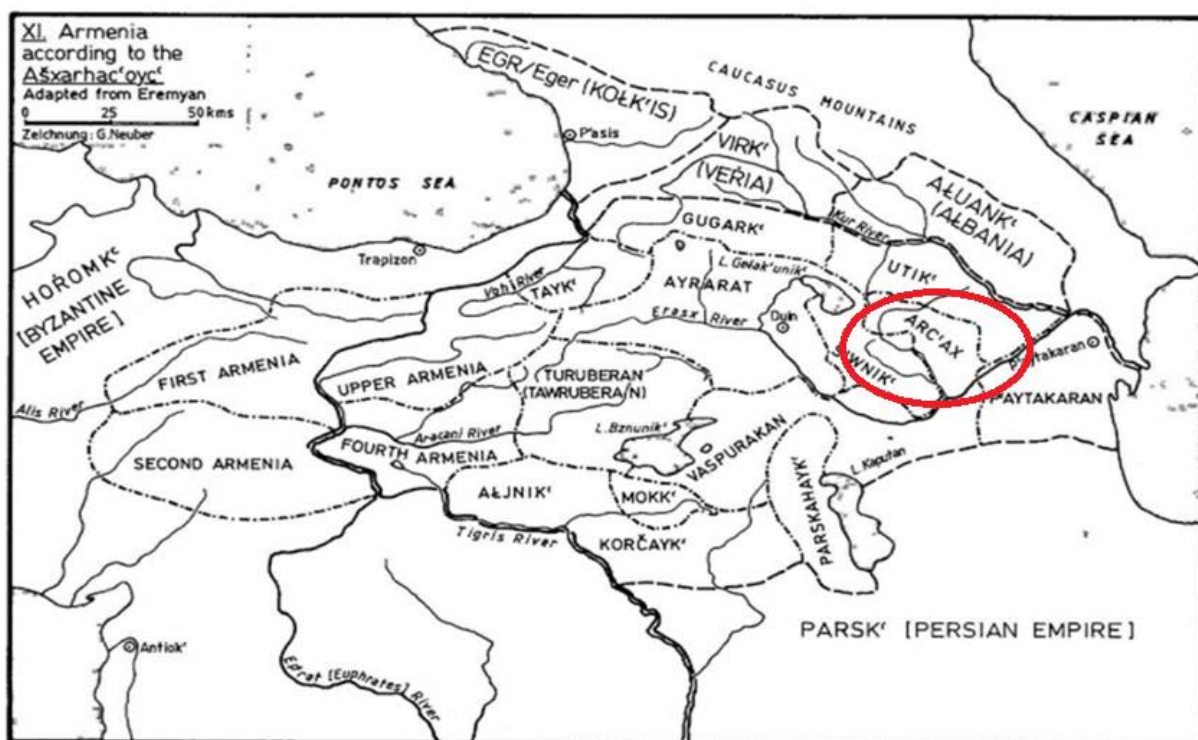
Ključni pojam, neodvojiv od pojma države, koji će biti razmatran u ovom diplomskom radu je suverenitet. Prema Majstorović (2016) moderno značenje suvereniteta vuče svoje korijene od potpisa Westfalskog mira 1648. godine kojim su europske sile završile Tridesetogodišnji rat i usuglasile načela suverenosti i poštivanja teritorijalnog integriteta svake države čime se utemeljio moderni sustav nacionalnih država i njihovog djelovanja u okviru međunarodne zajednice. Autorica navodi i kako je pojam suvereniteta danas iznimno teško jednoznačno definirati, no određeni konsenzus o njegovom značenju ipak postoji. Seth (2021) suverenitet definira sposobnošću vlade da prakticira autoritet na svojem teritoriju bez utjecaja drugih država, a pritom razlikuje unutarnji i vanjski suverenitet. Unutarnji, koji se vodi deklarativnim principom državnog suvereniteta, prema autoru, politički entitet može imati ukoliko posjeduje obilježja države, može imati veleposlanike i diplomate te biti odgovoran član međunarodne zajednice čak i ako mu druge države ne priznaju suverenitet. Vanjski (međunarodnopravni) suverenitet, zastupa se konstitutivnim pristupom suverenitetu pri čemu se on postiže u slučaju da je suverena država kao takva prepoznata i tretirana od strane međunarodne zajednice suverenih država što se najčešće odnosi na članstvo u UN-u. Caspersen (2012), doduše, napominje da iako neke države imaju vanjski suverenitet, one nemaju nužno i unutarnji suverenitet ili imaju ograničeni unutarnji suverenitet, tj. nemaju potpunu kontrolu vlastitog teritorija, dok neke međunarodno nepriznate države uspijevaju preživjeti bez vanjskog suvereniteta i zaštite od nemiješanja stranih sila na njihovom teritoriju uz pomoć vlastite vojne samoopstojnosti. Temeljem deklarativnog i konstitutivnog pristupa suverenitetu dolazi se do dva ključna elementa suvereniteta, a to su autoritet nad teritorijem i njegova kontrola, kojom se dobiva *de facto* suverenitet kojeg autori još nazivaju pozitivističkim ili empiričkim suverenitetom. Caspersen (2012) iz tog razloga pokreće raspravu o tome je li državnost moguća bez međunarodnog priznanja, kako deklarativni pristup suverenitetu zastupa, ili su prednosti

međunarodnog priznanja ipak toliko važne da je državnost bez vanjskog suvereniteta nemoguća kako konstitutivni pristup zastupa.

4. OPĆA OBILJEŽJA ARTSAKHA

4.1. Prostorni obuhvat istraživanja

Postoji više mogućih interpretacija o tome što točno Artsakh obuhvaća. Poimanje tog geografskog pojma variralo je kroz povijest kako su se mijenjale geopolitičke okolnosti. Jedan od najstarijih kartografskih prikaza na kojemu se spominje Artsakh, Hewsen (1992) ističe, datira iz 7. stoljeća u djelu Geografija (arm. Ašxarhac'oyc') Ananije Širakacija (Sl. 1.) koji prikazuje područje Velike Armenije (Mets Hayk) iz 2. st. prije Krista.

Sl. 1. Artsakh (označen kao Arc'ax) u Geografiji Ananije Širakacija

Izvor: Hewsen, 1992

Obuhvat regije i shvaćanje njenih granica mijenjao se kroz sljedeća stoljeća pa Hewsen (1984) navodi da je Kraljevina Artsakh nastala na posjedima Artsakha unutar Bagratidske Armenije (Sl. 2.) te se prostirala na gotovo 10 000 km².

Sl. 2. Artsakh i Syunik do 9. stoljeća

Izvor: Wikipedia prema Hewsenu (1984), 2022

Suvremenija shvaćanja Artsakha proizlaze iz sovjetskog doba. Za vrijeme SSSR-a na teritoriju Azerbajdžanske SSR stvorena je Autonomna pokrajina Nagorno Karabakh (Sl. 3.) iz koje je kasnije proizašla Republika Artsakh proučavana u ovom diplomskom radu. Područje nekadašnje Autonomne pokrajine Nagorno Karabakh uži je pojam od same regije Artsakha, no on je i najčešći predmet istraživanja ove regije i pitanja njene državnosti.

Sl. 3. Autonomna pokrajina Nagorno Karabakh (Gorski Karabakh) u razdoblju 1952.-1991.

Izvor: Wikipedia, 2022

Službeni organi Republike Artsakh, doduše, imaju drugačije viđenje o granicama Artsakha. Nacionalna skupština Artsakha je nakon velikih gubitaka poslije sukoba 2020. godine izglasala dva bitna dokumenta koja govore o područjima na koja ona polaže prava. Zakon o administrativno-teritorijalnom ustroju Republike Artsakh donijet je 25. studenog 2021. godine te se u njemu navode sva naselja na koja Republika polaže prava, a ona ne uključuju samo područja nekadašnje Autonomne pokrajine Nagorno Karabakh, već i područja oko nje koja su armenske snage prepustile Azerbajdžanu sporazumom o prekidu vatre iz 2020. godine. Nacionalna skupština Artsakha (2022), također, navodi i kako je na sjednici Nacionalne skupštine 15. veljače 2022. godine izglasan Zakon o okupiranim područjima kojima se utvrđuje status područja izgubljenih u sukobima 2016. i 2020. godine čime je Republika Artsakh potvrdila svoje pretenzije na sva područja na koja je imala pretenzije i prije sukoba iz 2020. godine, no primjer sela Aghavno, unutar berdzorskog koridora, čijim su žiteljima vlasti Republike Artsakh savjetovale da napuste svoje kuće uz novčanu pomoć, pokazuje kako vlasti Artsakha de facto priznaju svoj suverenitet isključivo nad teritorijem nad kojim imaju svoju suverenu kontrolu te ostatkom nekadašnje Autonomne pokrajine Nagorno Karabakh. Prostor na koji Republika Artsakh formalno polaže prava definiran je prekidom vatre iz 1994. godine, a ukupna površina tog područja, kako Nacionalna skupština Artsakha (2022) navodi, iznosi 12.493 km² od kojih je dio okupiran od strane Azerbajdžana. Nakon prekida vatre 1994. godine prema Bergu i Kursaniju (2022), Republika Artsakh kontrolirala je, osim 92,5 % bivše Autonomne pokrajine Nagorno Karabakh, i dijelove azerbajdžanskih regija Lachin, Kelbajar, Jabrayil, Gubadly i Zangilan te dobar dio regija Agdam i Fizuli. Prema Sanamyanu (2016) administrativna podjela Republike Artsakh (Sl. 4.) je takva da su regije Lachin, Kubadly i Zangelan ujedinjene u regiju Kashatagh sa sjedištem u Berzdoru (Lachin), Jabrayil i polovina Fizulija su dio regije Hadrut, većina Agdama podijeljena je između regija Martuni, Askeran i Martakert, dok je regija Kelbajar pretvorena u novu regiju Shahumyan s centrom u Karvacharu (Kelbajar). Isti autor navodi i kako, uz ostatak Autonomne pokrajine Nagorno Karabakh, Republika Artsakh polaže prava i na područje nekadašnje regije Shahumyan unutar Azerbajdžanske SSR, a ta su područja pod azerbajdžanskom kontrolom prije sukoba iz 2020. prikazana na slici svijetlo plavom bojom.

Sl. 4. Administrativna karta Armenije i Artsakha (stanje do sukoba 2020.)

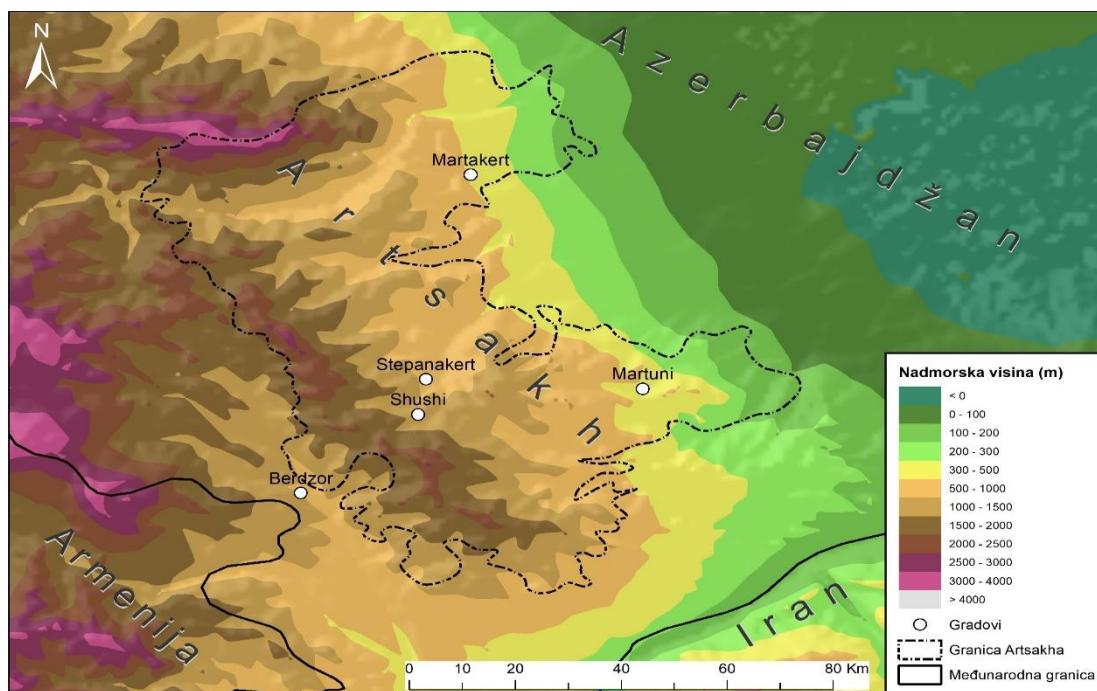
Izvor: Uredio autor prema Turkey visit, 2022

Sanamyan (2016) navodi kako i međunarodna zajednica ima svoju ideju o tome što je Artsakh, a za njih je on sporno područje i predmet pregovora koje se sastoji od Autonomne pokrajine Nagorno Karabakh te potencijalno regije Lachin. Shvaćanja Artsakha su, dakle, različita, no u ovom diplomskom radu fokus će biti na prostorima Republike Artsakh, onima koje ona kontrolira, na koja polaže prava i onima koja imaju veću izglednost postizanja međunarodnog pravnog suvereniteta.

4.2. Fizičkogeografska obilježja Artsakha

Fizičkogeografski gledano Artsakh ponajviše karakterizira gorski krajolik, radi kojega se još i naziva Gorskim Karabahom, no Sl. 5. pokazuje kako se izrazito planinska obilježja gube prema istoku i jugu gdje se reljef snižava, a na istoku postupno prelazi u nizine. Broers (2019) ističe da je veći dio unutrašnjosti Artsakha, istočnog dijela Malog Kavkaza, planinski te gusto pošumljen s nekolicinom riječnih dolina koje se naglo spuštaju prema istoku i jugu. Isti autor za područje na koje prava polaže Republika Artsakh navodi da se na sjeveru tog područja pruža

najviši planinski lanac Malog Kavkaza Mrav s vrhom od 3 300 metara nadmorske visine, dok se na jugu nalazi prirodna granica s Iranom u vidu rijeke Aras.

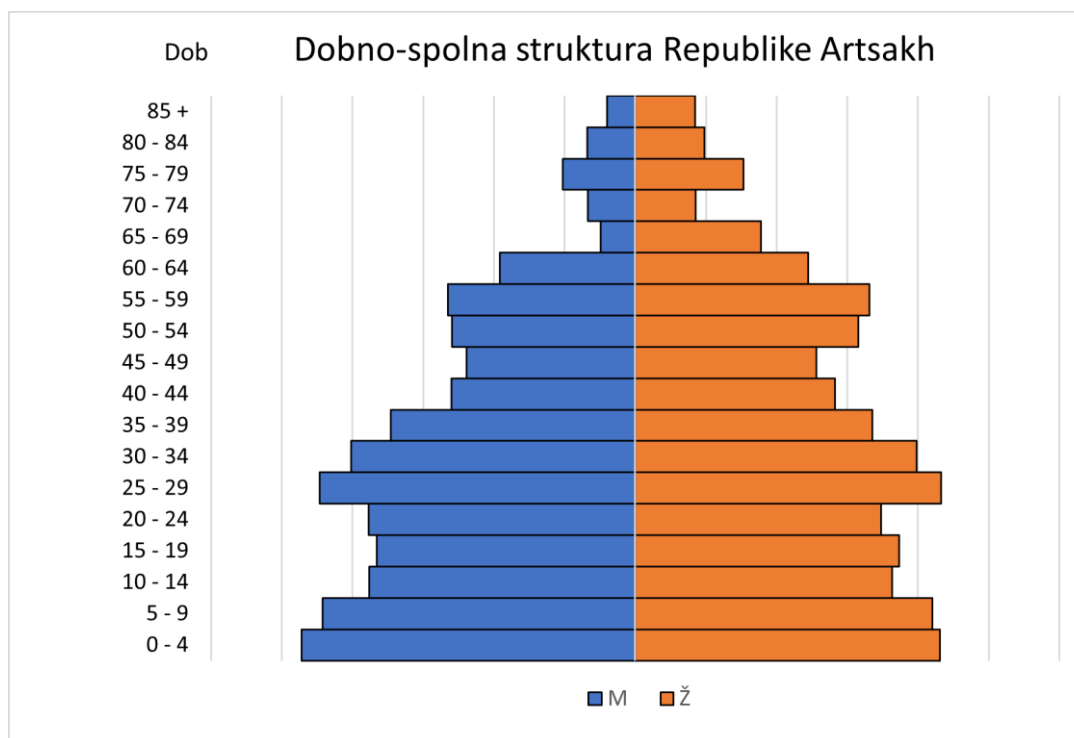
Sl. 5. Topografija Artsakha

Izvor: Izradio autor prema podacima OpenStreetMap-a, 2022

4.3. Stanovništvo

Stanovništvo Artsakha je dosta variralo kroz godine što je i očekivano s obzirom na turbulentnu prošlost i sadašnjost regije. Posljednji popis stanovništva Republike Artsakh, prema Nacionalnom statističkom servisu Republike Artsakh (2015), odvio se 2015. godine, a prema njemu je na području pod tadašnjom kontrolom Artsakha živjelo 145.053 stanovnika od čega su Armenci činili 99,74 % stanovništva, dok su ostatak populacije činili Rusi, Ukrajinci, Jezidi, Asirci i ostali. Od iste se institucije dolazi i do podatka kako je broj stanovnika na popisu 2015. godine porastao u odnosu na popis 2005. godine kada je Republika imala 137.737 stanovnika, a u 2015. godini najveća naselja Artsakha su bila Stepanakert s 55.200 stanovnika, Martuni s 5.700, Martakert s 4.600 te Šuši koji je imao 4.200 stanovnika. Sukob iz 2020. godine je, doduše, znatno izmijenio demografsku sliku te se, prema službenoj stranici premijera Republike Armenije (2021), procjenjuje da danas na području pod kontrolom Republike Artsakh, koje se znatno smanjilo i izgubilo kontrolu nad nekolicinom važnih urbanih središta, živi oko 120.000 ljudi. Promatra li se dobno-spolna struktura Artsakha napravljena prema popisu iz 2015. godine (Sl. 6.) može se zaključiti kako Republika Artsakh nije imala demografskih problema kakvi su karakteristični za brojne tranzicijske zemlje. Udio populacije mlađe od 19 godina je bio čak

32,45 % što je, prema UN-u (2022), više i od Armenije s 26,3 % te populacije i Azerbajdžana s 30,4 % stanovništva iz te dobne skupine za 2015. godinu, iako treba napomenuti kako su podaci za Republiku Artsakh pribrojeni Azerbajdžanu čime se taj udio za Azerbajdžan povećao. Medijan dob Artsakha je, pak, bila 30,9 godina čime bi on bio među srednje starim državama svijeta s nešto višom medijan dobi od svjetskog prosjeka za 2015. godinu koja je iznosila 29,6 godina.

Sl. 6. Dobno-polna struktura Republike Artsakh 2015. godine

Izvor: Autor prema Nacionalnom statističkom servisu Republike Artsakh (2015), 2022

5. HISTORIJSKO-GEOGRAFSKI PREGLED ARTSAKHA

U brojnim raspravama o pripadnosti određenog prostora nekom narodu, češće se spominju povijesni izvori i dokazi o povijesnoj naseljenosti prostora određenim narodom, a rjeđe pitanja međunarodnog prava. Slučaj Artsakha nije pošteđen takvih rasprava te će se, stoga, u ovom poglavlju razmotriti historijsko-geografski aspekt sukoba između Azerbajdžanaca i Armenaca.

5.1. Antika, srednji vijek i perzijska kontrola

Povijest Artsakha može se pratiti još od antičkog doba oko kojeg počinju armensko-azerbajdžanski prijevori, a de Waal (2010b) ih naziva „ratovima povijesti“. Geukjian (2012) se poziva na antičke i srednjovjekovne tekstove armenskih povjesničara prema kojima je područje

Artsakha od davnina bilo armensko. Naime, prema tim izvorima ime Artsakha se prvi puta pojavilo u razdoblju kraljevstva Urartu (9.-6. st. pr. Kr.) kada se u spisima spominje regija Urtekhe ili Urtekhini rasprostranjena na područjima od desne obale rijeke Kure do lijeve obale Arasa. Isti autor (2012) navodi i kako se prema antičkim izvorima može zaključiti kako je Artsakh zajedno s regijom Utik, sjeverno od Artsakha, bio dijelom Armenskog kraljevstva pod vlašću Orontida između 4. i 2. st. pr. Kr., a pritom se služi i Strabonovim djelima da bi potvrdio tu tezu suprotstavljenu onoj kako je tek Artashes I. (vladao 189-160 pr. Kr.) završivši ujedinjenje Velike Armenije pripojio Artsakh i Utik Armeniji. Donabedian (1994), također, tvrdi kako su prema brojnim grčkim i rimskim (Strabon, Plinije stariji, Plutarh, Ptolomej itd.) te armenskim izvorima regije Artsakh i Utik do 5. stoljeća bile dijelom Armenije, no prijelomna točka za Artsakh i Utik dogodila se podjelom kraljevstva između Istočnog Rimskog Carstva i Perzije pri čemu je Artsakh pripao dijelu pod kontrolom Perzije koja je 428. godine ugasila Armensko Kraljevstvo i podijelila posjede u nove administrativne jedinice te je Artsakh postao dijelom regije Albanije. Isti autor navodi kako je pojam Albanije u to vrijeme promijenio značenje te postao isključivo geografski pojam za regiju unutar carstva nakon što su Perzijanci prestali tolerirati postojanje kršćanskog Kraljevstva Kavkasko Albanije sjeverno od rijeke Kure, a nakon što je Armenija na taj način podijeljena, polovina toga što je trebalo biti Albanija, populacijski i teritorijalno, predstavljalo je Armence, Armeniju i armenski identitet. Hewsenu (2001) u prilog toj tezi piše kako je nakon podjele Armenije na te dijelove, u albanskoj regiji osnovana albanska crkva (*katholikos*) podređena armenskoj crkvi. Prema Cornellu (1999) sljedeći je značajan događaj bio dolazak Arapa u 7. stoljeću koji su donijeli islam u regiju te islamizirali velik dio kavkasko regije, a prema Hewsenu (2001) Artsakh u to vrijeme po svemu sudeći nije bio priznati politički entitet unutar Albanije, nego se tek početkom 9. stoljeća u njoj počinju javljati manje političke jedinice poput kneževina Xac'en (č. Hačen) ili Drugog Habanda (kasnije Dizak). Cornell (1999), sljedeće, ističe dolazak Seldžučkih Turaka na područje Kavkaza u 11. stoljeću koji su radi ranije islamizacije kavkaskog područja uspjeli asimilirati dio tamošnjeg stanovništva te su donijeli turkijsku komponentu u širu regiju. Međutim, za Artsakh tvrdi da iako se do 14. stoljeća vlast u regiji izmjenjivala između Arapa, Mongola, Turaka i Perzijanaca, stanovništvo tog područja je uglavnom bilo armensko te je Perzijsko Carstvo u 14. stoljeću dala autonomiju Artsakhu s armenskim vodstvom što je trajalo gotovo 4 stoljeća kada su izbili unutarnji sukobi između armenskih plemićkih obitelji te je, stoga, sredinom 18. stoljeća stvoren polu-autonomni kanat Karabakh s turkijskim muslimanskim vladarima, dok je populacijski gledano u ovom periodu stanovništvo bilo izmiješano cijelim područjem južnog Kavkaza. Takve su povijesne okolnosti, prema

Bournoutianu (1996), utjecale da se do 19. stoljeća armensko stanovništvo drastično smanjilo na području Istočne Armenije (armenska područja pod kontrolom Perzije) radi emigracije uslijed despotske vladavine lokalnih kanova i stoljeća ratova između Osmanlija i Perzijanaca što je dovelo do toga da muslimansko stanovništvo sastavljeno od Perzijanaca, Kurda i Turaka/Tatara čini većinu naspram armenskog.

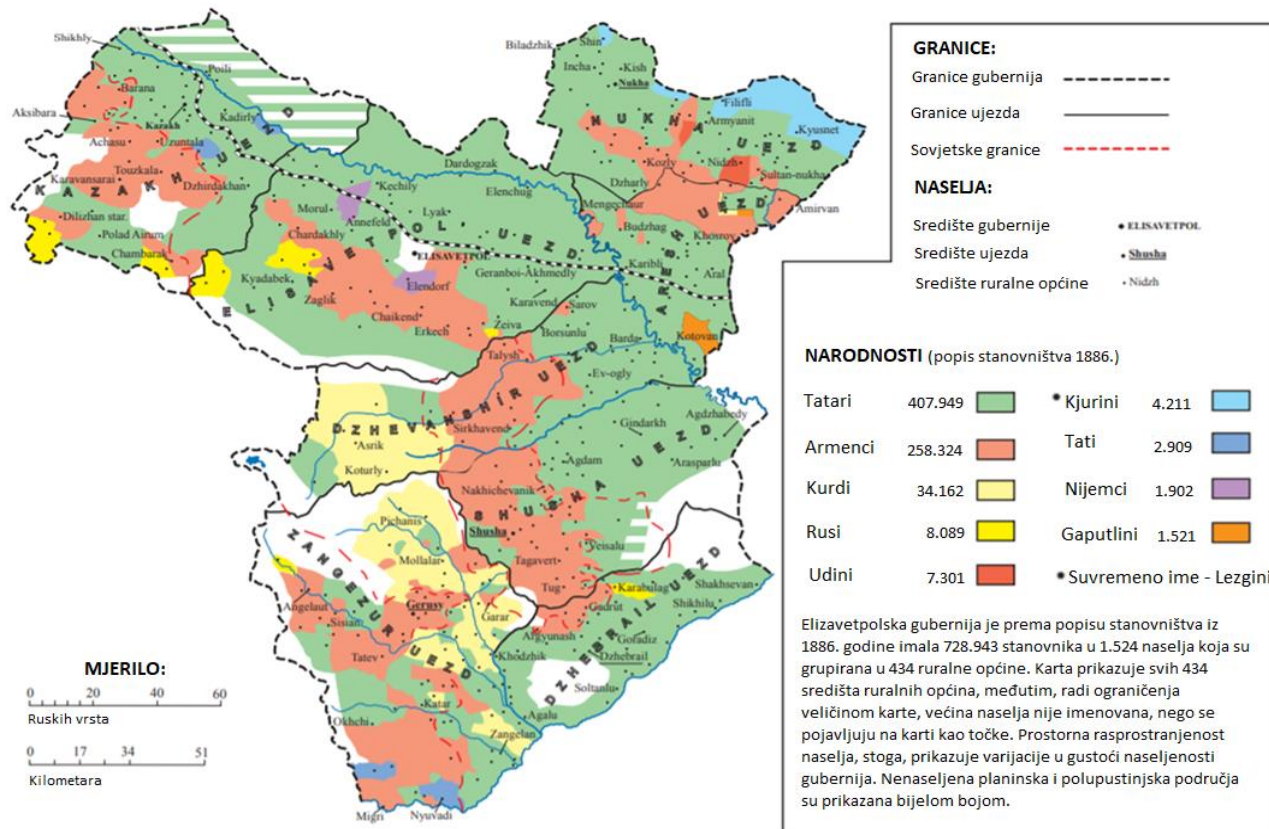
5.1.1. Azerbajdžansko viđenje antike i srednjeg vijeka

De Waal (2003) se osvrće na azerbajdžanske tvrdnje o antičkoj povijesti prostora Artsakha te navodi kako se u vrijeme SSSR-a u azerbajdžanskoj akademskoj zajednici javio diskurs o porijeklu modernih Azerbajdžanaca od starih Kavkaskih Albanaca koju je, prije svega, propagirao azerbajdžanski povjesničar Buniatov, no Hewsens ga je demantirao navevši da je prema Strabonu albanski narod bio savez 26 plemena čija se zemlja počela urušavati u arapsko vrijeme te je do 10. stoljeća potpuno nestala, a jedini narod za kojeg se smatra da potencijalno predstavlja potomke Kavkaskih Albanaca su Udini, autohtoni kršćanski narod sa sjevera Azerbajdžana. Isti autor navodi i kako je po pitanju Kavkaske Albanije unutar azerbajdžanske akademske zajednice nastao određen broj plagijata među znanstvenim radovima te da postoji struja koja zagovara teoriju da su sve crkve i samostani na području Armenije i Azerbajdžana u stvarnosti albanske crkve. Stajalište koje time zagovaraju o Armencima u Artsakhu se na kraju svodi na vjerovanje da su tamošnji Armenci ili „gosti“ (doseljenici iz 19. st.) ili Azerbajdžanci u suštini (potomci Kavkaskih Albanaca).

5.2. Ruska uprava

Ruski vojni uspjesi u ratovima protiv Perzije i širenje na južni Kavkaz značajno su promijenili regiju. Bournoutian (1996) piše kako su promjene u vlasti nad teritorijem utjecale da se pod ruskom vlašću sa cijelog područja Istočne Armenije iseli oko 35.000 muslimana, a vrati oko 57.000 Armenaca iz Perzijskog i Osmanskog Carstva čime se 1832. godine broj Armenaca izjednačio s brojem muslimana u Istočnoj Armeniji. Hewsens (2001) ističe kako je Artsakh pod ruskom upravom administrativno potpao pod Elizavetpolsku guberniju (Sl. 7.), umjetno skrojenu jedinicu nastalu 1868. godine sastavljenu od najistočnijeg dijela Armenske visoravni i najzapadnijih dijelova nizina rijeka Kure i Arasa. S okruzima oduzetima od regija Tiflis, Baku i Erivan za njenu formaciju, obuhvaćala je područje od 44 006 km² te je bila podijeljena u *ujezde* Kazakh, Dzhevanshir, Zangezurski, Shusha i Kariagin, tzv. armenske okruge, te *ujezde* Elizavetpol, Aresh, i Nukha, tzv. muslimanske okruge od kojih su dva potonja smještena sjeverno od rijeke Kure (Hewsens, 2001). Geukjian (2012) ističe kako su

administrativne granice koje su postavili Rusi napravljene bez obaziranja na etničku kompoziciju stanovništva i njihove želje pa je na taj način Artsakh inkorporiran u Elizavetpolsku guberniju koja je imala predominantnu tatarsku komponentu, a granice *ujezda* su skrojene na način da više nacionalnosti živi unutar istih granica kako se ne bi stvarao etnički nacionalizam. Time je ruska strana po prvi puta implementirala politiku „podijeli pa vladaj“, a Geukjian (2012) ističe i kako su Rusi kreacijom Elizavetpolske gubernije, gospodarski vezali Artsakh s ravnicama na istoku gdje su Azerbajdžanci činili većinu što je kasnije bio jedan od argumenata Azerbajdžanaca za preuzimanjem kontrole nad regijom.

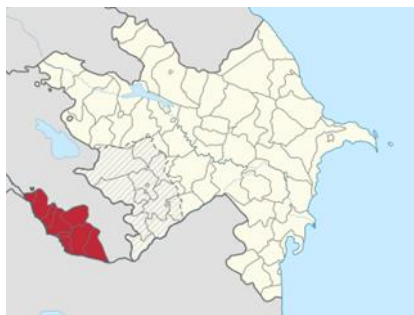
Sl. 7. Etnička struktura Elizavetpolske gubernije 1886. godine

Izvor: Saparov, 2012

5.3. Predsovjetsko i sovjetsko doba

Narodi Armenije i Azerbajdžana su većim dijelom svoje povijesti bili pod tuđom vlašću, no za vrijeme Prvog svjetskog rata uslijed ruskog gubitka kontrole nad tim područjem, ti su narodi kratkotrajno dobili svoje prve suvremene države. King (2008) piše kako je boljševičko zauzimanje Petrograda u listopadu 1917. potpuno izmijenilo političku situaciju na području nekadašnje Carske Rusije te je nova boljševička vlast počela potpisivati mirovne sporazume s Centralnim silama, a Osmansko Carstvo je počelo izražavati svoje pretenzije na sporna

područja uz nekadašnju rusko-osmansku granicu. Takav splet okolnosti doveo je do sastanka transkavkaskih političara koji su proglasili rat Osmanlijama te neovisnost Demokratske Federativne Transkavkaske Republike u travnju 1918., koja, doduše, nije dugo postojala kao takva jer su već nakon nešto više od mjesec dana njeni dijelovi počeli proglašavati vlastitu neovisnost te su tako prvi puta u moderno doba nastale republike Gruzija, Azerbajdžan i Armenija. Međutim, proglašenje njihovih neovisnosti dovelo je do prvih međusobnih sukoba oko teritorija i identiteta koji će obilježiti i buduće odnose tih država, osobito Armenije i Azerbajdžana. Sarvarian (2008) tako navodi kako je u međurazdoblju između pada Carske Rusije i uspostavljanja sovjetske vlasti na južnom Kavkazu trajao spor Azerbajdžana i Armenije oko triju regija: Nahičevan (Sl. 8.), Zangezur (Sl. 9.) i Artsakh koje su demografski izgledale tako da su Azerbajdžanci činili većinu od 60 % u Nahičevanu, u Zangezuru je stanovništvo bilo ravnomjerno podijeljeno, dok su u Artsakhu Armenci bili velika većina.

Sl. 8. Nahičevan

Izvor: Wikipedia, 2022

Sl. 9. Zangezur

Izvor: Wikiwand, 2022

Gubitak ruske kontrole nad južnim Kavkazom ostavio je „vakuum moći“ što je otvorilo prostora da se uz Osmanlije koje su napredovale prema tome području pojavi još jedan vanjski akter, Ujedinjeno Kraljevstvo. Prema Kingu (2008) događaji u Azerbajdžanu gdje su prosovjetske snage u početku držale glavni grad Baku uskoro bile napadnute od strane Armije Islama koju su podupirale Osmanlije, naveli su Britance da pošalju svoje trupe u regiju kako bi prevenirali osmansku zapljenu grada te zaštitili naftna postrojenja i željezničke linije. Armija Islama je, ipak, odnijela pobjedu, međutim, nakon mjesec dana Osmanlije su se morale povući i Britanci su preuzeli kontrolu nad Bakuom i uspostavili kontrolu nad naftnom industrijom i željeznicom te su, kako de Waal (2010b) navodi, postali dominantna sila na južnom Kavkazu koja nadgleda sve tri vlade nastale iz Transkavkaske Republike i, za njih vrlo bitno, plinovod Baku-Batumi. U Artsakhu je, u međuvremenu, situacija bila neriješena pa tako Saparov (2012) piše kako su turske snage Armije Islama ušle na područje Artsakha i uzele kontrolu nad Šušijem te strateški važnom cestom prema Agdamu dva dana prije nego su izgubili kontrolu nad Bakuom, dok su

ruralni krajevi bili u armenskim rukama. Isti autor navodi kako su se Britanci kada su preuzeli nadzor nad kavkaskim područjem našli u problemu prilikom nastojanja rješavanja pitanja razgraničenja između Armenije i Azerbajdžana radi malog broja svojih trupa na terenu putem kojih bi mogli implementirati svoju volju nad regijom te su, stoga, nastojali zadržati status quo u regiji prijedlogom da granice između tih novih država budu iste granice kao one između gubernija Elizavetpola i Erivana pod ruskom upravom. Taj je potez značio dodatno kompliciranje situacije u kojoj je većinski armenski Artsakh pripao azerbajdžanskoj upravi, dok je Nahičevan gdje je nešto brojnije bilo muslimansko stanovništvo, pripao Armencima. Britanci su potvrdili svoje odluke time što su se, prema Akhmedovu (2018), usprotivili armenskom preuzimanju kontrole nad Šušijem u Artsakhu i nad Zangezurom krajem 1918. te su smatrali kako bi se svi teritorijalni sporovi Armenije i Azerbajdžana trebali riješiti u okviru Pariške mirovne konferencije. Prema istom autoru Britanci su tada za kontrolu nad Artsakhom i Zangezurom zadužili Khosrova Bey Sultanova što je izazvalo negodovanje i prosvjede od strane armenske vlade i Armenskog nacionalnog vijeća Karabakha i Zangezura koji su predlagali da se armenski dijelovi Zangezura i Artsakha stave pod nadzor britanskog generalnog guvernera koji ne bi bio podređen azerbajdžanskoj vladi. Saparov (2015) ističe kako se kontrola generalnog guvernera Sultanova nije uspjela proširiti na Zangezur radi akcija lokalnih armenskih snaga protiv britanske misije te su Britanci naposljetku odlučili zadržati status quo i prepustiti Armenskom nacionalnom vijeću nadzor nad armenskim dijelovima Zangezura, dok su istovremeno Armenci Artsakha na 4. skupštini odbacili Sultanovljev autoritet nad tom regijom te su uslijedili brojni sukobi oko spornih regija, a Britanci su se nakon neuspješnih pokušaja razrješenja graničnih pitanja povukli s područja Kavkaza. Britanskim povlačenjem nisu se puno promijenile stvari jer zaraćene strane nisu prihvaćale rješenja predložena od strane Britanaca pa su sukobi oko kontrole spornih područja nastavljeni. Nakon odlaska Britanaca iz šire regije održalo se još nekoliko skupština Armenaca Artsakha, a istaknuta je bila 7. skupština na kojoj su, prema Akhmedovu (2018), Armenci donijeli zaključak da se planinski dio Karabakha, naseljen Armencima, privremeno, dok se stvar ne riješi na Pariškoj mirovnoj konferenciji, smatra dijelom Azerbajdžana. Saparov (2015) ističe kako je ta odluka bila donijeta pod pritiskom Sultanovljevih snaga i masakara počinjenih u Artsakhu što je ohrabrilo azerbajdžanske snage da krenu u pohod i na Zangezur. Novu, 8. skupštinu Armenaca Artsakha, sazvaio je Sultanov u veljači 1920. godine u Šušiju sa ciljem ukidanja neriješenog statusa Artsakha te njegove potpune integracije u Azerbajdžan, međutim, armenski delegati ponukani strahom radi nedavnih nemilih događaja uperenih protiv Armenaca u Artsakhu, sastali su se selu Šoš gdje su odbili azerbajdžanske zahtjeve, no dio izaslanika koji je ipak stigao u Šuši bio

je zarobljen i prisiljen donijeti odluku o punoj integraciji Artsakha u sastav Azerbajdžana čime je došlo do donošenja dvije potpuno različite odluke skupštine, a svaka je strana, dakako, priznavala onu skupštinu čija im je odluka odgovarala i držala ju je kao pravnu osnovu za kontrolu Artsakha. Ubrzo, 28. travnja 1920., je, prema Shirvanovoj (2016), sovjetska armija ušla u Azerbajdžan i time okončala neovisnost kratkotrajne azerbajdžanske države te započela proces „sovjetizacije“ zemlje. Nakon Azerbajdžana i u Armeniju su ubrzo došle sovjetske snage kako bi priključile taj teritorij novoj državi, SSSR-u. 10. kolovoza 1920., sovjetska Rusija i Republika Armenija (još uvijek ne sovjetska) potpisali su sporazum koji navodi da bi „regije Karabagh, Zangezur i Nahičevan trebale biti okupirane od strane sovjetskih snaga, no to neće odrediti konačno posjedovanje tih regija. Rješenje problema će biti određeno paktom potpisanim između Armenije i Sovjetske Rusije“ (Avakian, 2005). Tim sporazumom potvrđeno je kako status spornih regija nije bio konačno određen u vrijeme prije sovjetske okupacije radi čega je, kako stoji u izvodu iz dokumenta s 1. skupštine Lige naroda koju prilaže Avakian (2005), odbijena prijava Azerbajdžana da postane članicom Lige naroda jer uvjeti Povelje, poput stabilnosti i teritorijalnog suvereniteta, nisu bili ispunjeni, iako Shirvanova (2016) ističe izjavu visokog azerbajdžanskog dužnosnika kojom je u obraćanju toj organizaciji tvrdio da je neosporna činjenica da je do invazije boljševika vlada Azerbajdžana vršila vlast nad cijelim područjem Republike Azerbajdžana, uključujući Artsakh i Zangezur. Priključenjem Armenije i Azerbajdžana SSSR-u, nadležnost za rješavanje teritorijalnih sporova ubrzo je prebačena na sovjetske političke strukture. Potier (2001) piše kako je Narimanov, predsjednik Azerbajdžanskog revolucionarnog odbora, usvojio rezoluciju kojom se izjavljuje da se sva tri sporna područja, Artsakh, Zangezur i Nahičevan, priznaju kao integralni dijelovi Socijalističke Republike Armenije što je bio potez kojeg su 2. prosinca 1920. pozdravili i predsjednik Kavkaskog biroa i Staljin (u to vrijeme sovjetski povjerenik za nacionalnosti). Teritorijalni sporovi, prema Potieru (2001), ipak nisu bili razriješeni tim potezom te je Artsakh ostao pod kontrolom sovjetskog Azerbajdžana, no tada se u proljeće 1921. sporazumom između predstavnika sovjetske Armenije i Crvene armije potvrdio armenski karakter Artsakha i Zangezura, a spor je otišao u nadležnost Kavkaskog biroa koji je 3. lipnja 1921. godine odlučio da će Artsakh biti integralni dio Armenske SSR. Međutim, situacija se brzo promijenila pa je, prema Avakianu (2005), Azerbajdžanska SSR izrazila negodovanje ostankom Artsakha u Armeniji te je 4. srpnja 1921. sazvan sastanak Kavkaskog biroa koji je odbacio prijedlog Azerbajdžanaca da ta regija bude dio Azerbajdžanske SSR, no preko noći je došlo do obrata situacije pod diktatom Moskve te je donesena druga odluka, da se Artsakh stavi u sastav Azerbajdžana, za koju autor sugerira da je bila nevažeća jer moskovski zastupnici nisu uspjeli

sakupiti većinu glasova na plenarnoj sjednici, no nakon tog događaja Artsakh je postao dijelom Azerbajdžanske SSR te se na njegovom području ustanovila autonomna pokrajina Nagorno-Karabagh. Kaufman (1998) piše kako problem Artsakha nije nestao niti u idućim desetljećima te su se čak i za vrijeme Staljina javljali pokušaji da se preispita položaj regije, a Komunistička partija Armenije je 1945. i 1949. predala zahtjev da se teritorij ujedini s Armenijom. U istom tekstu stoji i kako su se zahtjevi nastavili u idućem razdoblju kroz nasilne demonstracije i pozive armenske strane na ujedinjenje Armenije i Artsakha 1963., 1965., 1967. i 1977. godine što u konačnici nije rezultiralo pripajanjem Artsakha Armeniji.

5.4. Kraj SSSR-a i proglašenje neovisnosti

Prema Sarvarianu (2008) u vrijeme perestrojke u 1980-ima počeli su prosvjedi Armenaca iz Artsakha u glavnom gradu Stepanakertu uz pozive za ujedinjenje sa sovjetskom Armenijom. Napetosti su rasle kroz godine, a de Waal (2003) ističe kako je vrijeme vlasti sovjetskog Azerbajdžana nad regijom utjecalo da se izmijeni demografski sastav Autonomne pokrajine Nagorno Karabakh na način da je broj Azerbajdžanaca u regiji značajno narastao s 13 000 1926. godine do 37 000 1979., dok je broj Armenaca stagnirao te je u istom razdoblju narastao tek s 117 000 na 123 000 što je bio rezultat politike Bakua koja je radila na naseljavanju Azerbajdžanaca u populacijska središta Khojali i Šuši te iseljavanja obrazovanih Armenaca koji nisu svoj probitak mogli postići unutar Azerbajdžanske SSR. De Waal (2003), također, ističe kako je nezadovoljstvo Armenaca svojim statusom unutar AP Nagorno Karabakh bilo potaknuto nizom primjedbi radi uskraćenosti određenih usluga poput televizije na armenskom jeziku u pokrajini, činjenice da se armenska povijest nije uopće učila u školama na armenskom jeziku ili zapuštanjem armenskih bogomolja, no istovremeno autor ističe kako su Azerbajdžanci u pokrajini smatrali da su politički i kulturno u nepovoljnom položaju te da se prema njima vrši diskriminacija. Avakian (2005) navodi kako je skupština Nagorno-Karabagha u veljači 1988. godine, ponovno, predala zahtjev za premještaj u sastav Armenije što je Vrhovni sovjet Azerbajdžana u lipnju iste godine odbio, a onaj armenski prihvatio te ga je poslao Vrhovnom sovjetu SSSR-a koji je taj zahtjev odbio. U takvim okolnostima Balayev (2013) piše kako su početkom 1988. godine napetosti između Armenaca i Azerbajdžanaca toliko porasle da su se počeli događati izravni sukobi ljudi tih dviju nacionalnosti u Autonomnoj pokrajini Nagorno Karabakh što je pokrenulo i lavinu pogroma Armenaca u Azerbajdžanu i Azerbajdžanaca u Armeniji od kojih je prvi značajan takav pogrom bio nad Armencima u Sumgaitu pokraj Bakua gdje je nekoć živjelo mnoštvo Armenaca i koji je trajao tri dana u kojima je poginuo određeni broj ljudi o kojem se i dalje spori. Središnje vlasti SSSR-a su, prema Potieru (2001), odlučile

reagirati na način da su od 20. siječnja 1989. do 28. studenog iste godine uspostavili odbor za Autonomnu pokrajinu Nagorno Karabakh te po prvi puta od 1921. godine sovjetski Azerbajdžan nije imao kontrolu nad tim teritorijem. Prema istom autoru je, zatim, 15. siječnja 1990. izravna uprava pokrajine iz Moskve zamijenjena Republičkim organizacijskim odborom Azerbajdžana (Orgkom) koji se počeo baviti umjetnom promjenom demografije pokrajine tako što su se u njoj gradila naselja za Azerbajdžance izbjegle iz Armenije. U travnju iduće, 1991., godine situacija je potpuno eskalirala te je, prema Sarvarianu (2008), došlo do prvog „Sovjetskog građanskog rata“ kada su azerske snage ušle na područje Artsakha i započele s deportacijama i pogromima. Isti tekst navodi da je potom 23. kolovoza 1991. Armenija proglasila neovisnost od SSSR-a što je učinio i Azerbajdžan tjedan dana kasnije, a prema de Waalu (2003) isto je napravio i regionalni sovjet u Stepanakertu 2. rujna 1991. godine proglasivši Republiku Nagorno Karabakh, no Azerbajdžan je tome doskočio tako što se 18. listopada proglasio izravnom sljednicom predsovjetskog Azerbajdžana što bi značilo da sovjetsko razdoblje smatraju okupacijom od strane SSSR-a, a taj je potez učinjen prije svega kako bi se izbjeglo primjenjivanje članka 3 sovjetskog zakona o secesiji koji je dozvoljavao autonomnoj pokrajini Nagorno-Karabagh da sama odluči o svojoj sudbini koja je unatoč promjeni ustava Azerbajdžana potvrđena referendumom 10. prosinca 1991. kojim je pokrajina gotovo jednoglasno izabrala neovisnost. Prema Hakali (1998) međunarodna se zajednica potom, osamostaljenjem Armenije i Azerbajdžana od SSSR-a, počela zanimati za situaciju na Južnom Kavkazu, a zemlje koje su prve javile da posreduju u rješavanju sukoba bile su Rusija, Turska i Iran. Isti tekst navodi kako je sukob došao na dnevni red OSCE-a, tada CSCE-a, u ožujku 1992. kada su sukobljene strane pristupile toj organizaciji te je ona organizirala hitni sastanak u Helsinkiju istog mjeseca na kojem je vijeće ministara odlučilo da OSCE mora imati ključnu ulogu u mirovnom procesu te je odlučeno da će biti sazvana hitna konferencija o Artsakhu. OSCE (2020) navodi da se taj događaj trebao dogoditi u Minsku i pružiti forum za pregovore koji bi vodili mirovnom rješenju te da je 1994. na sastanku OSCE-a u Budimpešti osnovana Minsk grupa koja je trebala postati glavno pregovaračko tijelo u sukobu Armenije i Azerbajdžana. Predsjedatelji Minsk grupe su kasnije postali Ruska Federacija, SAD i Francuska, a OSCE (2020) navodi i Bjelorusiju, Njemačku, Švedsku, Finsku i Tursku, članice OSCE Trojke te Armeniju i Azerbajdžan kao stalne članice Minsk grupe. S protekom vremena, King (2008) ističe, Armenci su postigli veće vojne uspjehe i preuzeli kontrolu nad većinom povijesne regije Artsakha (Sl. 10.), uz veći dio Autonomne pokrajine Nagorno Karabakh, te se sukob nakon više neuspješnih pokušaja posredovanja, prema de Waalu (2003), uspio okončati

REPUBLIKA ARTSAKH

Map showing the Republic of Artsakh (Nagorno-Karabakh) and its surrounding regions. The map includes labels for neighboring countries (Azerbaijan, Armenia, Georgia), major cities (Ganja, Yevlakh, Barda, Martakert, Martuni, Shusha, Berdzor, Kapan, Meghri, Kajaran, Sisian, Goris, Jermuk, Vardenis, Sochi), and rivers (Araks, Kachkar, Taz, Hachn, Vorotan, Araks). A legend at the bottom explains the symbols used for boundaries and territorial control. A scale bar indicates 1:1,000,000.

Legend:

- Graniice Artsakha nakon primirja 1994. g.
- Graniice Artsakha prema deklaraciji o neovisnosti iz 2. rujna 1991.
- Teritoriji Artsakha pod kontrolom Azerbajdžana
- Administrativne graniice unutar Republike Artsakha

scale 1:1 000 000

0 10 20 30 km.

Izvor: Ministarstvo vanjskih poslova Republike Armenije, 2012

Nakon potpisanog primirja u Biškeku, razvile su se brojne inicijative i započeti su pregovori o konačnom razrješenju statusa Republike Artsakh. Međutim, de Waal (2010a) piše kako su pregovori nakon niza godina postali toliko cinični da je veća vjerojatnost da situacija

eskalira u nasilje nego da se riješi trajnim mirom. U istom tekstu stoji i kako sukob oko Artsakha nije nikako zamrznuti sukob, već svake godine deseci vojnika ginu u incidentima na liniji kontakta. Takva je situacija dovela i do Četverodnevnog rata koji nije značajno izmijenio stanje na bojištu, ali je, prema izvješću Helsinške komisije (2017), taj sukob u travnju 2016. godine značio gubitak života barem 200 ljudi, a Azerbajdžan je zauzeo tek dvije strateške visoravni uz još neke sitne dobitke što je dodatno učvrstilo režim u Bakuu.

5.6. Od 2020. do danas

U rujnu 2020. godine pokrenuta je nova eskalacija sukoba kojom se stanje na terenu drastično promijenilo u korist Azerbajdžana (Sl. 11.) koji je okupirao velike dijelove regije do tada pod kontrolom Republike Artsakh. Prema Reutersu (2020a) država koja se ubrzo uključila u sukob podrškom Azerbajdžanu je Turska koja ima problematične odnose s Armenijom još od genocida nad Armencima prije više od 100 godina kojeg službena Ankara odlučno negira. Isti medij (2020b) navodi i tvrdnje kako se Turska i neizravno umiješala u sukob tako što šalje borce iz Sirije da se bore na azerbajdžanskoj strani u sukobu te pomažu Azerbajdžanu šaljući tursku vojnu opremu kao i vojne stručnjake. Države koje predsjedaju OSCE-ovom Minsk grupom su se priključile tek osudom sukoba i turskom upletenošću u čemu, prema France24 (2020), prednjači Francuska, ali i Rusija koja nije zadovoljna turskim miješanjem u ono što Rusi smatraju svojim dvorištem. Za vrijeme sukoba Ruska Federacija je imala djelomičnog uspjeha u posredovanju između zaraćenih strana te se nekoliko puta dogovaralo primirje koje bi ubrzo bilo narušeno. Dugotrajnije primirje je u konačnici postignuto nakon što su azerbajdžanske snage nakon duge opsade zauzele grad Šuši koji je, kako Modebadze (2021) napominje, strateški iznimno važan jer kroz njega prolazi tzv. lačinski ili berdzorski koridor kojim je Armenija vezana za Artsakh i bez kojeg je cijela regija odsječena od transportnih lanaca. Zajednička izjava predsjednika Republike Azerbajdžan, predsjednika vlade Republike Armenije i predsjednika Ruske Federacije potpisana 10. studenog 2020. označila je momentalni prekid vatre te je njime teritorij oko nekadašnje sovjetske autonomne pokrajine Nagorno-Karabakh prepušten Azerbajdžanu, dok je teritorij kojeg su u trenutku potpisivanja primirja držale armenske snage ostao pod njihovom kontrolom, dok su na liniji kontakta između dviju suprotstavljenih strana postavljene ruske trupe, tzv. mirotvorci, koje će u mandatu od 5 godina s mogućim produljenjem nadzirati lačinski koridor i osiguravati provedbu potpisanog primirja. Također, dogovorom je i predviđena uspostava koridora između Azerbajdžana i njegove eksklave Nahičevana kroz Armeniju, a zagarantirana je i sigurnost lačinskog koridora kojim bi Artsakh ostao povezan s Armenijom, uz uvjet da koridor ne prolazi kroz grad Šuši. Sukob iz

2020. godine je tako ostavio pitanje budućnosti Artsakha kao suverene države vrlo neizvjesnim i pružio značajno poboljšanu pregovaračku poziciju Azerbajdžanu u određivanju budućnosti područja. U trenutku pisanja ovog diplomskog rada, strane se i dalje nisu dogovorile oko budućeg statusa Artsakha, a, uz to, su se i događali sukobi na samoj granici Armenije i Azerbajdžana te su primijećena kršenja prekida vatre od strane Azerbajdžana krajem ožujka 2022. godine na način da su azerbajdžanske snage ušle na područje pod kontrolom ruskih mirovnih snaga koje su, prema Reutersu (2022), potom zahtijevale od Azerbajdžana da povuče svoje trupe. Status Artsakha, time, ni izbliza nije riješen, a napetosti između sukobljenih strana su i dalje iznimno visoke.

Sl. 11. Stanje nakon sukoba 2020.

Izvor: Wikimedia, 2020

6. MEĐUNARODNO-PRAVNI OKVIR POSTIZANJA NEOVISNOSTI

Iako povijesne pretenzije i kontinuitet naseljenosti naroda na određenom prostoru imaju veliku emocionalnu težinu, one u međunarodnopravnim okvirima prilikom postizanja neovisnosti nemaju veliku ulogu. Iz tog razloga će se u ovom poglavlju proučiti osnovna načela

u međunarodnom pravu kojima se narodi služe za ostvarivanje vlastitih prava za neovisnost te će se razmotriti kako se u praksi primjenjuju ta načela.

6.1. Pravo na samoodređenje

Pravo na samoodređenje je jedan od ključnih pojmova u međunarodnom pravu koje se uzima u obzir prilikom razmatranja statusa potencijalnih novih država te se strana koja priželjkuje postići neovisnost na njega često poziva. Pravo na samoodređenje je zasigurno jedno od poznatijih i općeprihvaćenijih normi u međunarodnom pravu, međutim, iako postoji kao pojam u međunarodnim odnosima već duže vrijeme, njegova primjena i značenje i dalje nisu posve jasni. Potier (2001) piše kako pravo na samoodređenje potječe iz vremena američke i francuske revolucije u 18. stoljeću, no ipak, uz poneku naznaku postojanja tog načela u ranijim razdobljima, kao začetak teorijskog stvaranja pojma uzimaju se djela Lenjina i Woodrowa Wilsona u vrijeme Prvog svjetskog rata koja su promovirala pravo na samoodređenje u jednu od ključnih normi u međunarodnom pravu. Autor dalje navodi kako je za Wilsona samoodređenje značilo da vlade mogu vladati jedino kroz pristanak onih kojima se vlada. Takav je princip probudio težnje brojnih naroda koji su u njemu vidjeli svoju priliku za ostvarivanjem suvereniteta, no već se u to vrijeme pravo na samoodređenje nije poštivalo u svim slučajevima, već je bilo podčinjeno u odnosu na dogovore između država što je, kako Potier (2001) ističe, bilo vidljivo i u Wilsonovih 14 točaka nakon završetka Prvog svjetskog rata, a o tome koliko se to pravo često puta previdjelo govori i činjenica da nije bilo niti spomenuto u Povelji Lige naroda. Stvaranjem Ujedinjenih naroda kao nove vodeće međunarodne organizacije, pravo na samoodređenje se ponovno pojavilo kao važno pitanje u međunarodnim odnosima koje je potrebno definirati. U Povelju Ujedinjenih naroda (1945) je, stoga, u 2. točki članka 1. prve glave gdje se govori o ciljevima Ujedinjenih naroda zapisano da je jedan od ciljeva: „Razvijati prijateljske odnose među narodima, utemeljene na poštovanju načela ravnopravnosti i samoodređenja naroda, i poduzimati druge prikladne mjere za učvršćenje svjetskog mira“. Time je pravo na samoodređenje, za razliku od prijašnjeg razdoblja, institucionalizirano i ukorijenjeno u tek uspostavljeni međunarodni poredak. Značenje prava na samoodređenje pri pisanju Povelje nije, doduše, bilo posve jasno pa se o njegovom značenju raspravljalo na Konferenciji Ujedinjenih naroda o uspostavi međunarodne organizacije (1945) gdje njegovo uvrštavanje nije naišlo na potporu svih članica te su, primjerice, belgijski delegati izrazili skepticizam prema uvrštavanju tog prava kao temelja dobrih odnosa među nacijama jer bi se time otvorila vrata intervencijama u drugim državama koje bi bile inspirirane pravima naroda na samoodređenje. Usprkos takvim primjedbama, pravo na samoodređenje je uvršteno u

Povelju te je na Konferenciji Ujedinjenih naroda o uspostavi međunarodne organizacije (1945) objašnjeno na način da se taj princip usklađuje s voljom i željom naroda bilogdje, no s druge strane je naglašeno da je pravo na samoodređenje usklađeno s Poveljom samo ukoliko se odnosi na pravo samostalne uprave naroda, ali ne i na pravo na secesiju. Seth (2021) tvrdi kako je pravo na samoodređenje u međunarodnim odnosima u suštini povezano s dekolonizacijom i raspadom carstava te je radi toga razdoblje nakon Drugog svjetskog rata bilo vrijeme višestrukog povećanja broja svjetskih država, a raspadom europskih kolonijalnih carstava krajem 1960-ih karte svijeta su se pretvorile u karte koje prikazuju nacionalne države ili države koje se predstavljaju da su nacionalne. Uistinu, prema sljedećem važnom međunarodnom dokumentu u kojem se spominje pravo na samoodređenje, UN-ovoj Deklaraciji o davanju neovisnosti kolonijalnim zemljama i narodima (1960), to se pravo ograničuje na proces dekolonizacije pa iako u 2. točki Deklaracije stoji da „Svi narodi imaju pravo na samoodređenje; na temelju toga slobodno odrediti svoj politički status i slobodno slijediti svoj gospodarski, društveni i kulturni razvoj.“, već se u 6. točki ističe da „Svaki pokušaj sa ciljem djelomičnog ili potpunog poremećaja nacionalnog jedinstva i teritorijalne cjelovitosti zemlje nije kompatibilan sa svrhom i principima Povelje Ujedinjenih naroda“ čime se pravo na samoodređenje ograničilo na slučajeve nekadašnjih kolonijalnih posjeda carstava. Seth (2021) tako dolazi do zaključka da je radi nestajanja carstava došlo do nastojanja da se stabiliziraju postojeće granice, odnosno do svojevrsnog „kartografskog zastoja“ u kojem međunarodna zajednica nije spremna prihvatiti nove članice te su brojni pokreti za neovisnost od matice države imali relativno malo potpore međunarodno priznatih država, a pravo na samoodređenje je nakon 1945. godine dobilo uže značenje u kojem su kolonije velikih carstava imale pravo proglasiti neovisnost, dok regije međunarodno priznatih država nisu dobile isto pravo. Autor dalje navodi kako je uobičajeni princip postupanja postao takav da kada se regija pokušava odcijepiti od neke države, ta država sama ima pravo odabrati kako će reagirati na taj pokušaj odcjepljenja što je dovelo do toga da su nakon 1992. godine samo dva secesionistička pokreta uspjela pridobiti međunarodno priznanje: Istočni Timor 2002. i Južni Sudan 2011. godine. Pravo na samoodređenje i njegov značaj u međunarodnim odnosima, stoga, ostaju vrlo nedefinirani te se može reći kako je pravo na samoodređenje postalo pomalo apstraktan pojam što, doduše, ne sprječava pozivanje međunarodnih aktera na to pravo ili njegovo pojavljivanje u brojnim multilateralnim ugovorima.

6.2. Načelo teritorijalne cjelovitosti

Načelo teritorijalne cjelovitosti je koncept u međunarodnom pravu koji je u određenoj mjeri suprotstavljen pravu naroda na samoodređenje te često služi kao njegov protuargument kojim se nastoji delegitimirati pokušaje odcjepljenja secesionističkih regija. Teritorijalna cjelovitost, koja označava pravo države na konzumiranje unutarnjeg i obranu vanjskog suvereniteta, se provlači kroz sve važne dokumente na kojima se temelji svjetski međunarodnopravni poredak. U Povelji Ujedinjenih naroda (1945), tako, u 4. točki 2. članka stoji sljedeće „Članovi se u svojim Međunarodnim odnosima suzdržavaju od prijetnje silom ili upotrebe sile koje su uperene protiv teritorijalne cjelovitosti ili političke nezavisnosti bilo koje države, ili su na bilo koji način nespojive sa ciljevima Ujedinjenih naroda.“. Teritorijalna cjelovitost kasnije je u UN-ovoj Deklaraciji o davanju neovisnosti kolonijalnim zemljama i narodima (1960), kao što je ranije u tekstu spomenuto, dobila na težini jer je, usprkos naglasku na samoodređenju kolonijalnih naroda, ona stavljena kao preduvjet za ostvarenje prava na samoodređenje. Daljnji multilateralni dokumenti, poput Deklaracije o načelima međunarodnog prava, o prijateljskim odnosima i suradnji između država u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda (1970), u kojoj se ističe da su teritorijalna cjelovitost i politička neovisnost države nepovredivi, ili Završnog akta helsinške konferencije o sigurnosti i suradnji u Europi (1975) kojim su se države potpisnice obvezale poštovati teritorijalni integritet država potpisnica sporazuma i suzdržati se od djelovanja protiv njihovog teritorijalnog integriteta. Načelo teritorijalne cjelovitosti je, time, stavljeno ispred prava na samoodređenje u međunarodnim odnosima i znatno ograničava mogućnost stvaranja novih država bez pristanka matične države, no ipak ni ne uklanja u potpunosti mogućnost postizanja neovisnosti.

6.3. Jednostrano proglašenje neovisnosti u međunarodnom pravu i teorijski koncepti njenog ostvarenja

Jednostrana proglašenja neovisnosti od matične države najčešće nisu promatrana s odobravanjem od strane međunarodne zajednice. U samim temeljima međunarodnog pravnog poretka stoji kako je teritorijalna cjelovitost država nepovrediva te postoji tendencija zadržavanja postojećih državnih granica radi potencijalne nestabilnosti koju bi inflacija novih država na svijetu mogla uzrokovati. Potpuna zabrana ikakvog jednostranog proglašavanja neovisnosti, uz nemogućnost intervencije stranih sila u unutarnje poslove drugih zemalja zbog poštovanja njihovog suvereniteta, bi, doduše, mogla biti jednako pogubna za svjetski poredak jer bi se time državama dala apsolutna moć nad svojim građanima te bi se potencijalno mogao otvoriti put državama da rješavaju pitanje ugroze teritorijalne cjelovitosti protupravnim

činovima, poput etničkog čišćenja ili genocida. Deklaracija o načelima međunarodnog prava, o prijateljskim odnosima i suradnji između država u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda (1970), u kojoj stoji kako je teritorijalna cjelovitost države nepovrediva, daje odgovor na bojazan da bi se načelo teritorijalne cjelovitosti moglo unedogled eksploatirati dok se u potpunosti ne zatru svake težnje za secesijom pojedine regije međunarodno priznate države. U Deklaraciji (1970) je, naime, nakon što je u prethodnim načelima teritorijalna cjelovitost istaknuta kao temeljno i nepovredivo pravo svih međunarodno priznatih država, unutar 5. usuglašenog načela, načela jednakih prava i prava naroda na samoodređenje, zapisano da „Ništa u prethodnim paragrafima ne smije biti protumačeno kao dozvola ili poticaj na bilo kakvu akciju koja bi raskomadala ili narušila, potpuno ili dijelom, teritorijalnu cjelovitost ili političku uniju suverenih i neovisnih država koje se ponašaju u skladu s načelima jednakih prava i samoodređenja naroda kao što je opisano iznad i koje imaju vladu koja predstavlja cjelokupan narod tog područja, bez obzira na njihovu rasu, vjeru ili boju.“. Upravo drugi dio ovog paragrafa, gdje se spominje kako se države moraju ponašati u skladu s međunarodnim pravom da bi se poštovala njihova teritorijalna cjelovitost, potencijalno otvara mogućnost za regije sa secesionističkim težnjama da ostvare svoju neovisnost, u situacijama izvan kolonijalističkog konteksta, ukoliko vlada njihove matične države ne poštuje prava svih svojih građana i vrši sustavnu diskriminaciju na temelju nacionalnosti, rase, vjere ili boje kože. Drugi važan međunarodni dokument u kojem se može iščitati neizravna potpora jednostranom proglašenju neovisnosti je Bečka deklaracija i Program djelovanja iz 1993. godine. U tom je dokumentu istaknuto pravo svih naroda na samoodređenje, a ponovljeni su i određeni principi iz ranije spomenute Deklaracije pa je tako u Bečkoj deklaraciji i Programu djelovanja (1993) zapisano „U skladu s Deklaracijom o načelima međunarodnog prava, o prijateljskim odnosima i suradnji između država u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda, to se ne smije protumačiti na način da daje pravo ili potiče bilo kakvu akciju koja bi raskomadala ili narušila, potpuno ili dijelom, teritorijalnu cjelovitost ili političko jedinstvo suverenih i neovisnih država u kojima se poštuje načelo jednakih prava i samoodređenja naroda i u kojima je vlada predstavnik cjelokupnog naroda tog područja, bez ikakvih razlika.“. Van den Driest (2013), doduše, ističe kako su se vodile brojne rasprave unutar akademske zajednice o interpretaciji ranije navedenih dijelova Deklaracije iz 1970. i Bečke deklaracije i Programa akcije koje dio smatra implicitnim priznanjem zakonitosti secesije, premda isključivo u specifičnim situacijama nepostojanja reprezentativne vlasti ili poštivanja prava naroda na unutarnje samoodređenje, dok su određeni stručnjaci mišljenja da su spomenute deklaracije neutralne u pogledu mogućnosti secesije. Navedeni paragraf Deklaracije o načelima međunarodnog prava, o prijateljskim odnosima i

suradnji između država u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda, zajedno s Bečkom deklaracijom i Programom djelovanja, ipak je poslužio kao temelj za stvaranje novog koncepta – popravne secesije (eng. remedial secession) koju van den Driest (2013) definira kao „uspostavu nove neovisne države kroz povlačenje integralnog dijela teritorija postojeće države iz te države, provedenu od strane stanovništva tog dijela teritorija, bez suglasnosti matične države ili ovlaštenja njenog ustava, kao sredstvo krajnje nužde radi ozbiljnih nepravdi koje je lokalno stanovništvo tog dijela teritorija trpjelo od strane vlasti matične države. “. Bolton i Visoka (2010) pišu kako se konceptu popravne secesije, u razdoblju nakon Hladnog rata, počela pridavati sve veća pažnja prilikom sudskih odluka te su se i pojedini secesionistički pokreti počeli pozivati na koncept. Isti autori (2010), također, navode akademski razvoj poimanja koncepta nakon završetka Hladnog rata u kojem se kontinuirano ističe pravičnost kao dobar razlog za postizanje vanjskog suvereniteta secesionističkih pokreta prilikom teških kršenja ljudskih prava unutar određene države, međutim, iako su u teoriji postavljena određena načela za jednostrano odcjepljenje regija, put do neovisnosti je u stvarnosti puno složeniji. Scharf (2003) ističe kako su recentne prakse iznjedrile nekoliko preduvjeta za postizanje neovisnosti putem popravne secesije. Prvo, skupina koja se pokušava odvojiti od matične države mora dokazati da im je uskraćena mogućnost demokratskog konzumiranja prava na samoupravu te da su njihovi pripadnici zakinuti za temeljna ljudska prava. Drugo, skupina mora poštivati princip *uti possidetis*, koji podrazumijeva da države postaju neovisne unutar područja njihovih kolonijalnih ili administrativnih granica te ne smiju pokušavati zauzeti teritorij pod kontrolom treće države i, treće, nova zemlja se mora obvezati da će poštivati vladavinu zakonu, demokraciju i ljudska prava, uključujući potrebu garantiranja prava manjina, nepovredivost svih granica i svih obveza po pitanju razoružanja i ne-širenja nuklearnog oružja. Bolton i Visoka (2010), uz to, ističu i sljedeće uvjete koji mogu olakšati ili blokirati pokušaj popravne secesije: a) kršenje dogovora o autonomiji od strane matične države, b) nepravedno pripajanje teritorija, c) kršenje ljudskih prava od strane matične države, d) međunarodna intervencija radi posredovanja o ishodu statusa, e) podrška utjecajnih država, f) iscrpljivanje mogućnosti pregovora, g) obveza entiteta koji se odcjepljuje da će poštivati prava manjina. Po pitanju prihvaćenosti načela popravne secesije među državama svijeta, prema Hillestadu (2010) koji se služi pisanim izjavama predstavnika država ICJ-u koji su se izjašnjavali o pitanju neovisnosti Kosova, dolazimo do podijeljenog mišljenja gdje je od 43 države (uključujući Kosovo i Srbiju) 27 država podržalo neovisnost Kosova, dok je njih 16 bilo protiv. Autor navodi i kako je 24 od 43 države u svojim izjavama diskutiralo o popravnoj secesiji koju je njih 14 podržalo, a 11 (jedna od tih država je i Azerbajdžan) ih je odbacilo postojanje prava na popravnu secesiju čime

se može doći do zaključka kako ne postoji unisono prihvatanje ovog načela u međunarodnoj zajednici. Osim popravne secesije, u međunarodnim odnosima javio se i srodni koncept, koncept zasluženog suvereniteta (eng. *earned sovereignty*). Bolton i Visoka (2010) za taj koncept tvrde da je prvotno osmišljen 1998. kao preporuka za razrješenje sukoba na Kosovu od strane dvaju NGO-a, Skupine za javno međunarodno pravo i politiku (PILPG) i Međunarodne krizne skupine (ICG), koji su u svojem memorandumu 1998. istaknuli da su Kosovari radi prethodnih zlostavljanja od strane srpskog režima ovlašteni na povišeni stupanj suvereniteta, no da trebaju zaslužiti puni suverenitet kroz prijelazno razdoblje tako što će pokazati svoju predanost demokratskim vrijednostima. Hooper i Williams (2003) definiraju pristup zasluženog suvereniteta kroz tri ključna elementa: podijeljeni suverenitet (eng. *shared sovereignty*), izgradnja institucija i određivanje konačnog statusa. Podijeljeni suverenitet karakterizira dijeljeno izvršenje suverenih ovlasti i funkcija na definiranom teritoriju, uz mogućnost njihovog izvršenja od strane međunarodnih institucija zajedno s ili umjesto matične države. U međuvremenu, dok traje period podijeljenog suvereniteta, izgradnja institucija se odvija na način da secesionistički dio države, nerijetko uz pomoć međunarodne zajednice, gradi vlastite institucije za samoupravu sposobne za provođenje suverene vlasti i funkcija da bi se pristupilo trećem koraku, konačnom razrješenju statusa secesionističkog entiteta koji se postiže ili odlukom na referendumu ili dogovorom između države i secesionističke regije što bi trebalo na kraju biti odobreno od strane međunarodne zajednice. Pecci i Williams (2004) ističu kako bi secesionistička regija i matična država trebale zajedničkim sporazumom usvojiti navedene elemente zasluženog suvereniteta, no u nekim slučajevima, međunarodna zajednica mora biti inicijator jednog ili više elemenata suprotno željama jedne od stranaka spora. Put do neovisnosti izvan kolonijalnog konteksta ili bez odobravanja matične države je, stoga, iznimno kompliciran te se mora poklopiti više različitih čimbenika kako bi se neovisnost secesionističke regije na kraju ostvarila, a taj je proces još i otežan nevoljkosti međunarodne zajednice za sudjelovanjem u sporovima o neovisnosti.

6.4. Jednostrano proglašenje neovisnosti u praksi

Većina novih svjetskih država, uspostavljanjem međunarodnog poretka poslije Drugog svjetskog rata, nastala je raspadom kolonijalnih carstava ili dogovorom matične države sa secesionističkim entitetom, kao što je bilo predviđeno dokumentima donesenima na sjednicama Ujedinjenih naroda. Međutim, jednostrana proglašenja neovisnosti događala su se usprkos donesenim smjernicama i uvriježenoj praksi o postizanju neovisnosti isključivo kroz proces dekolonizacije ili sporazumno odcjepljenje od matične države. U ovom će se dijelu, stoga,

razmotriti primjeri takvih praksi te će se izdvojiti ključni čimbenici (međunarodnopravni, vojni i geopolitički) od kojih ovisi u kakvom će se smjeru razvijati situacija nakon jednostranog proglašenja neovisnosti kako bi se kasnije njihovi slučajevi mogli usporediti sa slučajem jednostranog proglašenja neovisnosti Artsakha.

6.4.1. Bangladeš

Jedan od primjera jednostranog proglašenja neovisnosti je ono Istočnog Pakistana, današnjeg Bangladeša. Vidmar (2012) navodi da je Bangladeš pokatkad istican kao jedini čisti primjer uspješne jednostrane secesije u razdoblju nakon uspostavljanja Povelje UN-a te da ga se može i tretirati kao slučaj popravne secesije. Vidmar (2010) piše kako je Pakistan osnovan 1947. godine od regija britanske indijske kolonije u kojima je većina stanovništva bilo muslimansko, no taj je teritorij bio geografski podijeljen na dvije tisuće kilometara odvojena dijela, Zapadni i Istočni Pakistan, čijem je stanovništvu jedina zajednička odlika društvenog života bila muslimanska vjeroispovijest. Isti autor, dalje, navodi kako je Istočni Pakistan u tom odnosu trpio diskriminaciju od strane vlade u Islamabadu što je kulminiralo uvođenjem ratnog stanja u Istočnom Pakistanu nakon što je na parlamentarnim izborima u državi, autonomaška stranka Istočnog Pakistana ostvarila većinu u parlamentu. Prema Vidmaru (2012), to je ratno stanje dovelo do proglašavanja neovisnosti Istočnog Pakistana 17. travnja 1971., a uslijed nastanka oružanog sukoba dvaju Pakistana, Indija je odlučila vojno intervenirati u pomoć Istočnom Pakistanu te je 6. prosinca 1971. službeno i priznala Istočni Pakistan kao državu, nakon čega je 17. prosinca 1971. uslijedila predaja poraženih pakistanskih postrojbi te u sljedećih nekoliko tjedana i priznanje Bangladeša od strane 28 država. Prema Jainu (2021) Pakistan se zalagao da slučaj Bangladeša ne bude smatran pitanjem samoodređenja naroda jer je on kršio pravo na teritorijalnu cjelovitost i jedinstvo države, no Bangladeš je imao snažne podupiratelje svoje neovisnosti u Indiji i SSSR-u, stalnoj članici Vijeća sigurnosti UN-a, koji su isticali pravo Bangladeša na secesiju kroz njihovo pravo na samoodređenje. Isti autor piše da je nakon predaje pakistanskih postrojbi, uslijedilo brzo međunarodno priznanje Bangladeša te je 10. kolovoza 1972., kada se razmatrala aplikacija Bangladeša za članstvo u UN-u, država bila priznata od strane gotovo dvije trećine članica UN-a i četiri stalna člana Vijeća sigurnosti, no članom organizacije postao je tek 17. rujna 1974. nakon što je Pakistan priznao neovisnost Bangladeša te je Kina uklonila svoj veto na njihovo članstvo u organizaciji. Vidmar (2013) argumentira da je do međunarodnog priznanja Bangladeša došlo radi toga što je povlačenje pakistanske vojske iz Bangladeša nakon primirja, dovelo međunarodnu zajednicu pred gotov čin te nisu imali alternativu nego prihvatiti činjenice na terenu, tj. suverenitet Bangladeša nad

svojim teritorijem. Ipak, autor radi činjenice da do punopravnog članstva Bangladeša u međunarodnim organizacijama nije došlo prije nego je Pakistan priznao neovisnost Bangladeša, smatra da primjer Bangladeša nije bio čisti primjer popravne secesije jer međunarodna zajednica nije vidjela secesiju Bangladeša kao njegovo pravo te je postojala nejasnoća po pitanju statusa Bangladeša što je, prema autoru, posljedica prirode državnosti u međunarodnom pravu, a to je da je ona pravni status postignut u političkom procesu, a ne objektivna činjenica te radi toga smatra da opresija nije izravno utjecala na državnost Bangladeša, već međunarodno priznanje, dok je opresija samo mogla biti poticaj za pokretanje procesa stvaranja državnosti Bangladeša, ali nije bila njen izravan uzrok. Prema Jainu (2021) u međunarodnom priznanju Bangladeša, tadašnje političke okolnosti su, također, imale ulogu u njenom brzom ostvarenju pa je tako Ujedinjena Kraljevina, uvidjevši opasnost od prevelikog utjecaja SSSR-a u Bangladešu, priznala Bangladeš na temelju ispunjavanja kriterija Konvencije o pravima i dužnostima država iz Montevidea 1933. godine te je, usprkos riziku narušavanja odnosa s Pakistanom, poticala druge države da priznaju suverenitet Bangladeša, a istog su stava kao i Britanci, bile i određene druge utjecajne države koje su smatrale da je situacija za Pakistan nepovratno izgubljena što možda ne bi bio slučaj da je Pakistan zadržao vojnu ili političku prisutnost u Istočnom Pakistanu. Promatrajući slučaj postizanja suvereniteta Bangladeša bitno je razmotriti nekoliko čimbenika, prije svega, sukladnost postizanja njegove neovisnosti s međunarodnim pravom. Jednostrano proglašenje neovisnosti Bangladeša očigledno nije bilo u skladu s dotadašnjim praksama u stvaranju država iz razloga što je, prije svega, bila proglašena jednostrano, a nije niti odgovaralo načelima iz UN-ove Deklaracije o davanju neovisnosti kolonijalnim zemljama i narodima jer je sam Pakistan stvoren na temelju te deklaracije i njome je dobio pravo na svoju teritorijalnu cjelovitost. Međutim, kako je do proglašenja neovisnosti došlo nakon donošenja Deklaracije o načelima međunarodnog prava, o prijateljskim odnosima i suradnji između država u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda (donesene 1970. godine) koja je u međunarodne odnose uvela i svoj paragraf kojim se potencijalno može osporiti pravo na teritorijalnu cjelovitost državi koja ne poštuje prava svih svojih građana i vrši sustavnu diskriminaciju na temelju nacionalnosti, rase, vjere ili boje kože, što je očigledno bio slučaj kod Istočnog Pakistana čiji stanovnici nisu imali jednaka politička prava u odnosu na Zapadni Pakistan, situaciju se može sagledati kroz prizmu ozbiljnog narušavanja prava naroda na samoodređenje koje je prema Sissonu i Roseu (1990) rezultiralo u milijunima izbjeglica iz Istočnog Pakistana. Iz tog se razloga, kao i iz činjenice da je Bangladeš svoju neovisnost planirao konzumirati unutar administrativnih granica nekadašnjeg Istočnog Pakistana, mogao pokrenuti postupak popravne secesije, iako je manjkao treći preduvjet potreban za postizanje

popravne secesije, obvezivanje na poštivanje prava manjina, jer je, kako Sisson i Rose (1990) navode, velik broj stanovnika Istočnog Pakistana koje se nazivalo Bihari, bio prisiljen pobjeći iz svojih domova radi njihove asocijacije s vlastima u Zapadnom Pakistanu. Ipak, bez obzira na postojanje određenih preduvjeta za postizanje popravne secesije i priznanja Bangladeša od strane brojnih zemalja svijeta, secesija, kako je ranije u tekstu navedeno, nije formalno postignuta dokle god je Kina, kao stalna članica Vijeća sigurnosti UN-a, podupirala Pakistan u nastojanju da spriječi međunarodno priznanje Bangladeša te na koncu nije došlo do potpunog međunarodnog priznanja bez suglasnosti matične države čime sukladnost jednostranog proglašenja neovisnosti Bangladeša nije bila potpuno testirana u međunarodnom pravu. Drugi bitan čimbenik u stvaranju neovisnog Bangladeša vrijedan razmatranja je bio onaj vojni. Naime, međunarodna zajednica se strogo protivi primjenjivanju sile u rješavanju međunarodnopravnih sporova što stoji i u brojnim rezolucijama UN-a te u samoj Povelji UN-a, a osobito ako je riječ o intervenciji vanjske sile u unutarnje poslove međunarodno priznate države, kao što je bio slučaj s indijskom intervencijom u Istočnom Pakistanu. Međutim, bez činjenica na terenu, odnosno povlačenja pakistanske vojske iz Bangladeša, međunarodno priznanje te države bi bilo puno teže ostvarivo. Posljednji, treći, istaknuti čimbenik u ostvarenju međunarodnog priznanja Bangladeša su geopolitičke okolnosti u kojima su se dva suprotstavljena tabora, predvođena SAD-om i SSSR-om, borila za naklonost raznih manjih država diljem svijeta, a Bangladeš je ostvarivanjem de facto neovisnosti na bojnopolju, postao novo područje otvoreno za širenje utjecaja globalnih sila koje su iz straha da bi ona druga strana mogla biti u prednosti, priznale neovisnost Bangladeša. Kombinacija druga dva istaknuta čimbenika, vojnog i geopolitičkog, je, stoga, presudila u međunarodnom priznanju Bangladeša, dok se međunarodnopravnim čimbenikom manipuliralo u interpretaciji određenih država što se vidi i kroz neka poprilično bizarna objašnjenja za priznanje neovisnosti Bangladeša, prije svega britanskog koje se oslanjalo na konvenciju iz Montevidea kojom bi jako puno „država u pokušaju“ moglo biti međunarodno priznato, no ta su priznanja suvereniteta Bangladeša na kraju i prisilila Pakistan da se odrekne svojih pretenzija na teritorij Bangladeša. Zaključno se za pitanje Bangladeša može reći da ipak nije stvorilo presedan u međunarodnim odnosima jer je u UN uspio ući uz blagoslov Pakistana, iako treba istaknuti da je Bangladeš bio uspješan u činjenici da je svoj status samoproglase reпублиke uspio pretvoriti u legalni status međunarodno priznate države.

6.4.2. Kosovo

Trenutno najaktualniji primjer jednostranog odcjepljenja regije od matične države je primjer Kosova čiji slučaj već godinama uzrokuje podjele u međunarodnoj zajednici jer

Republika Srbija odbija priznati ovo većinski albansko područje kao suverenu državu. Prema Vidmaru (2013) Kosovo je u Ustavu Jugoslavije iz 1946. godine definirano kao autonomna pokrajina unutar Republike Srbije, iako nije imalo nikakve organe samouprave, a taj je status posljednjim ustavom SFRJ-a iz 1974. proširen te su ustanovljeni politički organi nužni za vršenje samouprave. Autor dalje piše kako je 1989. godine Milošević držao čvrstu vlast u Srbiji te je neustavnim sredstvima suspendirao autonomni status Kosova što je dovelo do toga da su se albanski članovi raspuštene skupštine Kosova sastali u tajnosti i proglasili Ustavni akt Republike Kosovo čiji je cilj bio uspostava stvaranja Republike Kosovo unutar SFRJ-a, no postupni raspad SFRJ-a naveo je kosovske Albance da probaju stvoriti vlastitu državu te je, stoga, neslužbeni parlament kosovskih Albanaca 22. rujna 1991. izdao Rezoluciju o neovisnosti i suverenitetu Kosova, a odluka o neovisnosti Kosova potvrđena je neslužbenim referendumom provedenim u tajnosti između 26. i 30. rujna 1991. u kojem je odluka parlamenta potvrđena s 99,87 % glasova uz izlaznost od 87 % birača, nakon čega je 19. listopada 1991. proglašena neovisnost Kosova koju je, doduše, priznala samo Albanija. Van der Driest (2013) piše da je pod srpskom vlašću albansko stanovništvo Kosova bilo potlačeno pa su se javljali slučajevi ograničavanja albanskih medija, zlostavljanja i mučenja pritvorenih Albanaca itd., što je stvorilo uvjete za uspostavu tajnog pokreta pod vodstvom Rugove, međutim, njihovi mirni oblici otpora nisu urodili plodom te se 1996. stvorio radikalniji pokret, Oslobodilačka vojska Kosova (OVK), koja je zahtijevala povratak kosovske autonomije, a taj su cilj namjeravali postići borbenim djelovanjem, prije svega, napadima na srpske vojne ciljeve, ali i Albance koje su smatrali kolaboracionistima. Isti autor navodi da je situacija dalje eskalirala odgovorom srpske vlade policijskim i vojnim nasiljem protiv OVK-a, ali i kosovskih civila te je Vijeće sigurnosti UN-a moralo usvojiti nekoliko rezolucija u znak osude nasilja obaju strana i pozvati ih na političko rješenje situacije, no daljnji razvoj događaja donosio je samo nasilje, izbjeglištvo i etnička čišćenja te je međunarodna zajednica odlučila intervenirati i organizirati konferenciju u Rambouilletu na kojoj je rane 1999. godine složen plan kojim bi Kosovo dobilo trogodišnji period samouprave uz prisutnost NATO snaga na što su Albanci Kosova pristali, međutim, srpskoj strani je to bilo neprihvatljivo i nisu popuštali u tom pogledu te su radi toga bili bombardirani od strane NATO-a, no niti to bombardiranje nije zaustavilo Srbe da nastave s kršenjem ljudskih prava na Kosovu, već im je trebalo 78 dana da pristanu na kompromis i povuku svoju vojsku i policiju s Kosova. Nakon NATO-ove intervencije 1999., prema Elbasani i Tadić (2018), međunarodna zajednica je preuzela ulogu u izgradnji institucija Kosova te je prema Rezoluciji 1244 UN-ova Vijeća sigurnosti stvorena Privremena administrativna misija Ujedinjenih naroda na Kosovu (UNMIK) koja bi pomogla u tom procesu. Demjaha (2017)

navodi kako je za vrijeme UNMIK-ove prisutnosti na Kosovu došlo do još veće segregacije naroda nego što je to ranije bio slučaj te je, stoga, 2005. godine Vijeće sigurnosti UN-a pokrenulo proces razjašnjavanja političkog statusa Kosova koji se odvijao kroz razgovore srpske i kosovske strane, no nakon što je prošlo više od godine od početka bezuspješnih pregovora, 26. ožujka 2007., posebni izaslanik UN-a za Kosovo Ahtisaari je pripremio Sveobuhvatni prijedlog za rješenje statusa Kosova kojim bi međunarodna zajednica nadgledala procese izgradnje institucija Kosova uz poštivanje prava manjina čime bi se na koncu postigla neovisnost Kosova. Autori pišu da je prijedlog posebnog izaslanika odbijen od strane Srbije i Rusije koja je prijetila stavljanjem veta na rezoluciju pri Vijeću sigurnosti UN-a nakon čega su kosovske vlasti, bez daljnjih radnji Vijeća sigurnosti UN-a, pripremile proglašenje neovisnosti koje se dogodilo 17. veljače 2008. godine. Van der Driest (2013) ističe da iako je značajan broj zemalja priznao državnost Kosova, neke su, uključujući Srbiju, isticale ilegalnost kosovskog proglašenja neovisnosti te je Srbija poduzela diplomatsku akciju zatraživši od Opće skupštine UN-a da potraži stručno mišljenje Međunarodnog suda pravde (ICJ) kojem je postavljeno sljedeće pitanje „Je li jednostrano proglašenje neovisnosti Kosova privremenih tijela lokalne samouprave Kosova u skladu s međunarodnim pravom?“. Ishod sudskog procesa, prema Perišić (2013), je bio da je sud izrekao mišljenje da sam čin proglašavanja neovisnosti nije protivan međunarodnom pravu iz razloga što isto ne sadržava zabranu donošenja deklaracija o nezavisnosti, dok činjenicu da je Vijeće sigurnosti UN-a u prošlosti osudilo neke od deklaracija o nezavisnosti Sud pripisuje nezakonitosti tih konkretnih deklaracija čija nezakonitost ne proizlazi iz njihovog jednostranog karaktera, već je vezana uz protupravnu upotrebu sile ili neki drugi oblik teškog kršenja normi općeg međunarodnog prava, a k tome Sud je izrazio mišljenje i da proglašenje neovisnosti Kosova nije protivno Rezoluciji Vijeća sigurnosti 1244 iz 1999. godine, budući da Rezolucija ne sadrži nikakve odredbe vezane uz pitanje konačnog statusa Kosova, niti uz uvjete za postizanje takvog statusa. Od 2011. se, prema Russelu (2019), posredovanjem EU-a uspjelo riješiti neke probleme između dviju strana, no brojni nesporednici i dalje stoje između njih od kojih je najbitniji onaj srpske manjine na Kosovu, koncentrirane najvećim dijelom na sjeveru Kosova, koja odbija suradnju s vlastima u Prištini, a za koju se uspjelo 2013. i 2015. postići sporazum o stvaranju Zajednice srpskih općina koja dosada nije zaživjela, ali su se pojavili novi prijedlozi za rješavanje problema koji uključuju zamjenu teritorija između Srbije i Kosova u kojoj bi Kosovo dobilo većinski albanske općine u Republici Srbiji, međutim, takav je prijedlog označen neprihvatljivim od strane određenih zemalja EU-a, prvenstveno Njemačke. Isti autor piše i kako i Srbija i Kosovo imaju aspiracije postati članicama EU-a, a srpsko je buduće članstvo vezano uz rješavanje pitanja Kosova, međutim, u

trenutnim je okolnostima rješenje vrlo daleko jer je srpsko priznanje Kosova teško ostvarivo osobito stoga što je prema ustavu Srbije iz 2006. zapisano da je Kosovo integralni dio Srbije čiji su suverenitet nad njime institucije dužne čuvati, a trenutne su srpske radnje u međunarodnim odnosima usmjerene na blokiranje kosovskog ulaska u međunarodne organizacije pa je tako Srbija uspješno blokirala ulazak Kosova u UNESCO i Interpol te su uspjeli navesti neke zemlje da povuku svoje priznanje Kosova, koje, iako ga je prihvatilo oko 100 svjetskih zemalja, ipak ne dostiže dvije trećine članica UN-a potrebnih za prihvaćanje države u članstvo te nema potporu dviju članica Vijeća sigurnosti UN-a s pravom veta na kosovsko članstvo, Rusije i Kine. Jednostrano proglašenje neovisnosti Kosova tako i dalje nije urodilo potpunim međunarodnim priznanjem države te je, stoga, potrebno utvrditi najvažnije čimbenike u procesu postizanja međunarodnog priznanja Kosova. Prvo, po pitanju međunarodnopravnih postavki neovisnosti Kosovo je, za razliku od Bangladeša, bilo dijelom federalne države, Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ), u kojoj su postojale određene ustavne mogućnosti secesije iz federacije, ustavom uspostavljenim 1974. kojim je Kosovo kao autonomna pokrajina Republike Srbije dobila instrumente za provođenje samouprave. Isti je ustav SFRJ-a iz 1974. u preambuli imao zapisano sljedeće: „Narodi Jugoslavije, polazeći od prava svakog naroda na samoopredjeljenje, uključujući i pravo na odcjepljenje, na osnovu svoje slobodno izražene volje u zajedničkoj borbi svih naroda i narodnosti u narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji...“, čime se naizgled dala mogućnost secesije federalnim republikama države, no već se u Članku 5. navodi: „Teritorij Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije je jedinstven i sačinjavaju je teritoriji socijalističkih republika.“ i „Granica Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije ne može se mijenjati bez suglasnosti svih republika i autonomnih pokrajina.“. Pritom je, u analizi ustavnosti odcjepljenja Kosova, bitno uvidjeti razliku između pojma „narod“ i „narodnost“ u ustavu gdje se „narodi Jugoslavije“, kojima je u preambuli dato pravo na secesiju, odnosi na federalne republike, a ne na autonomne pokrajine, kakvo je bilo i Kosovo, čiji se žitelji oslovljavaju nazivom „narodnosti“. Prema Toliću (2021) je, doduše, radi ranije navedenih ustavnih odredbi, ustavom SFRJ-a bilo nemoguće legalno proglasiti jednostrano odcjepljenje od te države, no zato navodi i kako su brojne republike, u trenutku raspadanja Jugoslavije, donijele vlastite Ustave koji su zamijenili onaj federativni tako da isti nije imao pravnu snagu na teritorijima republika koje su proglasile ustavnu secesiju. Vidmar (2013) po pitanju ustavnosti secesija sastavnica SFRJ-a spominje Badinterovu komisiju, oformljenu od strane Europske komisije kako bi se odgovorilo na pravna pitanja raspada Jugoslavije, koja je izrazila svoje mišljenje da je SFRJ u procesu raspadanja te da bi se princip *uti possidetis* trebao

primijeniti na tu državu čime bi nekadašnje unutarnje granice federativnih republika postale međunarodne granice, a pritom je naglašeno kako se samo republike mogu smatrati podobnima za neovisnost što je ostavilo autonomne pokrajine (Kosovo i Vojvodinu) po strani te se kosovske pretenzije na neovisnost nisu uvažile u početnom razdoblju raspada Jugoslavije. Kosovo, stoga, prema ustavnim odredbama države kojoj je pripadalo nije imalo prava na secesiju i njegovo jednostrano proglašenje neovisnosti se u tom trenutku nije moglo uvažiti, međutim, u razdoblju koje je dolazilo, s brojnim kršenjima prava Albanaca, stvorio se temelj za primjenu principa popravne secesije. Oeter (2015) diskutira da je pravo na popravnu secesiju, korišteno isključivo u slučaju prijeke potrebe, bilo primjenjivo na slučaj Kosova 1998. i 1999. godine u vrijeme nasilnih sukoba i srpske politike etničkog čišćenja Kosova od albanskog stanovništva, no, kako se prema autoru popravna secesija nije dogodila 1999. nego je NATO svojom intervencijom sumnjive legalnosti natjerao srpsku stranu na predaju, slučaj Kosova je do 2008. izgubio svoj temelj za popravnu secesiju – hitnost. Međutim, prema Boltonu i Visokom (2010), u tom su se periodu između 1999. i 2008. institucije samouprave na Kosovu konsolidirale te autori smatraju kako je došlo do iscrpljenja mogućnosti pregovora sa Srbijom čime je bilo opravdano proglasiti neovisnost, a zemlje koje su poduprle kosovsku neovisnost su svoj čin opravdavale razlozima koji reflektiraju elemente popravne secesije i zasluženog suvereniteta. Po pitanju zadovoljavanja uvjeta za postizanje popravne secesije, Kosovo stoji dosta dobro jer je uistinu bilo težih kršenja ljudskih prava u razdoblju srpske administracije Kosovom, a istovremeno zahtjevi Kosova za suverenitetom se odnose isključivo na područje autonomne pokrajine Kosovo čime je zadovoljen princip *uti possidetis*, dok se po pitanju prava manjina može diskutirati o tome da Kosovo i dalje nije uspostavilo Zajednicu srpskih općina na svojem teritoriju, no isto tako država koristi i manjinski srpski jezik kao službeni uz albanski te se ne može reći kako u potpunosti ne zadovoljava i taj kriterij. Uz navedene kriterije, Kosovu ide u prilog i to što njihov slučaj ispunjava dosta od ranije u tekstu navedenih uvjeta za olakšanje ili blokiranje pokušaja popravne secesije pa se u ovom slučaju može naići na kršenje dogovora o autonomiji od strane matične države, kršenje ljudskih prava od strane matične države, međunarodnu intervenciju radi posredovanja o ishodu statusa, podršku utjecajnih država te potencijalno iscrpljivanje mogućnosti pregovora, a ostaje za do kraja ispuniti i obvezu entiteta koji se odcjepljuje da će poštivati prava manjina. Međunarodnopravni čimbenik jednostranog proglašenja neovisnosti Kosova, ipak, i dalje ostaje pod znakom upitnika zbog specifičnih okolnosti i pravnog utemeljenja kojim želi svoju neovisnost postići, a pitanje Kosova je vrlo delikatno te se radi toga, prema Perišić (2013), države koje su priznale Kosovo pokušavaju ograditi od stvaranja presedana koji bi poslužio kao temelj brojnim drugim skupinama u svijetu

koje se trenutno pozivaju ili bi se u budućnosti mogle pozivati na pravo na samoodređenje, ističući *sui generis* (poseban slučaj) karakter situacije na Kosovu, no ispravno je ukazati na to da međunarodnopravna pravila ili postoje ili ne postoje i ne mogu se selektivno primjenjivati na jedne, a ne i na druge. Međunarodnopravna legalnost kosovskog proglašenja neovisnosti će, stoga, ostati pitanjem dokle god zemlje širom svijeta imaju različita mišljenja i interese po pitanju popravne secesije ili dok se Srbija i Kosovo sami ne uspiju dogovoriti oko statusa potonjeg. Drugi čimbenik koji je igrao veliku ulogu u kosovskoj težnji za ostvarenjem jednostranog proglašenja neovisnosti je onaj vojni. Koliko god se vojni aspekt rješavanja sukoba izbjegava spominjati u sporovima te se i međunarodna zajednica, barem deklarativno, sablažnjava nad pomisli o takvom rješavanju sukoba, na Kosovu je, jednako kao i u Bangladešu, taj vojni aspekt bio ključan u dostizanju sadašnje pozicije Kosova u kojoj traži međunarodno priznanje, jer bi uz čvrstu kontrolu srpske vojske i policije nad teritorijem Kosova, njihova neovisnost bila puka fantazija iz razloga što je scenarij u kojem bi se Srbija odrekla dijela svojeg teritorija, u slučaju čvrste kontrole nad njime, teško zamisliv, a intervencija strane sile bi u takvoj konstelaciji snaga bila nemoguća i predstavljala bi povredu teritorijalne cjelovitosti Srbije. Treći čimbenik u kosovskom jednostranom proglašenju neovisnosti su geopolitičke okolnosti. Kosovo, kao što je ranije navedeno, ima podršku utjecajnih država tzv. kolektivnog Zapada, prije svih SAD-a, što je pomoglo tome da Kosovo bude priznato od velikog broja država. Richmond (2016) diskutira o geopolitičkim okolnostima intervencije na Kosovu kojoj je godinama kasnije uslijedilo proglašenje neovisnosti istog te navodi kako postoje određene struje među geopolitičkim stručnjacima koje smatraju da je intervencija na Kosovu, i posljedično njeno priznanje od pojedinih država, rezultat ekspanzionizma SAD-a u Europu uslijed nestanka suprotstavljene hladnoratovske supersile te je prema nekima bio dio američkog diskursa tzv. „militantnog humanizma“ kojim se SAD služi kako bi legitimirao svoju apsolutnu nadmoć i ispunjavao svoje interese pod krinkom dobrih namjera. Uistinu, u kontekstu događaja toga vremena, moglo bi se zaključiti kako su geopolitičke okolnosti raspada Istočnog bloka i sovjetskog utjecaja u tom dijelu Europe utjecale na pružanje podrške kosovskom pokretu za neovisnost od strane Zapada, predvođenog SAD-om, bez koje bi pokret teško polučio uspjeh do kojeg je sada došao. Međutim, kako za ulazak u UN Kosovu treba suglasnost stalnih članica Vijeća sigurnosti UN-a, a kosovsko se proglašenje neovisnosti za razliku onog od Bangladeša nije dogodilo u vremenu kada se sve članice mogu usuglasiti o međunarodnom priznanju Kosova, ono ostaje u statusu između pobunjene regije i međunarodno priznate države. Pitanje međunarodnog priznanja Kosova, stoga, i dalje nije u potpunosti riješeno i ostaje za vidjeti hoće li njihovo jednostrano proglašenje neovisnosti u konačnici biti prihvaćeno u međunarodnoj

zajednici, no ono je zasigurno otvorilo brojna pitanja u međunarodnom pravu, a i pružilo je priliku da se u praksi isprobaju teorijski koncepti poput popravne secesije i zasluženog suvereniteta.

7. ANALIZA ČIMBENIKA RJEŠENJA STATUSA REPUBLIKE ARTSAKH

U ovom poglavlju analizirat će se tri, prema autoru, ključna čimbenika u potencijalnom postizanju punog međunarodnog priznanja Republike Artsakh. Analiza je podijeljena na tri dijela, a čimbenici koji će se razmatrati su isti oni koji su se razmatrali u drugim primjerima jednostranog proglašenja neovisnosti, Bangladeša i Kosova, dakle, međunarodnopravni, vojni i geopolitički čimbenik.

7.1. Međunarodnopravni čimbenik

Za postizanje potpunog vanjskog suvereniteta određene države, potrebno je zadovoljiti određene norme međunarodnog prava te će se, stoga, u ovom dijelu diplomskog rada analizirati suglasnost proglašenja neovisnosti Artsakha s međunarodnim pravom, obratit će se pozornost na dosadašnje mirovne procese i formate pregovora oko rješenja statusa Artsakha te će se razmotriti postoje li temelji ostvarenja međunarodnog priznanja Artsakha kroz koncept popravne secesije.

7.1.1. Suglasnost s međunarodnim pravom

a) Sovjetsko zakonodavstvo

Brojne međunarodne konvencije i prava su već ranije spominjane u ovom diplomskom radu, a u ovom dijelu će se razmotriti usuglašenost njihovih postavki s pitanjem suvereniteta Artsakha. Za početak, potrebno je utvrditi usuglašenost secesije s ustavom i zakonima zemlje od koje se Artsakh odcijepio. Regionalni sovjet Artsakha je neovisnost svog teritorija, kako stoji u 5. poglavlju diplomskog rada, proglasio 2. rujna 1991. na temelju zakonodavstva SSSR-a. SSSR je bio, kao što mu i ime kaže, Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika, dakle federacija sastavljena od više republika i autonomnih pokrajina, a ne unitarna država. Posljednji Ustav SSSR-a iz 1977. godine, prema Krugeru (2010), nije davao mogućnost tada Autonomnoj pokrajini Nagorno Karabakh da se odcijepi od SSSR-a, već je u članku 72. to pravo davao isključivo savezним republikama, međutim, granice između saveznih republika su bile podložne promjenama, što stoji u članku 78. Ustava SSSR-a, no jedino u slučaju suglasnosti obaju saveznih republika te uz blagoslov službene Moskve. Kako je u 5. poglavlju već navedeno, Autonomna pokrajina Nagorno Karabakh je to pravo pokušala iskoristiti 1988.

godine zahtjevom za premještaj iz Azerbajdžanske SSR u Armensku SSR što je bilo odbijeno od strane Azerbajdžana i službene Moskve. Ustav SSSR-a se, dakle, nije mogao iskoristiti kao temelj za proglašenje neovisnosti Artsakha, no 1990. godine pojavio se Zakon o secesiji na kojeg se često poziva kako bi se opravdala legitimnost neovisnosti Artsakha. Ključni dio Zakona o secesiji iz 1990. je članak 3. u čijem 1. paragrafu stoji „U Saveznoj republici koja u svojoj strukturi sadrži autonomne republike, autonomne pokrajine ili autonomne okruge, referendum se održava zasebno. Ljudi autonomnih republika i autonomnih formacija zadržavaju pravo da odlučuju neovisno o pitanju ostanka u SSSR-u ili unutar Savezne republike koja se odcjepljuje te, također, mogu postaviti pitanje o svome državnom pravnom statusu.“. Kruger (2010) međutim diskutira o ustavnosti 3. članka Zakona o secesiji iz razloga što u 86. članku Ustava SSSR-a stoji da su autonomne pokrajine sastavni dijelovi saveznih republika kao i zbog toga da se prema 78. članku Ustava granice saveznih republika ne mogu mijenjati bez njihove suglasnosti. Isti autor navodi da je i u slučaju mogućnosti secesije Autonomne pokrajine Nagorno Karabakh putem Zakona o secesiji, cijeli postupak značajno otežan te postavlja mnoštvo preduvjeta za svoje ostvarenje. Primjerice, prema 2. paragrafu članka 2. te članku 4. Zakona o secesiji bilo je potrebno poduzeti određene proceduralne korake prije referenduma u Nagorno Karabakhu, poput službenog zahtjeva za referendumom od strane 10 % elektorata, suglasnosti Vrhovnog sovjeta Savezne republike (Azerbajdžanske SSR), sastavljanja izbornog povjerenstva od strane Vrhovnog sovjeta Azerbajdžanske SSR u kojem bi bili i predstavnici Nagorno Karabakha, a mogla se i zatražiti prisutnost promatrača, uz suglasnost Bakua, koje bi poslala Moskva. Usprkos tvrdnjama Krugera o nelegitimnosti referenduma i proglašenja neovisnosti od strane Autonomne pokrajine Nagorno Karabakh, pitanje je jesu li se navedeni preduvjeti uopće mogli ostvariti s obzirom na okolnosti koje su vladale u zimu 1991. godine, prije svega na rat koji je bio u punom jeku, ranije počinjene zločine i pogrome u i oko Autonomne pokrajine Nagorno Karabakh te na činjenicu da se SSSR raspadao kao i njihove institucije koje više nisu mogle intervenirati u ovom unutarnjem problemu države. Potier (2001) piše i o nepravilnostima u postupku rješavanja statusa Autonomne pokrajine Nagorno Karabakh od strane Azerbajdžana koji je protuustavno reagirao na pokušaje odcjepljenja Nagorno Karabakha tako što je Vrhovni sovjet već neovisnog Azerbajdžana 26. studenog 1991. protivno člancima 86. i 87. Ustava SSSR-a donio Rezoluciju o raspuštanju Autonomne pokrajine Nagorno Karabakh čime je prekršio i vlastiti zakon donesen od strane Azerbajdžanske SSR 1987. o odnosu s Nagorno Karabakhom kojim je bilo zabranjeno uplitanje u granice potonjeg bez njegovog izričitog pristanka. Azerbajdžan se, doduše, već i prije, 18. listopada 1991., proglasio sljednicom azerbajdžanske države iz 1920. godine, no prema Krugeru (2010) u

novom Ustavu je potvrđeno kako će se sovjetski zakoni nastaviti aplicirati na teritorij Republike Azerbajdžan, no samo ukoliko ne utječu na teritorijalni integritet države čime se svakako uklonila ikakva zakonska mogućnost secesije Nagorno Karabakha u neovisnom Azerbajdžanu. Dio Ustava koji govori o nastavku apliciranja sovjetskih zakona na teritorij Azerbajdžana ukoliko se ne kosi s teritorijalnim integritetom države je, doduše, značio da je potez raspuštanja Autonomne pokrajine Nagorno Karabakh zasigurno bio protuustavan i predstavljao je protupravno kršenje prava na samoodređenje naroda te regije. Unutar sovjetskog zakonodavstva je, stoga, postojala mogućnost za izdvajanjem Autonomne pokrajine Nagorno Karabakh iz Azerbajdžanske SSR te je postojala volja naroda Artsakha da se takvo što i ostvari čemu svjedoče brojni prosvjedi i pozivi na ujedinjenje s Armenijom koji su se odvijali čak i za vrijeme čvrste komunističke diktature. Međutim, takva je mogućnost Armencima Artsakha konstantno bila negirana od strane lokalnih vlasti Azerbajdžanske SSR te središnjih sovjetskih vlasti što je i dovelo do eskalacije sukoba raspadom SSSR-a i dodatnim pritiskom Azerbajdžana na regiju.

b) Međunarodne konvencije i deklaracije

Najstarija međunarodna konvencija koja govori o državama i državnosti je Konvencija iz Montevidea iz 1933. godine. Iako se njome ne reguliraju pitanja i sporovi oko proglašenja neovisnosti, ona može dati odgovor o tome ispunjava li neko područje, koje ima pretenzije postati međunarodno priznata država, kriterije potrebne da bi se ono moglo smatrati državom. Konvencija najčešće ne služi kao osnova priznavanja neovisnosti područja, iako je priznanje Bangladeša od strane Ujedinjene Kraljevine pokazalo da je se može koristiti i u te svrhe, već kao preduvjet priznavanju. Prema konvenciji u Montevideu, država, dakle, kao međunarodnopravna osoba mora zadovoljavati sljedeće kriterije: a) postojanje stalnog stanovništva, b) definirani teritorij, c) vladu i d) sposobnost ulaska u odnose s drugim državama. Po pitanju zadovoljavanja tih kriterija od strane Republike Artsakh, situacija se ponešto izmijenila nakon rata 2020. godine. Postojanje stalnog stanovništva nije ni u jednom trenutku bilo sporno u Republici Artsakh od proglašenja neovisnosti do danas kada se procjenjuje da Artsakh ima 120 000 stanovnika. Druga stavka, definirani teritorij, je već problematičnija kategorija jer se on mijenjao tijekom vremena te se isprva odnosio na Autonomnu pokrajinu Nagorno Karabakh, da bi se kasnije proširio i na područja povijesne regije Artsakha koja su armenske snage zauzele radi odsječenosti autonomne pokrajine od same granice s Armenijom kao i područja nekadašnje regije Shahumyan unutar Azerbajdžanske SSR na kojima je nekada živio značajan broj Armenaca. Trenutno važeći zakoni Republike Artsakh, Zakon o okupiranim

područjima i Zakon o administrativno-teritorijalnom ustroju Republike Artsakh, definiraju teritorij Republike na širi način, uključujući i područja izvan Autonomne pokrajine Nagorno Karabakh, međutim, taj je pristup nerealan u trenutnim okolnostima, osobito nakon svojevolijskog armenskog povlačenja iz područja oko nekadašnje autonomne pokrajine. Definiranim teritorijem Republike Artsakh bi se, stoga, trebalo smatrati područje nekadašnje Autonomne pokrajine Nagorno Karabakh koja je 1991. proglasila svoju neovisnost. Caspersen (2012), uz definirani teritorij, ističe i dodatni preduvjet vezan za njega, a on glasi da bi država koja tvrdi da ima *de facto* neovisnost morala kontrolirati barem dvije trećine definiranog teritorija te ključne gradove i regije. U slučaju Artsakha taj je preduvjet ispunjen ukoliko se odnosi na Autonomnu pokrajinu Nagorno Karabakh, usprkos gubitku važnog grada Šušija, jer, prema podacima Mikaelyana (2020), Republika Artsakh i dalje kontrolira oko 70 % svog teritorija. Sljedeći preduvjet iz konvencije iz Montevidea je postojanje vlade. Potier (2001) piše kako su se institucije vlade u Artsakhu osnovale vrlo brzo te su već 28. prosinca 1991., nedugo nakon referenduma, održali prvi parlamentarni izbori te se potom osnovao parlament Artsakha koji je usvojio Deklaraciju o neovisnosti. Trenutno Artsakh ima razvijenu političku strukturu te se vlada i parlament biraju na slobodnim izborima što je potvrdila i organizacija Freedom House (2022) koja je ocijenila politička prava i građanske slobode u Artsakhu s 36 od 100 bodova, znatno više od primjerice Azerbajdžana koji ima 9 bodova prema istoj organizaciji, čime je Artsakh označen djelomično slobodnim. Posljednje, Republika Artsakh, također, ispunjava kriterij sposobnosti ulaska u odnose s drugim državama što je očigledno iz činjenice da Artsakh, prema Ministarstvu vanjskih poslova Republike Artsakh (2022), ima stalna izaslanstva u Armeniji, Ruskoj Federaciji, SAD-u, Kanadi, Njemačkoj, Francuskoj, Australiji te izaslanstvo u Libanonu koje je nadležno za područje Bliskog Istoka. Iz tih se razloga, Republiku Artsakh može smatrati državom prema Konvenciji iz Montevidea, no ta činjenica za sada i dalje nije rezultirala njenim međunarodnim priznanjem. Sljedeći važni globalni dokument, Deklaracija o davanju neovisnosti kolonijalnim zemljama i narodima (1960), ni na koji način nije kompatibilan sa slučajem Republike Artsakh i potpuno je neprimjenjiv na njene pretenzije za ostvarivanje prava na samoodređenje. Deklaracija o načelima međunarodnog prava, o prijateljskim odnosima i suradnji između država u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda (1970) je, pak, puno primjenjivija po pitanju postizanja vanjskog suvereniteta Artsakha, osobito u pogledu korištenja koncepta popravne secesije, ukoliko bi se uvažio takav koncept, što će se kasnije u radu razmotriti.

7.1.2. Dosadašnji mirovni procesi

Glavni format pregovora za postizanje mirovnog rješenja spora oko Republike Artsakh je trebala biti OSCE-ova Minsk grupa, osnovana 1994., s tri stalne članice Vijeća sigurnosti UN-a među svojim predsjedateljima. Za vrijeme mađarskog predsjedanja OSCE-om, osim što je osnovana Minsk grupa, donesen je i mandat za predsjedanje konferencije o Nagorno-Karabakhu pod pokroviteljstvom OSCE-a, a u njemu stoji (1995) da će predsjedatelji promovirati rješenje sukoba bez upotrebe sile, mirnim i sveobuhvatnim dogovorom te da će postići potpunu koordinaciju u posredničkim i pregovaračkim aktivnostima prema okviru djelovanja OSCE-a. U mandatu je, također, usuglašeno 15 točaka kojih bi se predsjedatelji trebali bez pristranosti pridržavati. Nakon uspostave primirja 1994. Minsk grupa je povremeno poduzimala akcije da dovede sukobljene strane za stol, pa su održani brojni sastanci i pregovori kroz godine koji uglavnom nisu doveli do konkretnih rješenja iako su ponekad davali optimizam Minsk grupi kojeg je ona izražavala kroz dokumente o tim sastancima, no ustvari je kroz godine samo održavan status quo. U 2010. godini Minsk grupa je poslala misiju u Artsakh te je u sažetku posjete (2011) još jednom napisala kako je jedino mirovnim pregovorima moguće riješiti pitanje budućnosti regije te da je *status quo* u regiji neprihvatljiv. Minsk grupa, međutim, ni u jednom trenutku nije uspjela prisiliti Armeniju i Azerbajdžan na konačno rješenje sukoba, a Četverodnevni rat iz 2016. godine je, prema Shirinyanu (2016), gurnuo Minsk grupu na margine mirovnog procesa te su se brojne kritike usmjerile prema njoj zbog neefikasnosti, a zamorom zapadnog dijela predsjedateljstva grupe kojem je pitanje Artsakha jednostavno previše nebitno, Rusija je ponovno, kao i svaki puta do sada, preuzela vodstvo u pregovorima kojima se dogovorio prekid vatre. Isti tekst navodi i kako su posrednici konstantno opterećeni imperativom za održanjem jednakosti, kao i time da ovise isključivo o dobroj volji sukobljenih strana, bilo da je riječ o nadgledanju misije OSCE-a na terenu ili o stvaranju pozitivnije atmosfere za pregovore što koči rad grupe. Trenutna uloga OSCE-ove Minsk grupe je vrlo upitna i može se diskutirati kako je ona sada u potpunosti izbačena iz mirovnog pregovora oko rješenja statusa Artsakha jer nije imala nimalo utjecaja na postizanje prekida vatre 2020. godine, već je mirovni sporazum potpisan između Armenije, Azerbajdžana i Ruske Federacije u kojem se Minsk grupa niti jednom nije spomenula. Mimo Minsk grupe, kroz godine su održavani razni sastanci predstavnika država i predlagana su razna rješenja pitanja statusa Artsakha. Berg i Kursani (2022) navode kako je sastanak predsjednika Armenije Roberta Kochariana i Azerbajdžana Heydara Alijeva u Parizu 2001. iznjedrio potencijalno rješenje sukoba u vidu zamjene teritorija za postizanje mira, no armenska je strana odbila predati tzv. Meghri koridor (najjužniji dio Republike Armenije koji čini granicu s Iranom) uz objašnjenje da teritorij

Republike Armenije nije predmet trgovanja. Isti autori pišu kako je zatim prema Madridskim principa iz 2007. predloženo rješenje bilo da armenske snage prepuste 5 od 7 regija oko nekadašnje Autonomne pokrajine Nagorno Karabakh Azerbajdžancima (sve osim Kelbajara i Lachina), da se izbjeglice iz tih regija vrate te da se nakon što je utvrđen status Republike Artsakh regija Kelbajar prepusti Azerbajdžanu, dok bi u međuvremenu Azerbajdžan trebao obnoviti cestovne i željezničke veze s Armenijom te pustiti mirovne snage na prepuštena područja, no do provedbe tih principa nije došlo jer su stavovi obaju strana postajali sve tvrdima. Ipak, 2008. godine je u dvorcu Meiendorf u Moskvi, prema RadioFreeEurope (2008), prvi puta u gotovo 15 godina potpisan dokument od strane predsjednika Armenije i Azerbajdžana, a on je došao na inicijativu Moskve koja je bila njegova supotpisnica. Zajednička izjava Republike Armenije, Republike Azerbajdžan i Ruske Federacije iz dvorca Meiendorf (2008) je kroz svojih pet točaka ponovila nužnost postizanja konačnog rješenja statusa Republike Artsakh mirovnim putem te je obvezala supotpisnice da pregovore vode kroz OSCE-ovu Minsk grupu kao ključno tijelo u postizanju trajnog mira u regiji. Nažalost, niti sporazum iz Meiendorfa nije utjecao na približavanje u stavovima Armenije i Azerbajdžana te se dalje samo špekuliralo s potencijalnim rješenjima za spor oko Artsakha te je na taj način i nastao tzv. Lavrovljev plan čije postojanje, kako Carnegie Moscow (2020) navodi, nikada nije u javnosti potvrđeno, no za njega se navodno zalagala Ruska Federacija još tri godine prije sukoba 2020. godine čijom bi se implementacijom armenske snage povukle s područja oko Autonomne pokrajine Nagorno Karabakh gdje bi bile postavljene ruske mirovne snage, no takvo što nije bilo prihvatljivo supredsjedateljima Minsk grupe te na koncu nije ostvareno. Mirovni procesi, stoga, nisu imali puno uspjeha otkada je potpisano primirje u Biškeku iz 1994., a mnoštvo je čimbenika, od geopolitičkih kalkulacija do pritisaka javnosti, igralo ulogu u tome da se niti jedan od mirovnih sporazuma nije uspio ostvariti.

7.1.3. Popravna secesija

Koncept popravne secesije je, kao što je ranije rečeno, koncept osporavane upotrebljivosti u pitanjima secesije, međutim, u ovom će se dijelu, uz pretpostavku njene valjanosti, raspraviti o tome je li on uopće primjenjiv na slučaj Republike Artsakh. Prvi preduvjet za postizanje popravne secesije, uskraćenje mogućnosti demokratskog konzumiranja prava na samoupravu te zakinutost za temeljna ljudska prava, je svakako prisutan još od 1990-ih pa do danas. Kršenje ljudskih prava Armenaca u Azerbajdžanu je započelo još u vrijeme SSSR-a s pogromima poput onoga u Sumgaitu 1988., a de Waal (2003) navodi i zloglasnu operaciju „Prsten“ iz proljeća 1991. godine kojom su sovjetske i azerbajdžanske snage

zajednički pokrenule nasilnu deportaciju Armenaca u i oko Autonomne pokrajine Nagorno Karabakh prema Armeniji, u kojoj je prema procjenama u prvoj fazi operacije protjerano oko 5 tisuća armenskih civila, dok je ubijeno još između 20 i 30 osoba armenske nacionalnosti. Raspadom SSSR-a, potom, je došlo i do nezakonitog ukidanja statusa Autonomne pokrajine Nagorno Karabakh od strane Azerbajdžana čime se još više učvrstio argument nepoštivanja demokratskog prava na samoupravu Armenaca u Artsakhu te njihove zakinutosti za temeljna ljudska prava. Današnja situacija u Azerbajdžanu nije naročito bolja od one iz 1990-ih te se može bitno i pojačala netrpeljivost prema Armencima. Vijeće Europe (2017) je 8. studenog 2017. godine izdalo svoje mišljenje o poštivanju prava nacionalnih manjina u Azerbajdžanu te se u više navrata isticalo postojanje stalnog neprijateljskog narativa prema Armeniji i Armencima kao etničkoj skupini koji dobiva na svojoj težini i radi činjenice da dolazi od strane političara i istaknutih javnih ličnosti. Isti izvještaj, doduše, navodi i kako je, prema Zakonu o masovnim medijima u Azerbajdžanu, predviđeno da se informativni program na javnom radiju emitira na jezicima manjina, između ostalog i 40 minuta tjedno na armenskom jeziku, čime postoje neke pozitivne naznake poštivanja prava Armenaca, međutim, one su zasjenjene izrazito negativnom retorikom prema pripadnicima toga naroda u medijima. Udari na ljudska prava Armenaca mogli su se vidjeti i tijekom posljednjeg sukoba u Artsakhu 2020. godine kada je predsjednik Azerbajdžana Aliyev uspoređivao Armence sa psima, kako navodi BBC (2020), a proces je nastavljen i nakon rata, prema izvješću International Affairs Networka (2021), kroz dehumanizaciju Armenaca i karikaturno prikazivanje pripadnika tog naroda voštanim figurama usred parka u Bakuu te postavljanjem kaciga ubijenih armenskih vojnika u zadnjem sukobu u istom parku kao i kroz poštanske markice na kojoj se vojnici prikazuju kao deratizatori koji čiste državu od štetočina iz Artsakha. Drugi preduvjet postizanja popravne secesije, poštivanje principa *uti possidetis*, odnosno poštivanje administrativnih granica te zauzimanje isključivo teritorija unutar tih granice, je već predmet spora u pitanju Artsakha. Naime, nakon prvog sukoba iz 1994. godine, armenske su snage zauzele i velika područja oko Autonomne pokrajine Nagorno Karabakh koja je tražila svoju neovisnost te je novonastala Republika Artsakh inkorporirala i ta područja u svoju administrativno-teritorijalnu podjelu čime pod upitnik dolazi ispunjavanje drugog preduvjeta od strane Artsakha. Sanamyan (2016) navodi kako su ti teritoriji zauzeti od strane Armenaca iz geostrateških razloga kako bi se smanjila crta bojišnice, povećala obranljivost područja koje traži neovisnost, stekao nadzor nad logističkim pravcima u regiji, osigurala sigurna komunikacija Armenije i Artsakha te stvorila tampon zona između regije i azerbajdžanskih snaga što je armenska strana prezentirala kao privremenu akciju poduzetu za poboljšanje sigurnosti Artsakha. Isti autor piše i da je armensko napuštanje

teritorija oko nekadašnje Autonomne pokrajine Nagorno Karabakh u pregovorima uvijek bilo vezano s konačnim statusom Republike Artsakh te je armenski predsjednik iz 1990-ih Ter-Petrosyan diskutirao o potrebi napuštanja tih teritorija u zamjenu za sigurnosne garancije Artsakha, a njegov nasljednik Kocharyan je inzistirao na principima da se Artsakh ne može vratiti pod Azerbajdžan, da ne bude enklava (tj. da se Lačin i potencijalno Kelbajar ne vrate Azerbajdžanu) te da se dobiju međunarodne sigurnosne garancije kako se sukob neće nastaviti, međutim, do takvih dogovora nije nikada došlo zbog čvrstoće stavova iz Azerbajdžana koji su inzistirali na armenskom napuštanju tih područja prije nego izraze svoje stajalište o statusu Artsakha čime su stavovi sukobljenih strana u potpunosti bili suprotstavljeni, a dugotrajnost armenske kontrole nad teritorijima je u konačnici dovelo do promjene percepcije među etničkim Armencima koji su ta područja počeli smatrati dijelom armenske domovine. Konstantno odbijanje dviju strana da se regije oko Autonomne pokrajine Nagorno Karabakh daju pod ingerenciju stranih mirotvoraca su i rezultirale time da su Armenci, tj. Republika Artsakh, jednostavno zadržali područja oko autonomne pokrajine jer bi promjena statusa quo bez čvrstih garancija da će moći iskoristiti svoje pravo na samoodređenje kada se povuku iz okolnih regija, bila strateški izrazito nepovoljna. Ipak, jasno je kako je bez konačnog napuštanja regija oko nekadašnje autonomne pokrajine nemoguće dobiti međunarodnu potporu za priznanje neovisnosti Republike Artsakh. Razmišljanja međunarodne zajednice po tom pitanju istaknuo je i Sanamyan (2016) koji navodi da UN i druge organizacije eksplicitno priznaju činjenicu da je šest od sedam azerbajdžanskih regija okupirano, dok su po pitanju Autonomne pokrajine Nagorno Karabakh i Lačina suzdržaniji. Problematičnost s konceptom *uti possidetis* je, stoga, nastala isključivo normaliziranjem statusa quo, međutim, početna inicijativa za neovisnošću Artsakha, koja se i kasnije kroz pregovore isticala, je predviđala neovisnost Artsakha unutar granica Autonomne pokrajine Nagorno Karabakh, s posebnim modalitetom po pitanju Lačina kojim je Artsakh povezan s Armenijom, no kako se mirovni proces nepotrebno produžavao, tako je i Republika Artsakh počela eksploatirati područja koja je imala pod kontrolom, no za konačno razrješenje statusa međunarodnim priznanjem Republike Artsakh, ona ne mogu ostati pod njihovom kontrolom, osim ako bi Azerbajdžan pristao na to. Treći preduvjet za regiju koja pretendira postati neovisna država je obvezivanje na poštovanje vladavine zakona, demokracije i ljudskih prava, uključujući potrebu garantiranja prava manjina, nepovredivost svih granica i svih obveza po pitanju razoružanja i ne-širenja nuklearnog oružja. Republika Artsakh se nalazi na području svijeta koje karakterizira manjak demokracije, međutim, kao što je ranije navedeno, demokracija je, prema organizaciji Freedom House (2022), na značajno višoj razini nego u primjerice Azerbajdžanu te se redovno odvijaju demokratski izbori s više kandidata. Po pitanju

prava nacionalnih manjina Ustav Republike Artsakh (2017) je jasan te u točki 2. članka 20. navodi da je sloboda korištenja jezika nacionalnih manjina zagwarantirana u Republici Artsakh, dok se u članku 29. ističe zabrana diskriminacije po raznim osnovama, uključujući po nacionalnoj pripadnosti, a u članku 56. je navedeno pravo pripadnika nacionalnih manjina za očuvanjem svojih tradicija, religije, jezika i kulture. U prilog poštivanju prava manjina, prema Freedom Houseu (2022), ide i činjenica da se u gradu Šušiju 2019. godine obnovila i otvorila glavna džamija te se može zaključiti kako vlasti Republike Artsakh poštuju prava manjina, iako je manjina radi izrazite homogenosti stanovništva s 99,74 % Armenaca u Artsakhu, iznimno malo. Slučaj Artsakha bi time mogao biti primjeren za ostvarivanje popravne secesije. Od ranije u tekstu spomenutih dodatnih uvjeta za olakšanje ili blokiranje pokušaja popravne secesije po pitanju neovisnosti Artsakha, u prilog ide kršenje dogovora o autonomiji od strane matične države još 1991., kršenje ljudskih prava od strane matične države, a Artsakh bi se i morao u potpunosti obvezati na poštivanje prava manjina te potencijalno i omogućiti povratak izbjeglicama azerbajdžanske nacionalnosti. Ono što ne ide u prilog ostvarenju popravne secesije Artsakha je ranije nepravedno pripajanje teritorija izvan autonomne pokrajine, što je ranije u tekstu pojašnjeno, zatim izostanak podrške utjecajnih država koje su uglavnom bile suzdržane ili davale tek tihu podršku nastojanjima Artsakha za postizanje neovisnosti, dok je jedna od utjecajnih država, Turska, otvoreni protivnik neovisnog Artsakha. Posljednja dva uvjeta, međunarodna intervencija radi posredovanja o ishodu statusa i iscrpljivanje mogućnosti pregovora, tek trebaju pokazati idu li u prilog neovisnosti Artsakha ili ne. Međunarodna intervencija Ruske Federacije i postavljanje njihovih mirotvoraca su, svakako, spasili preostali dio Artsakha da ostane pod kontrolom Republike, međutim, vrijeme će tek pokazati hoće li taj uvjet pridonijeti konačnom međunarodnom priznanju Artsakha ili ne. Iscrpljivanje mogućnosti pregovora je pridonijelo posljednjem ratnom sukobu 2020. godine, iako prostora za pregovore i dalje ima ukoliko strane budu voljne pronaći zajednički jezik.

7.2. Vojni čimbenik

Vojni čimbenik je u pitanjima postizanja neovisnosti često ključan, unatoč nastojanju međunarodne zajednice da on bude potpuno isključen iz rješavanja teritorijalnih sporova, te nerijetko ostavlja spor pred gotovim činom. Vojni čimbenik je u sporu oko Artsakha od 1990-ih pa do 2020. godine išao u prilog snaga koje su podupirale neovisnost Artsakha te su iste kontrolirale gotovo cijelo područje na koje polažu prava, zajedno s logističkim pravcima i strateški bitnom tampon zonom oko njega. Stanje se značajno promijenilo nakon rata 2020. kada je Azerbajdžan zauzeo velik dio nekadašnje Autonomne pokrajine Nagorno Karabakh te

je prisilio armensku stranu da im prepusti kontrolu nad regijama oko nje čime se Artsakh spasio i zadržao kontrolu nad glavnim dijelom svoga teritorija. Vojni čimbenik koji je gotovo 30 godina bio na strani Armenaca mogao je biti odlična polazna točka za zahtijevanje međunarodnog suvereniteta Artsakha te dobivanje veće podrške međunarodne zajednice u svojim nastojanjima. Također, činjenica da su armenske snage zauzele i više teritorija nego što su prvotno planirale je morala biti iskorištena u pregovorima da se status Artsakha riješi i prestane biti predmetom spora, međutim, kako to nije bilo učinjeno neposredno nakon sukoba 1990-ih, stavovi obaju strana su otvrdnuli te vojni čimbenik nije uopće bio iskorišten. Stanje na terenu je trenutno izrazito u korist Azerbajdžana koji ponovno, kao i u kasnim 1980-ima i ranim 1990-ima, ima armenske snage u okruženju te kontrolira strateški važan grad Šuši na velikoj nadmorskoj visini kroz koji prolazi cesta do Stepanakerta i ostalih bitnih naselja u Artsakhu. Uzevši u obzir činjenicu da je, prema Svjetskoj banci (2022), Azerbajdžan u 2020. godini na vojsku potrošio 2,24 milijarde američkih dolara te je imao vojno osoblje sastavljeno od 82 tisuće ljudi 2019. godine na populaciju od 10,1 milijuna ljudi 2021. godine u odnosu armensku vojnu potrošnju od 634 milijuna američkih dolara 2020. s 49 tisuća ljudi u vojnom osoblju na populaciju od nešto manje od 3 milijuna stanovnika. Lako je zaključiti kako će Armencima biti iznimno teško neovisno preokrenuti vojni čimbenik ponovno u svoju korist. Uz to, glavni tajnik sigurnosnog vijeća Armenije je u intervjuu za Armenpress (2022) 19. srpnja 2022. najavio da će regularna vojska Armenije prestati biti slana na teritorij Artsakha te da će glavnu riječ po pitanju obrane Republike Artsakh voditi snage Obrambene vojske Artsakha u suradnji s ruskim mirotvorcima čime je vojna inicijativa prepuštena Azerbajdžanu. Po pitanju vojnog čimbenika, bitan element koji se treba uzeti u obzir su i vojni savezi. Republika Armenija je članica mnogih saveza predvođenih Ruskom Federacijom pa tako i ekonomskog saveza zvanog Euroazijski gospodarski savez (EAEU) te vojnog Organizacije Ugovora o zajedničkoj sigurnosti (CSTO) unutar kojeg su, prema službenim navodima CSTO-a (2022), armenske snage sudjelovale u intervenciji uslijed masovnih prosvjeda u Kazahstanu. Članstvo Armenije u tom vojnom savezu nije, doduše, pripomoglo armenskim snagama da obrane Artsakh od napada Azerbajdžana jer iako je Armenija opetovano tražila rusku vojnu pomoć na temelju svog članstva u CSTO-u, Ruska Federacija je te zahtjeve odbijala, izvješćuje TASS (2020), jer članstvo u CSTO-u podrazumijeva obranu država članica na njihovom priznatom teritoriju, a kako članice CSTO-a ne priznaju Artsakh dijelom armenskog teritorija, niti je sama Republika Artsakh članica CSTO-a, armenskim snagama nije došla pomoć njihovih saveznika. Azerbajdžan s druge strane nije članica CSTO-a i većinom se drži podalje od organizacija s ruskim vodstvom, iako imaju vrlo razvijene diplomatske i trgovinske odnose s istom, on nije niti članica NATO vojnog

saveza, no nedavno je potpisao ugovor o široj suradnji, uključujući vojnu, s Turskom. Ugovor, Šuša (Šuši) deklaracija, je, prema Caucasus watch-u (2021a), potpisana 15. lipnja 2021. u gradu Šušiju koji su azerbajdžanske snage zauzele u nedavnom sukobu 2020., a cilj te deklaracije je prema riječima turskog predsjednika Erdogana da se pojačaju sigurnosne sposobnosti i vojna sigurnost te pretpostavlja redovite sastanke vijeća sigurnosti dviju zemalja, a deklaracija je predviđjela i zajedničku reakciju u slučaju prijetnje suverenitetu i teritorijalnoj cjelovitosti jedne od zemalja od strane treće zemlje što je ključan dio ovog sporazuma. Ugovor je, prema Caucasus watch-u (2021b), uznemirio Rusku Federaciju koja smatra neprihvatljivim da država članica NATO saveza ima takve ugovore s njihovom susjednom zemljom, a prosvjedovalo je i Ministarstvo vanjskih poslova Republike Armenije (2021) koje je sporazum okarakteriziralo provokacijom protiv regionalnog mira i stabilnosti u trenutno okupiranom gradu Šušiju Republike Artsakh. Vojni čimbenik je trenutno, radi svega navedenog, izrazito na strani Azerbajdžana, međutim, i dalje ne postoje garancije da neće doći do ponovnog zaoštavanja sukoba, iako je armenska strana deficitarna u resursima i ljudstvu i ne čini se vjerojatnim da može pokrenuti ofenzivu i ponovno zauzeti teritorije izgubljene 2020. godine bez potpore neke moćnije države.

7.3. Geopolitičke okolnosti

Područje Južnog Kavkaza nije isuviše zanimljivo svjetskim silama pa je u regionalnim sukobima uglavnom glavnu riječ vodila Ruska Federacija, što je i slučaj za sukob u Artsakhu, a zemlje koje su imale povećani interes za njih su najčešće bile regionalne sile, poput Turske koja je poduprla Azerbajdžan u ratu. Čak niti veliki ratni sukob 2020. nije privukao preveliki interes međunarodne javnosti te su se u zapadnim zemljama tek ponekad javljali prosvjedi mnogobrojne armenske dijaspe, međutim, niti oni nisu rezultirali međunarodnim priznanjem Artsakha niti od jedne zemlje članice UN-a, već su njihov suverenitet priznali tek pojedini gradovi ili regije zemalja članica UN-a, no ne i same članice. U priznanju suvereniteta Artsakha najdalje je došla Francuska čiji su senat i nacionalna skupština, prema Anadolu Agencyju (2020), izglasali preporuku vladi republike da prizna neovisnost Artsakha, što francuska vlada i dalje nije učinila, a nije izgledno ni da hoće. Pitanje Artsakha je marginalno međunarodnoj zajednici osobito u okolnostima u kojima se rat 2020. odvio, u jeku krize s koronavirusom, te danas kada su svjetske sile zaokupljene vlastitim gospodarskim problemima, a od rata na Južnom Kavkazu, veće zanimanje zaokuplja rat u Ukrajini i potencijalna eskalacija sukoba između Kine i Tajvana. Stoga, veća je vjerojatnost da će rješenje pitanja Artsakha ostati pitanje

koje će se rješavati u dogovoru s regionalnim silama, prije svega Ruske Federacije, ali i Turske koja ima svoje interese u regiji.

7.3.1. Uloga Ruske Federacije

Ruska Federacija područje Južnog Kavkaza smatra tradicionalno svojim dvorištem u kojem ona mora imati glavnu riječ te nastoji vezati države regije uz sebe. Sushentsov i Neklyudov (2020) pišu da Rusija u sukobu oko Artsakha nastoji implementirati strategiju održavanja ravnoteže jer se interesi brojnih regionalnih igrača isprepliću čime se Rusija, koja nastoji održati dobre odnose i imati određeni utjecaj na države u sukobu, prisiljava na balansiranje između Armenije i Azerbajdžana, dok istovremeno Rusija nema dovoljno sredstava prisile kojima bi natjerala države na rješenje pogodno Moskvi. Utjecaj Turske koja je glavni saveznik Azerbajdžana je, prema autorima, glavni razlog uravnoteženog pristupa Moskve te smatraju kako se bez zadovoljavanja određenih interesa Ankare, bitnog regionalnog igrača s kojim surađuju i u drugim geopolitičkim pitanjima regije, poput Sirije, neće moći doći do konačnog rješenja. Od strana u sukobu Armenija je, kao što je već rečeno, usko vezana uz Rusku Federaciju kroz razne asocijacije predvođene istom te je jedna od bližih saveznica Rusije. Promjena u odnosima Armenije i Rusije se, doduše, dogodila 2018. godine kada je revolucijom došlo do promjene vlasti u Armeniji kada je Nikol Pashinyan postao premijerom Armenije. Prema Lanskoj i Suthers (2019), unatoč karakteriziranju Pashinyana kao prozapadnog političara, vanjskopolitička orijentacija Armenije se nije promijenila, već je Pashinyan ostao vjerni ruski partner i član organizacija okupljenih oko Rusije, međutim, skepsa u odnosima Putina s novim premijerom Armenije je postojala, a izašla je i na vidjelo u sukobu 2020. godine kada Rusija nije brzo intervenirala da ishodi primirje, kako je napravila u Četverodnevnom ratu 2016. godine. S druge strane, odnosi Ruske Federacije s Azerbajdžanom nisu bili toliko čvrsti kao oni Armenije i Rusije i Rusija bi svakako željela Azerbajdžan privezati bliže sebi. Unatoč tome, prema Sushentsovu i Neklyudovu (2020), vojna je suradnja Rusije i Azerbajdžana vrlo uska te čini okosnicu suradnje dviju zemalja koju je Rusiji vrlo bitno održati kako bi eliminirala eventualne pokušaje širenja zapadnog utjecaja na Azerbajdžan čime bi i ta zemlja mogla pokušati riješiti konflikt u Artsakhu mimo Rusije i protivno ruskim interesima. Nedavno potpisani sporazum između predsjednika Ruske Federacije i Azerbajdžana, pokazao je da je Rusija uspjela u naumu da približi Azerbajdžan svojoj sferi utjecaja. Sporazum Rusije i Azerbajdžana potpisan 23. veljače 2022. godine, prema Eurasianetu (2022), između ostalog obvezao je strane na zauzimanje sličnih pozicija u međunarodnim pitanjima te izbjegavanje bilo kakvih akcija koje bi, prema mišljenju jedne od strane, mogle oštetiti strateško partnerstvo i

savezništvo dviju zemalja, zatim stoji i da se strane obvezuju na pružanje međusobne vojne pomoći, a zanimljiva je i stavka da se države usuglašavaju o suzdržavanju od izvršavanja ekonomskih aktivnosti koje bi mogle izravno ili neizravno uzrokovati štetu jednoj od strana. Geopolitička uloga Ruske Federacije, time, u ovom sukobu ne ide na ruku Artsakhu u njihovom nastojanju postizanja suvereniteta jer ona nema pretjerano puno interesa da bi stala iza Artsakha, već je u ruskom interesu isključivo održanje obje strane dovoljno zadovoljnim kako bi proširila vlastiti utjecaj na regiju.

7.3.2. Uloga Turske

Turska se, prema Wastnidgeu (2019), u vanjskoj politici, od dolaska Erdogana i njegove stranke na vlast početkom 2000-ih, vodi politikom neootomanizma, što je vidljivo i u regiji Južnog Kavkaza. Prema autoru takva se vanjska politika odražava kroz tri glavne ideje Osmanskog carstva: 1) ideje Osmanskog carstva kao kolijevke civilizacije, 2) ideje Osmanskog carstva kao islamskog carstva te 3) ideje Osmanskog carstva kao liberalnog multikulturalnog carstva, a određeni stručnjaci tu vanjsku politiku vide kao sredstvo za nametanje „urođenog“ turskog prava kao kulturološkog, političkog i gospodarskog hegemonu u regiji kojim Turci traže veličanstvenost i utjecaj u vanjskoj politici, dok je drugi pogled na tu politiku da je ona izraz kulturnog imperijalizma radi čega postoji zabrinutost da ona može izrasti u političku i gospodarsku hegemoniju. Turska se, tako, pokušava nametnuti u lidera islamskog svijeta te se sve aktivnije počinju uključivati u regionalne sukobe, što je vidljivo kod sukoba u Artsakhu gdje su Turci naoružali Azerbajdžan i logistički im pomogli u ofenzivi na taj teritorij, ali i u ranije spomenutom sukobu u Siriji te brojnim drugim aktualnim regionalnim žarištima. Od strana sukobljenih u Artsakhu, jasno je kako Turci podupiru Azerbajdžan s kojim su nedavno potpisali Deklaraciju iz Šušija i time se čvršće povezali s tom zemljom u vojnom smislu, dok su, prema Wastnidgeu (2019), u kulturološkom smislu već i ranije vezali Azerbajdžan kroz Međunarodnu organizaciju turkofone kulture (TURKSOY) te se u odnosu dviju zemalja konstantno ističe zajednička kultura i srodstvo dvaju naroda. Odnosi Turske s Armenijom su posve drugačiji od onih s Azerbajdžanom, a najveći teret na odnos tih zemalja je uporno tursko negiranje armenskog genocida iz prvog dijela 20. stoljeća kada su turske vlasti pobile i protjerale više od milijun Armenaca. Chikhladze (2022) piše kako se opetovano pokušavalo pregovorima normalizirati odnose dviju zemalja pa je tako 2009. godine dogovoreno otvaranje granice tih zemalja, međutim, proces je uzrokovao pobune javnosti u obje države, kao i u Azerbajdžanu, te je šest mjeseci poslije dogovora, on povučen, a granice su ostale zatvorene. Autorica navodi kako je nakon sukoba u Artsakhu 2020. godine došlo do ponovnih pokušaja

uspostavljanja odnosa Armenije i Turske čime bi obje strane mogle profitirati, no postoje i prepreke da bi taj proces uspio, kao ranije spomenuto nepriznavanje armenskog genocida od strane Ankare ili statusa Artsakha te protivljenja Azerbajdžana ovom procesu, a na ruku ne ide niti javno mnijenje u Armeniji koje prema istraživanjima pokazuje da većina Armenaca smatra Tursku najvećom prijetnjom svojoj zemlji, što u domeni sigurnosti iznosi čak 88 % ispitanika, te većina od 70 % Armenaca misli kako se normalizacija ne može odviti bez ispunjavanja armenskih preduvjeta. Usprkos novopokrenutom procesu normalizacije odnosa Turske i Armenije, ove dvije države su svejedno u vrlo lošim odnosima te će Turska nastaviti podupirati Azerbajdžan u sporovima s Armenijom i pokušavati izvući najbolje za sebe iz tog sukoba, kao što su u ugovor o prekidu vatre 2020. uspjeli staviti svoj zahtjev za koridorom od glavnog dijela Azerbajdžana do azerbajdžanske eksklave Nahičevana, s kojom Turska graniči, preko armenskog teritorija. Stajališta Turske, kao velikog regionalnog geopolitičkog igrača, stoga ne pridonose mogućnosti ostvarivanja neovisnosti Artsakha.

7.3.3. Uloga ostalih

Kod ostalih bitnih geopolitičkih aktera nije bilo puno interesa za situaciju na Južnom Kavkazu te su, osobito zemlje Zapada, pozdravljale angažman Rusije koja bi uskakala i zaustavljala neprijatni rat oko Artsakha. Francuska je, također u ulozi predsjedatelja OSCE Minsk grupe, jače angažirana oko sukoba u Artsakhu te je i otišla najdalje s priznanjem Artsakha, međutim, njihov je utjecaj iznimno limitiran zbog odsječenosti od područja Kavkaza kao i pomanjkanja statusa svjetske velesile kojim bi uspjela preokrenuti situaciju u korist suvereniteta Artsakha. SAD, u kojem živi brojna armenska dijaspora, nije zainteresiran za sudjelovanje u sukobima na Kavkazu, već je njihov interes u toj široj regiji ograničiti utjecaj Rusije, ali i Irana, njihovih velikih suparnika. Iz tog razloga se SAD ustručava poduzimati poteze protivne turskim interesima jer su im upravo Turci iznimno strateški važan partner u NATO-u, s neizmjerljivo geostrateški bitnim geografskim položajem između Europe i Bliskog Istoka te na tjesnacima Bospor i Dardaneli koji su jedini prolaz za ruske crnomorske brodove do Sredozemlja. Položaj SAD-a u regiji, stoga, mora biti uravnotežen kao i onaj ruski, no radi veće koristi od suradnje s Turskom, za SAD je još manja vjerojatnost nego za Rusiju da će priznati suverenitet Artsakhu, tim više što je Armenija ruska saveznica i članica organizacija s ruskim vodstvom. Treća regionalna sila na Kavkazu, Iran, je bila nešto manje aktivna tijekom sukoba u Artsakhu, međutim, sve što se događalo u sukobu je, itekako, bilo predmetom interesa Irana. Prema Shaffer (2022), Iran je u oba sukoba podržavao Armeniju, protivno islamskoj solidarnosti prema drugoj šijitskoj državi, i djelovao je kao glavni inozemni opskrbeni pravac za

armenske snage te je čak i imao vrlo veliku gospodarsku i diplomatsku suradnju s vlastima Artsakha, a u suradnji s njima su i obnovili šijitsku džamiju u Šušiju. Ista autorica piše kako je glavni cilj Irana smanjiti prisutnost Izraela i SAD-a u regiji, dok se s Rusijom nastoji ne sukobljavati ukoliko im politike nisu suglasne, a s Turskom često imaju hibridne sukobe u kojima Iran podupire Kurde u Turskoj, a Turska azersku populaciju u Iranu. Autorica, također, ističe i interese Irana u podržavanju Armenije protiv Azerbajdžana. Naime, Iran je potporom Armencima, nastojao oslabiti položaj Azerbajdžana te smanjiti njihove kontakte s Azerima u Iranu, no završetkom ovog sukoba 2020. godine, regionalna i sigurnosna pozicija Irana je oslabila. Poslije sukoba 2020. godine, odnosi Irana i Azerbajdžana su samo još zaoštrili i to upravo radi Artsakha. Eurasianet (2021) izvješćuje o uhićenjima iranskih vozača kamiona koji su se za transport dobara u Armeniju i Artsakh služili cestama koje prolaze kroz novoosvojeni teritorij Azerbajdžana što je izazvalo veće diplomatske trzavice između Irana i Azerbajdžana. Položaj Irana prema Artsakhu se, doduše, nije izmijenio te oni i dalje nisu spremni priznati suverenitet Artsakha te će usprkos svojem statusu regionalne sile i svojim interesima u regiji, uglavnom ostati promatrač situacije oko Artsakha, bez većih vojnih i diplomatskih akcija.

8. MOGUĆI SCENARIJI RAZRJEŠENJA STATUSA ARTSAKHA

U ovom će se poglavlju razmotriti potencijalna rješenja statusa Artsakha kojeg već desetljećima zemlje u sukobu, kao i međunarodna zajednica, ne uspijevaju riješiti. Analiza će se provesti s obzirom na promatrane čimbenike postizanja neovisnosti, izdvojene od strane autora, te će se metodom analogije razmotriti primjenjivost slučajeva Bangladeša i Kosova, koji su potpuno ili djelomično postigli svoj vanjski suverenitet, na slučaj Artsakha.

8.1. Rješenje statusa s obzirom na ključne čimbenike

U ovom diplomskom radu su detektirana tri ključna čimbenika za postizanje međunarodnog suvereniteta: međunarodnopravni, vojni i geopolitički čimbenik. Spregom tih čimbenika, postizanje neovisnosti određenog entiteta postaje mogućim. Međunarodnopravni čimbenik se u analizi pokazao kao vrlo promjenjivim i ovisnim o druga dva čimbenika. Kako su međunarodna načela sama po sebi vrlo nejasno određena, ona postaju žrtvom različitih interpretacija i manipulacija njome, a slučaj Artsakha nije ni po čemu drugačiji po tom pitanju. Naime, niti jedno načelo i međunarodna deklaracija ne govore eksplicitno da bi Artsakh mogao postići međunarodnopravni suverenitet, međutim, postoje interpretacije i koncepti u postizanju neovisnosti kojima bi se moglo služiti za priznanje Artsakha neovisnim, prije svega popravnom secesijom na temelju grubih kršenja prava i progona Armenaca u

Azerbajdžanu. Međunarodnopravni čimbenik, stoga, ostaje vrlo upitan po pitanju suvereniteta Artsakha te se ne može jednoznačno reći zadovoljava li Artsakh taj čimbenik ili ne. Vojni čimbenik se može označiti nedostatnim za neovisnost Artsakha jer sama Republika Artsakh ne kontrolira cijeli svoj teritorij, a vojska Artsakha se trenutno nalazi na strateški nepovoljnom položaju u odnosu na azerbajdžanske snage te jedino što ide u prilog Artsakhu po ovom pitanju je ruska vojska koja djeluje u svrhu tampon zone, no niti ona nema mandat da bude na području Artsakha zauvijek radi čega se vojni čimbenik može označiti negativnim. Posljednji, geopolitički čimbenik, temeljem analize, također, ne djeluje pozitivno u svrhu postizanja neovisnosti Artsakha. Svjetske sile nemaju izraženu volju za riješiti situaciju u bilo kojem obliku te se, stoga, pitanje najčešće prebacuje na regionalnu razinu na kojoj regionalne sile ne podupiru izravno neovisnost Artsakha radi čega je broj zemalja članica UN-a koje priznaju Artsakh i dalje na nuli. Uzimajući u obzir ključne čimbenike za postizanje međunarodnopravnog suvereniteta, izdvojene od strane autora, teško je očekivati skoro priznanje Artsakha kao neovisne države. Vojni čimbenik koji je dugo vremena bio na strani Artsakha, nije kvalitetno iskorišten za dobivanje međunarodnopravne neovisnosti, a očigledno se u posljednjih skoro 30 godina nije niti radilo da se naglasi međunarodnopravni čimbenik temeljem kojeg bi Artsakh ostvario međunarodno priznanje. Također, geopolitičke okolnosti su se za armensku stranu kroz godine samo pogoršavale pa je tako od 1994. do 2020. godine Azerbajdžan ojačao gospodarski i demografski, a došlo je i do raspada odnosa između Rusije i Gruzije, jednog od dva susjeda s kojima Armenija ima dobre odnose, čime se Gruzija približila Azerbajdžanu i Turskoj te time oslabila položaj Armenije u regiji. Uz to, dolaskom na vlast u Armeniji ljudi s manjkom povjerenja Rusije, odnosi Armenije i Rusije su također oslabili i rezultirali manjom podrškom Rusa za Armence u njihovim geopolitičkim borbama, što je bilo vidljivo u posljednjem sukobu 2020. godine iz kojeg je Rusija izašla s još većom polugom nad Armenijom i Azerbajdžanom. Iz svih tih razloga, neovisnost Artsakha zasada nije vjerojatna.

8.2. Metoda analogije

Ranije su u diplomskom radu analizirani primjeri jednostranog odcjepljenja Bangladeša i Kosova od matičnih država, a oni će sada poslužiti kao analogija za slučaj Artsakha u njihovoj težnji za jednostranim odcjepljenjem. Prvo će se razmotriti slučaj Bangladeša koji je svoju težnju za neovisnošću od Pakistana uspio ostvariti poslije nekoliko godina u pravnom statusu quo, a potom i slučaj Kosova koji se i dalje nalazi u neriješenom statusu.

8.2.1. Bangladeš

Ono što je slično Artsakhu i Bangladešu je činjenica da su njihove granice iscertane tek nakon raspada velikih carstava, Britanskog i Ruskog, te su njihovi teritoriji inkorporirani u nove države gdje su im se, potom, odredile administrativne granice čije uspostavljanje nije imalo pretjeranog smisla jer je Bangladeš postao dijelom Pakistana čiji je glavni grad bio tisućama kilometara od najbližeg teritorija Bangladeša, pritom od njega odsječen Indijom, a sa stanovnicima zapadnog dijela Pakistana nije ih spajalo ništa osim islamske vjeroispovijesti. Artsakh je, s druge strane, postao dijelom sovjetskog Azerbajdžana, usprkos činjenici da je gotovo cijelo stanovništvo tog područja bilo armenske nacionalnosti, a udaljenost od Armenije nije bila nepremostiva te je potez kojim su sovjetske vlasti to područje dale Azerbajdžanskoj SSR bio nelogičan, iako to područje nije bilo strano Azerbajdžancima kao što je Bangladeš potpuno nespojiv s Pakistanom. Velika razlika je, doduše, u tome što je razmjerom Bangladeš puno veći od Artsakha i udio stanovništva koji je on imao u Pakistanu je izrazito veći od onoga koji je Artsakh imao unutar Azerbajdžanske SSR. Međunarodnopravno gledajući, Bangladeš nije imao ništa jače osnove za svoju neovisnost od Artsakha. Naime, slučaj Bangladeša se nije eksplicitno uklapao niti u jednu kategoriju međunarodnog prava kojom bi imao mogućnost jednostrano proglasiti neovisnost, već je svoju neovisnost, prije svega, postigao radi toga što je predajom pakistanskih trupa, pitanje neovisnosti Bangladeša stavljeno pred gotov čin te je bila mala vjerojatnost da će Pakistan ponovno preuzeti kontrolu nad Bangladešom pošto je između njih bila velika udaljenost i velik broj stanovnika koje je Pakistan trebao uzeti pod svoje. Niti slučaj Artsakha niti slučaj Bangladeša, stoga, nisu ulazili u uobičajene konvencije za postizanje neovisnosti, no veličina i odvojenost Bangladeša od matičnog teritorija je presudila u njihovu korist, dok bi se primjenjujući međunarodnopravne osnove kojima su neke zemlje priznale Bangladeš kao neovisnu državu, osobito Deklaraciju iz Montevidea, isto moglo aplicirati i na Artsakh. Vojni čimbenik je bio presudan za ostvarivanje neovisnosti Bangladeša jer su njime potpuno izbačene pakistanske snage što je za Pakistan postalo nemoguće više preokrenuti. Kod Artsakha je vojni čimbenik pridonio boljem položaju Armenaca do 2020. godine, no on nije u potpunosti razriješio situaciju oko neovisnosti teritorija i stavio je pred gotov čin jer, iako je Azerbajdžan poražen u ratu 1990-ih, on je i dalje imao mogućnosti napasti Artsakh i preuzeti kontrolu nad njime pošto se nalazi odmah pored njega te je demografska i gospodarska nadmoć Azerbajdžana nad Artsakhom i Armenijom kroz godine samo rasla, a situacija se nije rješavala diplomatski. Usporedi li se, pak, geopolitički čimbenik u jednostranom odcjepljenju Artsakha i Bangladeša, dolazi se do zaključka da je isti puno bolje služio Bangladešu nego Artsakhu. Naime, okolnosti Hladnog rata i činjenica da u njemu još tada živjelo preko 50 milijuna ljudi,

dale su Bangladešu na značaju kao potencijalnom novom bitnom regionalnom akteru u Južnoj Aziji te tržištem u porastu radi čega njihove težnje za neovisnošću, nakon što su vojno porazili Pakistan, nisu mogle biti zanemarene. Također, činjenica da ih je druga najnapučenija zemlja svijeta, Indija, podupirala vojno i logistički u tom ratu te ih i priznala kao neovisnu državu, dale su ogroman poticaj Bangladešu za legitimiziranje njihovih težnji za neovisnost. Artsakh, pak, nije u sličnoj geopolitičkoj situaciji jer trenutno jako ovisi o Rusiji po pitanju svoje sigurnosti, a ranije je već rečeno kako se Rusija, radi svojih kalkulacija, ne može izravno opredijeliti protiv interesa Azerbajdžana, dok drugim svjetskim silama regija Kavkaza nije primarni fokus te potporom neovisnosti Artsakha malo koja zemlja dobiva ikakve koristi. Slučaj Bangladeša, stoga, iz više razloga nije primjenjiv na slučaj Artsakha, no glavni razlog leži u tome što je situaciju u Bangladešu bilo gotovo nemoguće ikako preokrenuti te radi toga što je Bangladeš jednostavno bio prevelik da bi se zanemario, dok je Artsakh relativno malo područje s malim brojem stanovnika te se nalazi izvan ključnih geopolitičkih prostora. Slučaj Artsakha će, iz tih razloga, morati tražiti drugačiji pristup rješavanju svog pitanja neovisnosti, a ono što bi Artsakh, eventualno, mogao preuzeti ili naučiti iz primjera Bangladeša je potreba za dobivanjem snažne potpore jedne regionalne ili svjetske sile.

8.2.2. Kosovo

Primjer Kosova je po mnogočemu sličniji primjeru Artsakha nego slučaj Bangladeša. Prije svega, Kosovo i Artsakh su bili dijelovima federalnih država u kojima su uživali autonomni status unutar matične republike, a njihovi su pokušaji za postizanjem neovisnosti počeli nakon raspada tih država, iako je Artsakh i unutar federalne države u više navrata pokušavao promijeniti svoj status. Međunarodnopravne postavke za dobivanje neovisnosti su, također, vrlo slične za Kosovo i Artsakh jer je ustavima federalnih država čijim su bili dijelom, tim područjima bilo propisano pravo za ostvarivanje neovisnosti, međutim, ono je u oba slučaja bilo vrlo restriktivno i teško ostvarivo upravo radi njihova statusa autonomnih pokrajina. Oba se područja, stoga, često pozivaju na koncept popravne secesije radi negativnih iskustava s matičnim zemljama koje su pokrenule brojne progone domicilnog stanovništva i aktivno susprezale sve pokušaje stanovništva ovih područja da iskoriste svoje pravo na samoodređenje. Razlika između Kosova i Artsakha po ovom pitanju je, doduše, u tome što je Kosovo, radi utjecaja zapadnih sila, više radilo na uspostavljanju demokratskog sustava i ispunjavanju preduvjeta za postizanje neovisnosti putem popravne secesije i zasluženog suvereniteta. Vojno gledajući, kosovska je strana imala puno pogodniji vojni čimbenik nego što je Artsakh imao cijelo vrijeme. Strane sile, pod pokroviteljstvom SAD-a, čuvaju granice i neovisnost Kosova te

je Srbiji radi toga praktički nemoguće silom zauzeti Kosovo čega su i sami svjesni. Artsakh je, potpuno suprotno, usprkos vojnim pobjedama 1990-ih, svo vrijeme bio ranjiv na potencijalni napad Azerbajdžana koji se naposljetku i dogodio te je Artsakh izgubio velik dio svojeg teritorija, a trenutne mirovne snage u regiji imaju rok do kojeg maksimalno mogu ostati te time Artsakh neće zauvijek imati zaštitnika u vidu strane sile. Također, kod vojnog čimbenika je bitno primijetiti kako je Kosovo bilo i je u posjedu teritorija koji je i bio administrativni dio Kosova prije nego se ono odcijepilo od Srbije, dok je Artsakh vojno kontrolirao i područja izvan pokrajine koja se odcijepila od Azerbajdžana, no razlozi toga su već ranije objašnjeni u tekstu. Posljednje, geopolitičke okolnosti su od početka puno bolje izgledale za neovisnost Kosova nego za neovisnost Artsakha jer je Kosovo imalo svog zagovornika u najvećoj svjetskoj sili, SAD-u, dok Artsakh takvog zagovornika ima samo u Armeniji. Postavljanje ruskog jezika, prema Arminfo-u (2021) uvedenom 25. ožujka 2021., službenim u Republici Artsakh bi se mogao shvatiti kao pokušaj pronalaženja takvog zagovornika u Ruskoj Federaciji, koja već sponzorira određene odbjele pokrajine, no ruski interesi u regiji Južnog Kavkaza jasno pokazuju kako oni ne uključuju izravni sukob interesa s Azerbajdžanom te, stoga, nije vjerojatno da će Rusija za Artsakh postati ono što je SAD za Kosovo. Ukoliko bi Artsakh slijedio primjer Kosova da poveća svoju međunarodnopravnu legitimnost kroz veće priznanje od strane država članica UN-a, Artsakhu bi, prije svega, bio potreban zagovornik među svjetskim silama jer vojni čimbenik je teško ponovno okrenuti u svoju korist bez strane intervencije, a tek potom bi mogli tražiti način za poboljšanje međunarodnog čimbenika jer određeni temelji za njega postoje.

9. RASPRAVA

Nakon što je odrađena analiza svih čimbenika u postizanju neovisnosti Artsakha, potrebno je uvidjeti, pomoću raspoloživih činjenica, koliko su hipoteze postavljene u ovom diplomskom radu ispravne ili neispravne.

H1: Međunarodno priznanje Republike Artsakh nije vjerojatno u narednih 5 godina

S obzirom na činjenice na terenu te geopolitičke okolnosti, može se zaključiti kako je prva hipoteza točna. Za 5 godina (2027.) će isteći petogodišnji mandat ruskih mirotvoraca koji će, u međuvremenu, moći biti produžen do maksimalno 2030. godine, ukoliko ne dođe do novog sporazuma armenske i azerbajdžanske strane, te bi do te godine status Artsakha trebao biti poznat. Kako na terenu više ne bi trebalo biti armenske vojske, već isključivo one Artsakha i, eventualno, ruske vojske, mala je vjerojatnost da Republika Artsakh preuzme kontrolu nad

cijelim svojim područjem do tada jer nema dovoljno vojnih kapaciteta, a Azerbajdžan je raspoložen maksimalistički i zasigurno neće predati osvojene teritorije Artsakha. Geopolitička situacija će se malo vjerojatno izmijeniti jer je Azerbajdžan osigurao dobre odnose s Rusijom sporazumom iz veljače 2022. godine, a malo je vjerojatno i da neka svjetska sila odluči postati zagovornikom neovisnosti Artsakha, ako to ne bude Rusija. Francuska, SAD i Iran su jedini potencijalni kandidati da postanu zaštitnici neovisnosti Artsakha, ukoliko to nije Rusija, no već je ranije objašnjeno kako niti jedna od njih nema ili interesa u tome ili snage za takav potez. Stoga je uistinu teško očekivati međunarodno priznanje Artsakha u sljedećih 5 godina.

H2: Razrješenje situacije će ovisiti o interesima regionalnih sila

Geopolitička situacija na Južnom Kavkazu konstantno pokazuje kako jedino regionalne sile mare o situaciji na ovom području. Već je sporazum za prekid vatre 2020. godine pokazao kako je OSCE-ova Minsk grupa stavljena na margine mirovnog procesa, a potpisani sporazum je bio nametnut od strane Ruske Federacije u kojem se dalo određene ustupke Turskoj. Svjetske velesile su zabrinute drugim žarištima geopolitičkih kriza, poput Tajvana i Ukrajine, te je pitanje Južnog Kavkaza važno isključivo regionalnim silama koje će, naposljetku, i krojiti sudbinu ovog područja kako su i činile kroz godine.

H3: Novi oružani sukob je neminovan

Iako je raspoloženje javnosti u obje zemlje vrlo ratnički nastrojeno te obje strane nisu u potpunosti zadovoljne trenutnom situacijom, ne čini se izglednim da će doći do novog oružanog sukoba kada se povuku ruske mirovne snage. Naime, zaraćene strane su počele rješavati određene probleme u odnosima, a odluka Armenije da više neće slati vojnike u Artsakh indicira da se armenska strana ne priprema za sukob nakon isteka mandata ruskih postrojbi. Oružani sukob oko Artsakha bi se mogao dogoditi jedino ako bi Armenija imala namjeru ponovno vojno osvojiti dijelove Artsakha koji su izgubljeni 2020. godine, a s obzirom na raniju analizu vojnih i demografskih kapaciteta, takav je scenarij vrlo neizgledan bez strane pomoći, koju Armenci očigledno neće dobiti. S druge strane, motiv Azerbajdžana da pokrene još jednu vojnu ofenzivu bi bio isključivo da etnički očisti preostala područja Artsakha i prisilno ih inkorporira u sastav Azerbajdžana, međutim, Ruska Federacija koja radi na ravnoteži između zaraćenih strana, zasigurno neće dozvoliti potpuni poraz Armenaca iz razloga što im je Armenija jedan od bližih saveznika te bi dopuštanjem njihovog vojnog debakla ozbiljno oštetili odnose dviju zemalja i izgubili određene poluge nad regijom. Vojni sukob, stoga, nije neminovan i mogao bi biti izbjegnuto ukoliko strane nastave s pokušajima postizanja kompromisa, uz nadzor Ruske

Federacije kao glavnog posrednika, no jasno je i da je bez nove vojne pobjede, vjerojatnost da Artsakh ostvari vanjski suverenitet smanjena. Treba ipak napomenuti da iako je zaključak da vojni sukob nije neminovan, to ne znači da do njega na kraju neće i doći.

H4: Punopravna neovisnost je nemoguća dok Artsakh ne nađe partnera u nekoj od utjecajnih zemalja

Posljednja hipoteza se pokazala točnom uzimajući u obzir primjere Bangladeša i Kosova. Artsakh je od početka svoje borbe za samostalnost do danas dobivao priznanja suvereniteta isključivo od regija raznih država ili gradova, što u diplomatskom smislu ima jedino simbolično značenje, a ne i ono praktično, radi čega on nije došao ništa bliže legitimiziranju svojeg statusa u međunarodnoj zajednici. Izostanak potpore neke utjecajne države djelovao je na to da se cijela situacija oko Artsakha potpuno zanemaruje na međunarodnoj razini te pretvori u nepoznati zamrznuti konflikt na granici Europe i Azije. Bez takve potpore je i status quo nakon 1994. bio ugrožen i, naposljetku, uništen, što bi s potporom istaknutog međunarodnog ili regionalnog aktera bilo teško izvedivo. Ipak, držeći se primjera Kosova, nužno je istaknuti kako i postojanje takve potpore od utjecajne države ne bi značilo automatsko priznanje i međunarodnopravni legitimitet Artsakha, kao što takva situacija nije pomogla niti drugim državama koje podupire isključivo jedna velesila, npr. Abhaziji i Južnoj Osetiji koji imaju potporu Rusije.

10. ZAKLJUČAK

Spor oko Artsakha je spor dug već više od sto godina. Oko njega se ratovalo i u vrijeme Prvog svjetskog rata, sporilo od vremena uspostave SSSR-a, a zatim i ratovalo od kraja 1980-ih do 2020. godine nakon koje trajni mir i dalje nije uspostavljen. Povijest Artsakha i općenito Južnog Kavkaza je povijest sukoba, progona i želje za preživljavanjem na rodnoj grudi. Također, povijest Južnog Kavkaza se može interpretirati i kao povijest u kojoj su se regionalne sile sukobljavale i pokušavale nametnuti vlastite interese domicilnim narodima što se nije promijenilo ni do danas kada žitelji ovog područja ratuju jedni s drugima za vlast oko površinom malih područja, dok veće sile kalkuliraju s ishodom situacije i računaju na koji bi način mogle izvući najviše za svoje interese. Spor oko Artsakha je umjetno stvoren i današnja je situacija mogla biti izbjegnuta boljim prekrajanjem granica nego što je to svojedobno SSSR napravio ili jednostavno slušanjem naroda koji je i za vrijeme SSSR-a tražio premještaj iz Azerbajdžanske SSR u Armensku SSR. Spor, također, nije slučaj okupacije teritorija, već je on borba za pravo na samoodređenje naroda koji na toj zemlji ima dugu povijest koju zemlja od koje se pokušavaju odcijepiti negira te omalovažava pripadnike njenog naroda i diči se

zločinima poput onoga počinjenog od strane Ramila Safarova, kako BBC (2012) navodi. Iz tih razloga prisila na poštivanje teritorijalnog integriteta i nevoljkost međunarodne zajednice da prizna regije koje se žele odvojiti od matičnih država mogu stvoriti i više problema i potencijalnih budućih žarišta, stoga, krajnji kompromis mora biti održiv.

Trenutna situacija ne izgleda povoljno za neovisnost Artsakha s obzirom na promatrane čimbenike za njeno postizanje te osobito radi drugih geopolitičkih preokupacija velikih sila radi čega postoji rizik od potpunog zanemarivanja pitanja Artsakha na svjetskoj razini. Potezi međunarodne zajednice, vidljivi iz deklaracija izglasavanih u UN-u, poput one da je Artsakh područje čiji će se status tek odrediti jednog dana, jasno daju na znanje kako je ovo pitanje smatrano nebitnim za budućnost svijeta i kako će se nastaviti zanemarivati slična pitanja. Također, glavna međunarodna skupina osnovana upravo radi rješavanja pitanja Artsakha, OSCE-ova Minsk Grupa, je pokazala manjak volje za rješavanjem spora oko Artsakha te je sama sebi postala svrha, a konkretniji koraci su bili postizani isključivo kada bi se regionalne sile s određenim polugama nad sukobljenim stranama uključivale i prisiljavale Azerbajdžan i Armeniju na kompromis, što bi međunarodne organizacije svaki put pozdravile jer bi se taj neugodni rat maknuo s novinskih naslovnica na barem neko vrijeme.

Za konačno rješenje će, doduše, obje strane trebati pristati na više nego što priželjkuju da bi, naposljetku, prevladao mir. Rješenje koje bude implementirano, međutim, ne smije biti rješenje koje će stvoriti potencijalno bure baruta koje bi moglo eksplodirati nakon nekoliko desetljeća. Priznanje neovisnosti Artsakha je trenutno teško ostvariv scenarij te će najvjerojatnije doći do nekog oblika podijeljenog suvereniteta, iako je i tu pitanje na koji bi se teritorij on odnosio jer je teško očekivati da će se Azerbajdžan svojevrijem maknuti iz nedavno zauzetih područja Artsakha, nakon kojeg će uslijediti ponovna izgradnja veza između Artsakha, Azerbajdžana i Armenije pod nadzorom Rusije da bi se, naposljetku, postigao konačni dogovor oko statusa Artsakha. Treba, doduše, napomenuti da je takav scenarij izgledan isključivo ukoliko se ne dozvoli ponovna vojna eskalacija u regiji koja bi mogla biti u interesu jedino Azerbajdžanu čiji su izgledi za novom vojnom pobjedom, temeljem jasne vojne i demografske nadmoći, puno veći nego izgledi armenske strane. Drugim akterima novi dugotrajniji oružani sukob trenutno nije u interesu. Armenci bi njime mogli izgubiti i ovo što sada imaju, a teško je da bi uspjeli povratiti izgubljena područja bez obzira na visoku motivaciju naroda da učini to jer kao što je vidljivo, nemaju jasnu potporu vanjskih aktera. Regionalnim silama, Rusiji i Turskoj, trenutno, također, ne bi odgovarao vojni sukob. Rusija je, u trenutku pisanja diplomatskog rada, usredotočena na svoje vojne operacije u Ukrajini te, stoga, povremene eskalacije u Artsakhu od strane Azerbajdžana nikako ne odgovaraju Rusiji koja je dužna

osigurati mir u regiji, ali je i kao vodeća članica vojnog saveza CSTO dužna obraniti Armeniju, ukoliko se Azerbajdžan odluči poduzeti akcije prema armenskom teritoriju, tako da bi bilo kakvo veće zaoštavanje situacije između Armenije i Azerbajdžana, Rusiji bilo problematično. Turskoj bi, naizgled, ratni sukob u trenutku ruske preokupacije Ukrajinom odgovarao jer bi potencijalno mogla smanjiti utjecaj Rusije na području Kavkaza, međutim, ratnim sukobom u kojem bi Armenija bila u potpunosti poražena, Turska bi mogla ostati bez željenih izravnih transportnih linija s Azerbajdžanom preko teritorija Armenije što je bio jedan od ključnih interesa Turske kada je poduprla Azerbajdžan da izvrši agresiju na Artsakh. Stoga, mišljenje autora je da će, ipak, doći do diplomatskog dogovora među zemljama, no dosta toga će ovisiti i o vanjskim okolnostima.

U svakom slučaju, iz slučaja Artsakha može se zaključiti kako svjetski poredak i međunarodnopravni sustav počivaju na nejasno izrečenim pravilima koje velesile, potom, iskorištavaju na njima prigodan način. Za postizanje neovisnosti, stoga, nije isključivo nužno zadovoljavanje međunarodnopravnih postavki, već je nužno dobiti „zeleno svjetlo“ od „velikih igrača“. Artsakhu, stoga, slijedi još vremena neizvjesnosti prije nego se njegov status u potpunosti iskristalizira.

11. LITERATURA

1. Akhmedov, A., 2018: British foreign policy in Azerbaijan, 1918-1920. *Lancaster University*, Lancaster.
2. Balayev, B., 2013: *The right to self-determination in the South Caucasus: Nagorno Karabakh in context*. Lexington Books, Lanham.
3. Berg, E. i Kursani, S, 2022: Land for peace: can territorial adjustments bring about recognition of self-determination claims?, *Territory, Politics, Governance*, 10(4), 568-588.
4. Bolton, G. i Visoka, G., 2010: Recognizing Kosovo's Independence: Remedial Secession or Earned Sovereignty?. *SEESOX Occasional Paper*, 11(10), SEESOX, University of Oxford.
5. Bournoutian, G. A., 1996: The ethnic composition and the socio-economic condition of Eastern Armenia in the first half of the nineteenth century. *Transcaucasia, Nationalism, and Social Change*, 69-86.
6. Broers, L., 2019: *Armenia and Azerbaijan: Anatomy of a rivalry*. Edinburgh University Press, Edinburgh.
7. Caspersen, 2012: *Unrecognized States: The Struggle for Sovereignty in the Modern International System*. Polity Press, Cambridge.
8. Chikhladze, T., 2022: Prospects for the Latest Rapprochement Attempt between Turkey and Armenia. *Caucasus Analytical Digest*, 182(4), 7-10.
9. Cornell, S. E., 1999: The Nagorno-Karabakh Conflict. *Report no. 46, Department of East European Studies*, Uppsala University.
10. Demhaja, A., 2017: Inter-ethnic relations in Kosovo. *SEEU Review*, 12(1), 181-196.
11. Donabedian, P., 1994: The History of Karabagh from Antiquity to the Twentieth Century, u: Chorbajian, L., Donabedian P. i Mutaflan, C., 1994: *The Caucasian knot: the history & geopolitics of Nagorno-Karabagh*. Zed Books, London i New Jersey, 51-109.
12. van den Driest, S. F., 2013: *Remedial secession: A right to external self-determination as a remedy to serious injustices*. Intersentia, Tilburg.
13. Elbasani, A., i Tadić, K., 2018: State-building and patronage networks: how political parties embezzled the bureaucracy in post-war Kosovo. *Southeast European and Black Sea Studies*, 18(2), 185-202.
14. Geukjian, O., 2012: *Ethnicity, nationalism and conflict in the South Caucasus: Nagorno-Karabakh and the legacy of Soviet nationalities policy*. Routledge, New York.
15. Hewsens, R. H., 1984: The Kingdom of Arc'ax. *Medieval Armenian Culture*, 42-68.

16. Hewsen, R. H., 1992: *The Geography of Ananias of Širak*. Dr. Ludwig Reichert Verlag, Wiesbaden.
17. Hewsen, R. H., 2001: *Armenia: A historical Atlas*. The University of Chicago Press, Chicago i London.
18. Hillestad, A. E., 2010: A Right to Remedial Secession?: The Case of Kosovo and its Implications for International Law. *Diplomski rad*
19. Hooper, J. R. i Williams, P. R., 2003: Earned Sovereignty: The Political Dimension. *Denver Journal of International Law & Policy*, 31(3), 355-372.
20. Jain, A. G., 2021: Bangladesh and the right of remedial secession u: Raible, L., Vidmar, J. i McGibbon, S., 2022: *Research Handbook on Secession*. Edward Elgar.
21. Kaufman, S. J., 1998: Ethnic Fears and Ethnic War In Karabagh. *Program on New Approaches to Russian Security*, Davis Center for Russian Studies, Harvard University.
22. King, C., 2008: *The Ghost of Freedom: A History of the Caucasus*. Oxford University Press, New York.
23. Krüger, H., 2010: *The Nagorno-Karabakh Conflict: A Legal Analysis*. Springer Science & Business Media, Berlin.
24. Lanskoj, M. i Suthers, E., 2019: Armenia's Velvet Revolution. *Journal of Democracy*, (2), 85-99.
25. Majstorović, A., 2016: Između normativnog i empirijskog: Nacionalna sigurnost i suverenitet. *Polemos*, 19 (37), 159-176.
26. Modebadze, V., 2021: The escalation of conflict between Armenians and Azerbaijanis and the problems of peaceful resolution of the Nagorno-Karabakh war. *Journal of Liberty and International Affairs*, (6), 102-110.
27. Neklyudov, N. i Sushentsov, A., 2020: The Caucasus in Russian foreign policy strategy. *Caucasus Survey*, 8(2), 127-141.
28. Oeter, S., 2015: The Kosovo case—an unfortunate precedent. *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, 75, 51-74.
29. Perišić, P., 2013: Pravo naroda na vanjsko samoodređenje izvan kolonijalnog konteksta i slučaj proglašenja nezavisnosti Kosova. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 34(2), 761-783.
30. Potier, T., 2001: *Conflict in Nagorno-Karabakh, Abkhazia and South Ossetia: A Legal Appraisal*. Kluwer Law International, Haag.

31. Richmond, S., 2016: Why is humanitarian intervention so divisive? Revisiting the debate over the 1999 Kosovo intervention. *Journal on the Use of Force and International Law*, 3(2), 234-259.
32. Sanamyan, E., 2016: The Logic of Occupation in the Nagorno-Karabakh War: The Cases of Agdam and Shaumyan. Doktorski rad
33. Saparov, A., 2012: Why autonomy? The making of Nagorno-Karabakh autonomous region 1918–1925. *Europe-Asia Studies*, 64(2), 281-323.
34. Saparov, A., 2015: From Conflict to Autonomy in the Caucasus: *The Soviet Union and the making of Abkhazia, South Ossetia and Nagorno Karabakh*. Routledge, London i New York.
35. Sarvarian, A., 2008: The Artsakh Question: An Analysis of Territorial Dispute Resolution in International Law. *Melb. J. Int'l L.*, 9, 190.
36. Scharf, M. P., 2003: Earned Sovereignty: Juridical Underpinnings. *Denver Journal of International Law & Policy*, 31(3), 373-385.
37. Seth, M. J., 2021: *Not on the Map: The Peculiar Histories of De Facto States*. Lexington Books, London.
38. Shaffer, B., 2022: Iran's policy toward the Caucasus and Central Asia. *The Central Asia-Caucasus Analyst, Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program*.
39. Shaw, M., 2003: *International Law (5th ed.)*. Cambridge: Cambridge University Press.
40. Shirinyan, A., 2016: The Evolving Dilemma of the Status Quo in Nagorno-Karabakh. *Security and Human Rights*, 27(3-4), 467-478.
41. Shirvanova, T., 2016: The Legal Aspects of Nagorno Karabakh Conflict During the Azerbaijan Peoples' Republic Period. *European Journal of Interdisciplinary Studies*, 2(4), 92-96.
42. Sisson, R., i Rose, L. E., 1990: *War and secession: Pakistan, India, and the creation of Bangladesh*. Univ of California Press, Berkley i Los Angeles.
43. Tolić, M., 2021: Pitanje hrvatske državnosti i prava na samoodređenje i odcjepljenje u Jugoslaviji (1918. – 1991.). *Obnova, časopis za kulturu, društvo i politiku*, 15(1), 15-66.
44. Vidmar, J., 2010: Remedial secession in international law: theory and (lack of) practice. *St Antony's International Review*, 6(1), 37-56.
45. Vidmar, J., 2012: Explaining the Legal Effects of Recognition. *International and Comparative Law Quarterly*, 61(2), 361–387.
46. Vidmar, J., 2013: *Democratic Statehood in International Law: The Emergence of New States in Post-Cold War Practice*. Hart Publishing, Oxford i Portland.

47. de Waal, T., 2003: *Black Garden: Armenia and Azerbaijan through Peace and War*. New York University Press, New York i London.
48. de Waal, T., 2010a: Remaking the Nagorno-Karabakh peace process. *Survival*, 52(4), 159-176.
49. de Waal, T., 2010b: *The Caucasus: An Introduction*. Oxford University Press, New York.
50. Wastnidge, E., 2019: Imperial grandeur and selective memory: re-assessing neo-Ottomanism in Turkish foreign and domestic politics. *Middle East Critique*, 28(1), 7-28.
51. Williams, P. R., i Pecci, F. J., 2004: Earned sovereignty: Bridging the gap between sovereignty and self-determination. *Stan. J. Int'l L.*, 40(1).

12. IZVORI

1. Anadolu agency, 2020: French National Assembly approves decision on Karabakh, <https://www.aa.com.tr/en/europe/french-national-assembly-approves-decision-on-karabakh/2065200>, (22.8.2022.)
2. Armenpress, 2022: Armenia military returns from NK after wartime support deployment, <https://armenpress.am/eng/news/1088539.html>, (22.8.2022.)
3. Arminfo, 2021: Russian becomes official language in Artsakh, https://arminfo.info/full_news.php?id=61494&lang=3, (29.8.2022.)
4. Asbarez, 2022: Residents of Artsakh's Aghavno Village Told to Evacuate by August 25, <https://asbarez.com/residents-of-artsakhs-aghavno-village-told-to-evacuate-by-august-25/>, (18.8.2022.)
5. BBC, 2012: Azeri killer Ramil Safarov: Concern over Armenian anger, <https://www.bbc.com/news/world-europe-19463968>, (29.8.2022.)
6. BBC, 2020: Nagorno-Karabakh conflict: Major cities hit as heavy fighting continues, <https://www.bbc.com/news/world-europe-54407436>, (17.8.2022)
7. Carnegie Moscow, 2020: A Precarious Peace for Karabakh, <https://carnegiemoscow.org/commentary/83202>, (7.8.2022.)
8. Caucasian watch, 2021a: Azerbaijan and Turkey seal a new chapter in military cooperation, <https://caucasuswatch.de/news/3864.html>, (22.8.2022.)
9. Caucasian watch, 2021b: Nagorno-Karabakh: Russian response to the Shusha declaration, <http://caucasuswatch.de/news/3880.html>, (22.8.2022.)
10. CSTO, 2022: Contingents of the CSTO Collective Peacekeeping Forces are deployed to the Republic of Kazakhstan, https://en.odkb-csto.org/news/news_odkb/kontingenty-kollektivnykh-mirotvorcheskikh-sil-odkb-napravleny-v-respubliku-kazakhstan/#loaded, (22.8.2022.)
11. Eurasianet, 2021: Azerbaijan-Iran relations strained over truck driver arrests, <https://eurasianet.org/azerbaijan-iran-relations-strained-over-truck-driver-arrests>, (27.8.2022.)
12. Eurasianet, 2022: Ahead of Ukraine invasion, Azerbaijan and Russia cement "alliance", <https://eurasianet.org/ahead-of-ukraine-invasion-azerbaijan-and-russia-cement-alliance>, (24.8.2022.)
13. France24, 2020: Macron condemns Turkey's 'bellicose' statements on Nagorno-Karabakh fighting, <https://www.france24.com/en/20200930-macron-condemns-turkey-s-bellicose-statements-on-nagorno-karabakh-fighting>, (15.5.2022.)

14. Freedom House, 2022: Global Freedom Scores, <https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores>, (6.8.2022.)
15. Helsinška komisija, 2017: In Brief: Report on Nagorno Karabakh. Commission on Security and Cooperation in Europe, Washington.
16. International affairs network, 2021: Azerbaijan's War Trophies Park – Ethnic Intolerance in the Nagorno-Karabakh Conflict <https://internationalaffairsnetwork.org/2021/05/18/azerbajjans-war-trophies-park-ethnic-intolerance-in-the-nagorno-karabakh-conflict/>, (17.8.2022)
17. Mikaelyan, G., 2020: Территориальные потери Арцаха в результате второй Карабахской войны (статистика и карты) (Hrv. Teritorijalni gubici Artsakha kao rezultat Drugog karabaškog rata (statistika i karte)), <https://www.kavkaz-uzel.eu/blogs/83781/posts/45972>, (6.8.2022.)
18. Ministarstvo vanjskih poslova Republike Armenije, 2012: Stanje nakon primirja 1994. godine, <https://karabakhfacts.com/nagorno-karabakh-republic-artsakh-map/#more-1257> (29.8.2022.)
19. Ministarstvo vanjskih poslova Republike Armenije, 2021: The comment of the Foreign Ministry of Armenia on the declaration signed by the Presidents of Turkey and Azerbaijan, https://www.mfa.am/en/interviews-articles-and-comments/2021/06/17/mfa_statement_on_the_decl/10995, (22.8.2022.)
20. Ministarstvo vanjskih poslova Republike Artsakh, 2022: Permanent Representations <http://www.nkr.am/karabakh-permanent-representations>, (6.8.2022.)
21. Nacionalna skupština Artsakha, 2022: About Artsakh, <http://www.nankr.am/en/31>, (15.3.2022.)
22. Nacionalna skupština Artsakha, 2022: Zakon o administrativno teritorijalnom ustroju http://www.nankr.am/hy/4464?fbclid=IwAR2v0XL5nn12nmjEvMu7WtHhewstXpZg8nzCyljzXiqlkzWS_NPrDsWb4T8, (15.3.2022.)
23. Nacionalna skupština Artsakha, 2022: Zakon o okupiranim područjima <http://www.nankr.am/hy/4557>, (15.3.2022.)
24. Nacionalni statistički servis Republike Artsakh, 2015: Population (urban, rural) by Ethnicity, Sex and Age. Population Census 2015, Stepanakert.
25. Nacionalni statistički servis Republike Artsakh, 2015: NKR de facto and de jure population (urban, rural) according to age and sex. Population Census 2015, Stepanakert.
26. Nacionalni statistički servis Republike Artsakh, 2015: Nagorno Karabakh in figures. Statistical booklet, Stepanakert.

27. OpenStreetMap, 2022: <https://www.openstreetmap.org/#map=7/47.714/13.349>, (22.7.2022.)
28. OSCE, 1995: Mandate for the Co-Chairs of the Minsk Process. *Hungarian OSCE Chairmanship*.
29. OSCE, 2011: Executive Summary. *Organization for Security and Co-operation in Europe*.
30. OSCE, 2020: Who we are, <https://www.osce.org/minsk-group/108306>, (12.5.2022.)
31. Peaceagreements.org, 2008: Zajednička izjava Republike Armenije, Republike Azerbajdžan i Ruske Federacije, Dvorac Meiendorf, Moskovska regija, 2. studeni 2008., <https://www.peaceagreements.org/viewmasterdocument/823>, (7.8.2022.)
32. Premijer Republike Armenije, 2021: Nikol Pashinyan, Arayik Harutyunyan chair meeting on ongoing and upcoming programs to be implemented in Artsakh, <https://www.primeminister.am/en/press-release/item/2021/03/25/Nikol-Pashinyan-meeting/>, (17.3.2022.)
33. Radio free Europe, 2008: Armenia, Azerbaijan Sign Joint Declaration Over Nagorno-Karabakh, https://www.rferl.org/a/Kremlin_Hosts_Peace_Talks_Over_NagornoKarabakh/1337420.html (7.8.2022.)
34. Republika Artsakh, 2017: Ustav Republike Artsakh. Stepanakert.
35. Reuters, 2020a: Turkey criticises Armenia after clashes with Azerbaijan, supports Baku, <https://www.reuters.com/article/idUSKBN26I0CI>, (15.5.2022.)
36. Reuters, 2020b: Turkey deploying Syrian fighters to help ally Azerbaijan, two fighters say, <https://www.reuters.com/article/idUSKBN26J25A>, (15.5.2022.)
37. Reuters, 2022: Armenia urges Russia to make Azeri troops leave in Karabakh flare-up, <https://www.reuters.com/world/europe/armenia-urges-russia-make-azeri-troops-leave-karabakh-flare-up-2022-03-28/>, (2.8.2022.)
38. Russel, M., 2019: Serbia-Kosovo relations: Confrontation or normalisation? PE 635.512, European Parliament.
39. Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika (SSSR), 1990: Zakon o secesiji od SSSR-a. Glasnik Kongresa narodnih zastupnika SSSR-a i Vrhovnog sovjeta SSSR-a, br. 15, čl. 252.
40. Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ), 1974: Ustav SFRJ. Beograd.
41. Svjetska banka, 2022: World Bank Open Data, <https://data.worldbank.org/>, (22.8.2022.)

42. Tass, 2020: Russia has security obligations to Armenia, not Nagorno-Karabakh – Kremlin, <https://tass.com/world/1209687>, (22.8.2022.)
43. Turkey visit, 2022: Regije Armenije i Artsakha (stanje do sukoba 2020.), <https://www.turkey-visit.com/map/nagorno-karabakh/nagorno%20karabakh%20regions%20map.jpg>, (29.8.2022.)
44. Ujedinjeni Narodi (UN), 1945: Povelja Ujedinjenih Naroda. 1 UNTS XVI, San Francisco.
45. Ujedinjeni Narodi (UN), 1945: Konferencija Ujedinjenih naroda o uspostavi međunarodne organizacije: Vol. VI. Doc. 1123 I/8, San Francisco.
46. Ujedinjeni Narodi (UN), 1960: Deklaracija o davanju neovisnosti kolonijalnim zemljama i narodima. A/RES/1514(XV), New York.
47. Ujedinjeni Narodi (UN), 1970: Deklaracija o načelima međunarodnog prava, o prijateljskim odnosima i suradnji između država u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda. A/RES/2625(XXV), New York.
48. Ujedinjeni Narodi (UN), 1993: Bečka deklaracija i Program djelovanja. A/CONF.157/23, Beč.
49. Ujedinjeni Narodi (UN), 2022: UN Population Division Data Portal, <https://population.un.org/dataportal/home>, (22.3.2022)
50. Ured predsjednika Rusije, 2020: Zajednička izjava predsjednika Republike Azerbajdžan, predsjednika vlade Republike Armenije i predsjednika Ruske Federacije, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/64384>, (12.6.2022.)
51. Vijeće Europe, 2017: Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities: Fourth Opinion on Azerbaijan. ACFC/OP/IV(2017)006, Strasbourg.
52. Wikimedia, 2020: Stanje nakon sukoba 2020., https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nagorno-Karabakh_war_map_%282020%29.svg, (29.8.2020.)
53. Wikipedia, 2022: Autonomna pokrajina Nagorno Karabakh (Gorski Karabah) u razdoblju 1952.-1991., <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:NK-Map-hr.svg> (29.8.2022.)
54. Wikipedia, 2022: Nakhchivan Autonomous Republic, [https://en.wikipedia.org/wiki/Nakhchivan_Autonomous_Republic#/media/File:Nakhchivan_Autonomous_Republic_in_Azerbaijan_\(semi-secession\).svg](https://en.wikipedia.org/wiki/Nakhchivan_Autonomous_Republic#/media/File:Nakhchivan_Autonomous_Republic_in_Azerbaijan_(semi-secession).svg), (28.3.2022.)
55. Wikiwand, 2022: Zangezur, <https://www.wikiwand.com/en/Karabakh>, (28.3.2022.)

POPIS GRAFIČKIH PRILOGA

Sl. 1. Artsakh (označen kao Arc'ax) u Geografiji Ananije Širakacija	6
Sl. 2. Artsakh i Syunik do 9. stoljeća.....	7
Sl. 3. Autonomna pokrajina Nagorno Karabakh (Gorski Karabah) u razdoblju 1952.- 1991.....	7
Sl. 4. Administrativna karta Armenije i Artsakha (stanje do sukoba 2020.).....	9
Sl. 5. Topografija Artsakha.....	10
Sl. 6. Dobno-spolna struktura Republike Artsakh 2015. godine.....	11
Sl. 7. Etnička struktura Elizavetpolske gubernije 1886. godine.....	14
Sl. 8. Nahičevan.....	15
Sl. 9. Zangezur.....	15
Sl. 10. Stanje nakon primirja 1994. godine.....	20
Sl. 11. Stanje nakon sukoba 2020.....	22